

Devrimci Proletarya

“Süreç” Neyin Çözümü?

Bugün her şeyden önce “Süreç”in seyircisi olmaktan çıkılmalıdır! Kuyrukçular ya da komplo arayıcılarından farklı olarak devletin Kürt dinamiğiyle kurduğu ilişkinin hangi temelde yeniden düzenlendiği ve bunun faşist Türk siyasal rejimi, burjuva devlet yapısı ve Ortadoğu’daki güç dengeleri bakımından ne anlama geldiği sorusundan hareket edilmelidir...

Sf. 2-3-4-5-6-7-8

- ◆ **Emperyalizmin Değişmeyen Dinamikleri**
Mürüvet Küçük Sf. 9-10-11-12-13-14
- ◆ **Katil Kim? İnternet öldü mü öldürüldü mü?**
D. Emrah Zıraman Sf. 15-16-17-18-19
- ◆ **Sosyalizmin Kavranışında Bütünlük ve Tutarlılık Zafiyeti**
H. Selim Açıan Sf. 20-21-22-23-24
- ◆ **Özel Mülkiyet Ekseninde Hukuk ve Sosyalizm -IV**
Kazım Bayraktar Sf. 25-26-27-28-29-30-31
- ◆ **Teknolojik Hız ile Devrimci Zamanın Diyalektiği**
Selçuk Ulu Sf. 32-33-34-35-36-37
- ◆ **Kadınların Zamansızlığı**
Eylül Gökçin Sf. 40-38-39

“Süreç” Neyin Çözümü?

Kürt sorunu, devletin yeniden konulandırma stratejisi ve devrimci bir hat

“Süreç” adı verilen yeni dönem, burjuva anlamda dahi yalnızca silahların bırakılması, çatışmanın sona erdirilmesi ya da PKK’nin kendisini feshetmesi üzerinden okunabilecek dar bir “güvenlik” meselesi değildir. Bu daraltıcı okuma, sorunun özünü gizleyen ve devletin egemenlik alanını sorgulanmaz kılan bir çerçeve içine hapsolmayı getirir. Burada tartışılması gereken, devletin Kürt dinamiğiyle kurduğu ilişkinin hangi temelde yeniden düzenlendiği ve bunun faşist Türk siyasal rejimi, burjuva devlet yapısı ve Ortadoğu’daki güç dengeleri bakımından ne anlama geldiğidir. Bu ilişki yeniden düzenlenirken devletin hangi araçları kullandığı, hangi kurumları devreye soktuğu ve hangi söylemsel stratejileri benimsediği sürecin gerçek niteliğini belirleyen temel unsurlardır.

Soruyu bu nedenle baştan doğru sormak gerekir: Bu “Süreç” neyin çözümüdür? Kürt halkının onlarca yıldır dile getirdiği ve uğruna çok büyük bedeller ödediği ulusal, demokratik ve siyasal taleplerin çözümü mü yoksa devletin Kürt siyasal hareketinin silahlı kapasitesini ortadan kaldırarak Kürt dinamiğini mevcut sistem içerisinde

yeniden konumlandırmasının bir biçimi mi? Bu ikisi arasındaki fark yalnızca terminolojik değildir; bir ulusal sorunun çözümü ile bir ulusal hareketin sistem içerisinde yeniden konumlandırılması aynı siyasal süreç değildir. Devlet kendi tarihsel pratiğini ve egemenlik biçimini sorgulatmayan aksine onu pekiştiren bir çözüm anlayışıyla hareket ederken, ezilen halkların özgürlük ve eşitlik talepleri bu çerçevenin dışında kalır. Bu nedenle devletin “çözüm” dediği şey ile Kürt halkının mücadeleyle kazanmayı hedeflediği “demokratik dönüşüm” arasındaki mesafeyi netleştirmek sürecin sınıfsal ve siyasal karakterini anlamının ilk adımıdır.

Mevcut “Süreç” 2009-2015 döneminden farklı bir bölgesel ve siyasal konjonktürde ilerlemektedir. Devlet Bahçeli’nin Ekim 2024’te Abdullah Öcalan’a “umut hakkı” tanınması çağrısıyla başlayan süreç 27 Şubat 2025’te Öcalan’ın silah bırakma ve fesih çağrısı, 12 Mayıs 2025’te PKK’nin silahlı mücadeleye son verme ve kendisini feshetme kararı, 11 Temmuz 2025’te Süleymaniye’deki sembolik silah yakma töreni, bu arada Meclis’te bir Komisyon kurulup onun bir yıl boyunca havanda su dövmesinin ardından bir Rapor hazırlaması ve 10 Ağustos 2026’da Çerçeve Yasa’nın Meclis’ten geçmesiyle yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Bu kronoloji, sürecin

devlet tarafından adım adım inşa edildiğini ve her aşamanın dikkatle hesaplanmış siyasal sonuçlar taşıdığını göstermektedir.

Burada devletin kullandığı kavramların arkasındaki maddi ve sınıfsal ilişkilere bakmak durumundayız. “Terörsüz Türkiye”, “toplumsal bütünleşme”, “milli dayanışma”, “entegrasyon”, “silahsızlanma” ve “normalleşme” gibi kavramlar yalnızca çatışmasızlığı tarif eden teknik ifadeler değildir. Bunlar aynı zamanda devletin sorunu hangi çerçeve içinde tanımladığını gösterir ve bir sorunun nasıl tanımlandığı, onun nasıl çözüleceğini de büyük ölçüde belirler. Devlet, sorunu “terör” ekseninde tanımlayarak Kürt halkının meşru taleplerini güvenlikçi bir anlayışın içine hapseder ve böylece bu talepleri olağan siyasetin dışına iter. Bu dilsel strateji aynı zamanda devletin kendi otoritesini yeniden üretmesinin ve meşruiyet krizlerini aşma arayışının aracı haline getirilir.

“Kardeşlik” söyleminin ideolojik işlevi

Gerici faşist rejim ve onun tüm borazanlarının “Bin yıllık Türk-Kürt kardeşliği” söylemi sürecin en gözde ideolojik kılıfı haline getirilmiştir. Ne var ki bu söylem tarihsel gerçeklikle

Bu “Süreç” neyin çözümüdür? Kürt halkının onlarca yıldır dile getirdiği ve uğruna çok büyük bedeller ödediği ulusal, demokratik ve siyasal taleplerin çözümü mü yoksa devletin Kürt siyasal hareketinin silahlı kapasitesini ortadan kaldırarak Kürt dinamiğini mevcut sistem içerisinde yeniden konumlandırmasının bir biçimi mi? Bu ikisi arasındaki fark yalnızca terminolojik değildir; bir ulusal sorunun çözümü ile bir ulusal hareketin sistem içerisinde yeniden konumlandırılması aynı siyasal süreç değildir

Eşitsizlik koşullarında “kardeşlik” ilan etmek, aslında eşitsizliği meşrulaştırma anlayışının en etkili yoludur. Kardeşlik söylemi aynı zamanda Kürt ulusal hareketinin özne statüsünü de ortadan kaldırmayı hedefliyor. Eğer iki taraf “kardeş” ise aralarında ne sömüren-sömürülen ne de ezen-ezilen ilişkisi vardır; her şey “doğal” ve “tarihsel” bir birlikteliğe indirgenir. Oysa bu birliktelik Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren binbir zor, asimilasyon, sürgün, katliam ve inkâr politikalarıyla örülmüştür

hiçbir ilgisi olmayan bir palavradır. Türk egemen sınıfları başları sıkıştığında kardeşlikten bahsetseler de eşitlemede anlamını bulacak kardeşleşmenin gerçekleşmesine asla yönelmezler. “Kürt-Türk kardeşliği” söylemi Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde bu kadar çok tüketilmemiştir. Fakat bu söylemin en belirleyici çelişkilerinden birisi “Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun”da Kürdün adının dahi olmayışdır! Yasa, Kürt halkının ulusal varlığını, dilini, kültürünü ve siyasal taleplerini görmezden gelirken “kardeşlik” ve “bütünleşme” gibi soyut kavramlarla gerçek eşitsizlik ilişkilerini örtmeye çalışmaktadır. Bu, klasik bir egemen yönetiminin ideolojik manipülasyonudur: Eşitsizlik koşullarında “kardeşlik” ilan etmek, aslında eşitsizliği meşrulaştırma anlayışının en etkili yoludur. Kardeşlik söylemi aynı zamanda Kürt ulusal hareketinin özne statüsünü de ortadan kaldırmayı hedefliyor. Eğer iki taraf “kardeş” ise aralarında ne sömüren-sömürülen ne de ezen-ezilen ilişkisi vardır; her şey “doğal” ve “tarihsel” bir birlikteliğe indirgenir. Oysa bu birliktelik Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren binbir zor, asimilasyon, sürgün, katliam ve inkâr politikalarıyla örülmüştür. “Kardeşlik” söyleminin tarihsel sahtekârlığı bu şiddet tarihini görünmez kılma işlevi görmesindedir. Devlet bu söylemle

hem geçmişin suçlarını temizlemeye hem de gelecekteki eşitsizlik ilişkilerini meşrulaştırmaya soyunmaktadır.

Yasada Kürt’ün adının olmaması yasanın tasfiyeci karakteri kadar “entegrasyon” ve “pozitif entegrasyon” diye tanımlanan yönelimin bir restorasyon süreci olduğu gerçekliğini ele vermeye yetiyor. Bu restorasyon Kürt halkının ulusal siyasal bilincini hedef almaktadır. Eşit haklara dayalı olmayan “toplumsal bütünleşme”, ulusal siyasi bilincin eritilmesi, yatıştırılması, söndürülmesi, ideolojik tasfiyesi süreci olarak ilerletilmektedir.

Kürt coğrafyasının yeniden şekillendirilmesi

Devlet, toplumun üzerinde duran tarafsız bir hakem değildir. Devlet, sınıflar arasındaki antagonizmaların belirli bir tarihsel biçimde örgütlendiği ve egemen sınıfın tahakküm biçim ve yöntemlerinin yeniden üretildiği siyasal bir aygıttır. Modern kapitalist devlet belirli bir göreceli özerklik alanına sahiptir ve tek tek sermaye

bir itirazı yoktur. Sadece Türk tekelci ve orta burjuvazisi değil Kürt sanayi ve ticaret burjuvazisi de “süreç” konusunda onlarla düşünce ve çıkar birliği içindedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kapitalist gelişimi boyunca Kürt coğrafyası yalnızca bir “güvenlik alanı” olarak değil aynı zamanda emek gücü, tarım, enerji, maden, altyapı, ticaret ve jeopolitik konumu bakımından sermaye birikiminin bir parçası olarak şekillendirilmiştir. İşbirlikçi Türk tekelci burjuvazisi ve devleti açısından Kürdistan, tarihsel olarak ilhak edilmiş bir toprak yaklaşımıyla ele alınmıştır. Geçmişte olduğu gibi bugün de Kürdistan, tekelci burjuvazi açısından ucuz emek, ucuz hammadde ve güvenlik temelli rant alanı olarak değer taşıırken aynı zamanda stratejik yatırım planları açısından bir üretim üssü olarak anlam kazanmaktadır.

Bu dönüşüm, devletin Kürt coğrafyasına yönelik politikalarında bir kırılma yaratmıştır. Güvenlikçi yaklaşım

gruplarından bağımsız hareket edebilir; hatta kimi zaman onların kısa vadeli çıkarlarına karşı kararlar alabilir. Fakat devletin temel işlevi, kapitalist toplumsal ilişkilerin genel yeniden üretimini güvence altına almaktır. Bu yeniden üretim yalnızca ekonomik sömürüyü değil aynı zamanda siyasal, ideolojik, kültürel ve askeri tahakküm mekanizmalarının toplamını içerir. Kaldı ki “süreç” konusunda bugün sermayenin hiçbir kesiminin herhangi

yerini sermaye yatırımlarının, altyapı projelerinin ve özel sektör teşviklerinin ön planda olduğu bir modele bırakmıştır. Ancak bu “kalkınma” modeli bölgedeki yapısal-tarihsel eşitsizlikleri ortadan kaldırmamış aksine ulusal baskıyla birleşen kapitalist sömürüyü daha da derinleştirmiştir. Bugün Kürdistan’da inşa edilen organize sanayi bölgeleri, hidroelektrik santraller ve maden ocakları bir yandan

“Terörsüz Türkiye” kavramı, devletin sorunu nasıl tanımladığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu söylemde “terör” siyasal sorunun merkezine yerleştirilmekte, böylece ulusal sorun “güvenlik sorunu” olarak yeniden tanımlanmaktadır. Ulusal sorunu “siyasal haklar” üzerinden tartışmak devletin kendi yapısını sorguladır. Sorunu “terör” üzerinden tanımlamak ise tartışmayı doğrudan “güvenlik” alanına çeker

sermaye birikimini hızlandırırken diğer yandan Kürt emekçilerini daha ağır koşullarda çalışmaya mahkûm etmekte ve toprak, maden, su gibi doğal kaynakları yağmalamaktadır. Dolayısıyla ulusal baskı ile sınıfsal sömürü birbirinden ayrı iki katman değildir, birbirleriyle iç içe geçmişlerdir. Kürt işçinin fabrikadaki sömürüsü ile Kürt halkının ulusal baskıya maruz kalması aynı şey değildir fakat aynı toplumsal gerçekliğin birbirinden koparılamayacak iki boyutudur.

“Bütünleşme” mi tek taraflı yeniden konumlandırma mı?

“Milli Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşme” başlıklı Çerçeve Yasa, kullandığı kavramlar itibarıyla son derece açıktır. “Bütünleşme” tarafsız bir kelime değildir. Kim kiminle bütünleşmektedir? Hangi taraf değişmektedir? Hangi taraf olduğu gibi kalmaktadır? Eğer Kürt siyasal ve toplumsal dinamiği mevcut devlet yapısına entegre ediliyor, buna karşılık devletin temel siyasal yapısı ve egemenlik anlayışı değişmeden kalıyorsa burada karşılıklı bir demokratik dönüşümden söz etmek mümkün olmaz. Ortaya çıkan şey tek taraflı yeniden konumlandırma.

Devlet, yasanın iddia ettiği gibi PKK’yi “terör örgütü” olarak nitelemekte ve bu nitelemeyle yetinmemekte aynı zamanda sürecin teorisyenleri üzerinden Kürt ulusal hareketinin ideolojik olarak tasfiyesini hedeflemektedir. Oysa bütün ulusların kendini savunma hakkı vardır; ezilen, bağımlı ya da sömürge ulusların

varlıklarını ve haklarını silahlı mücadele dâhil her çeşit yol ve yöntemle savunma hakları vardır. Bu hakkı “terör” olarak nitelemek sorunu baştan yanlış tanımlamaktır. Devlet kendi egemenlik alanını korurken Kürt hareketinin silahlı kapasitesini ve siyasal olanaklarını sistemin sınırları içerisinde yeniden düzenlemektedir. Önce zor yoluyla bastırılan bir dinamiğin daha sonra hukuki ve kurumsal mekanizmalar aracılığıyla sistem içine alınacağı umudu ve beklentisinin yaratılması, modern devletin zor ile “rıza’yı harmanlayarak kullanmasının tipik bir örneğidir.

“Bütünleşme” sürecinin bir diğer boyutu da toplumsal muhalefetin ve eleştirel seslerin susturulmasıdır. Yasa sözde “milli dayanışma” adı altında Kürt halkının bağımsız örgütlenmesini, kendi dilinde eğitim talebini ve yerel yönetim haklarını sistem içinde eritmeyi amaçlamaktadır. Bu, devletin muhalif güçleri kendi kurumları içine çekerek etkisizleştirme stratejisinin bir parçasıdır. Devlet bu şekilde, karşıt toplumsal güçlerin siyasal enerjisini mevcut düzenin sınırları içinde emer ve onları sistemin yeniden üretimine ekler.

Silahsızlanma ve siyasal çözüm arasındaki uçurum

47 yıllık silahlı mücadele döneminin kapanması, on binlerce insanın yaşamını yitirdiği bir çatışmanın sonlandırılması elbette küçümsenemez. Fakat burada ikinci bir ayırım yapmak zorundayız: Çatışmanın sona ermesi ile ulusal sorunun çözümü aynı şey değildir. Barış

ile çözüm de aynı şey değildir. Dahası barış ile silahların susması (ateşkes) aynı şey değildir. Çatışmasızlık bir koşuldur. Çözüm ise toplumsal ve siyasal ilişkilerin dönüşümünü gerektirir. Eğer silahlar susuyor fakat Kürt halkının siyasal talepleri aynı siyasal yapı tarafından tanınmıyorsa çatışmanın düzlemi ve biçimi değişmiş olur; sorunun kendisi ortadan kalkmış olmaz.

Silahsızlanma sürecinin siyasal sonuçları hangi koşullara bağlandığına göre belirlenir. Eğer silahsızlanma demokratik hakların genişlemesi, siyasal özgürlüklerin güvence altına alınması ve halkın kendi geleceği üzerinde daha fazla söz sahibi olmasıyla birlikte ilerliyorsa bu gerçek bir siyasal dönüşümün parçası olabilir. Ama silahsızlanma karşılığında siyasal haklar güvence altına alınmadan gerçekleşiyorsa, o zaman devlet açısından çok daha farklı bir anlam taşır. Devlet, karşısındaki zor kapasitesini ortadan kaldırarak sermaye için ağır sömürü ve talan politikalarında dikensiz gül bahçesi yaratmak peşindedir.

Silahsızlanma süreci aynı zamanda Kürt siyasal hareketinin gelecekteki siyasal stratejilerini de yeniden tanımlamaktadır. Silahlı mücadeleyi bırakan hareket, parlamenter siyaset, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlenmeleri gibi yeni alanlara yönelmeyi esas alıyor. Ancak bu alanların mevcut devlet yapısı içinde ne kadar özerk ve etkili olabileceği sınıf mücadelesinin ve toplumsal muhalefetin gücüne bağlıdır. Eğer bu yeni alanlar toplumsal mücadelenin bir aracı olmaktan çıkar sadece düzenin

Sürecin bir diğer belirleyici boyutu ekonomiktir. Devlet ve sermaye çevreleri, Kürt coğrafyasını ucuz emek havzası olarak yeniden örgütleme eğilimindedir. Bölgesel asgari ücret uygulaması bu eğilimin en somut ifadesidir. Farklı bölgelerde farklı asgari ücret uygulaması emekçiler arasında yapay ayrımlar yaratmanın, Kürt emekçilerini daha düşük ücretlere mahkûm etmenin ve bölgesel eşitsizliği meşrulaştırmanın bir aracıdır

yeniden üretimine hizmet eden kurumlar haline gelirse silahsızlanmanın zaman içerisinde çürüme ve teslimiyete dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır.

“Terörsüz Türkiye” söyleminin sınıfsal ve siyasal işlevi

“Terörsüz Türkiye” kavramı, devletin sorunu nasıl tanımladığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu söylemde “terör” siyasal sorunun merkezine yerleştirilmekte, böylece ulusal sorun “güvenlik sorunu” olarak yeniden tanımlanmaktadır. Ulusal sorunu “siyasal haklar” üzerinden tartışmak devletin kendi yapısını sorguladır. Sorunu “terör” üzerinden tanımlamak ise tartışmayı doğrudan “güvenlik” alanına çeker. “Kürt halkının hangi hakları tanınmalıdır?” sorusu yerini “Silahlı örgüt nasıl tasfiye edilir?”e bırakır. Bu iki soru aynı değildir. Devletin ikinci soruya verdiği cevabı birinci sorunun cevabı olarak sunması sürecin ideolojik düğüm noktalarından biridir.

Faşist rejim Kürt halkının demokratik ve ulusal taleplerini “terör” kategorisine sokmayı sürdürmekten vazgeçmiyor. Bu sadece Kürt halkını suçlama değil aynı zamanda Türkiye işçi sınıfı içinde milliyetçi bir dalga yaratma ve sınıf dayanışmasını bölme işlevi de görür. Devlet “terör” tehdidi üzerinden toplumu arkasında mevzilendirirken aslında kendi otoriter yönetimini meşrulaştırmakta ve işçi sınıfının ortak çıkarlarını önceleyen talepleri

gündem dışı bırakmaktadır. Bu nedenle, “terörsüz Türkiye” söylemine karşı Kürt halkının ulusal taleplerinin meşruiyetini savunmak ve bu talepleri sınıf mücadelesiyle bütünleştirmek zorunludur.

Bu kara propagandanın “Çerçeve Yasa”nın yürürlüğe girmesinden sonra kapsamlı bir ideolojik saldırı kampanyası biçiminde sürmesi şaşırtıcı olmadı. Faşist rejim ve borazanları Kürt halkının mücadele birikiminin açığa çıkardığı kendine güven ruhuna saldırmakta, karamsarlık ve yenilgi ruhu hâli örgütlenmeye çalışılmaktadır. Oysa Türk burjuva devleti, NATO’nun ikinci büyük ordusu olarak sırtını ABD ve Avrupa emperyalistlerine dayadığı halde kırk küsur yıldır süren militan ulusal özgürlük mücadelesini bastırmayı başaramamıştır. “Süreç”in bugüne kadarki seyrinin yarattığı karamsarlığı ve umutsuzluğu kırmak için Kürt halkının mücadelesinin tarihsel meşruiyeti yanında direniş kapasitesini göz önünde bulunduran mücadeleciler yeni bir eksen örülmelidir. kapsamlı bir ideolojik saldırı kampanyası biçiminde sürmesi şaşırtıcı olmadı. Faşist rejim ve borazanları Kürt halkının mücadele birikiminin açığa çıkardığı kendine güven ruhuna saldırmakta, karamsarlık ve yenilgi ruhu hâli örgütlenmeye çalışılmaktadır. Oysa Türk burjuva devleti, NATO’nun ikinci büyük ordusu olarak sırtını ABD ve Avrupa emperyalistlerine dayadığı halde kırk küsur yıldır süren militan ulusal özgürlük mücadelesini bastırmayı

başaramamıştır. “Süreç”in bugüne kadarki seyrinin yarattığı karamsarlığı ve umutsuzluğu kırmak için Kürt halkının mücadelesinin tarihsel meşruiyeti yanında direniş kapasitesini göz önünde bulunduran mücadeleciler yeni bir eksen örülmelidir.

Anadilde eğitim haktır, engellenemez!

“Süreç”in kritik turnusol kâğıtlarından biri anadil meselesidir. Anadilde eğitim sadece bir kültürel talep değil ulusal varlığın ve kimliğin sürdürülebilmesinin temel koşuludur. Bir ulusun kendi dilinde eğitim görmesi onun tarihsel ve toplumsal hafızasını canlı tutar, kendi edebiyatını, bilimini ve sanatını geliştirmesine olanak tanır. Anadilde eğitimin yasaklanması asimilasyon politikalarının en etkili ve yıkıcı aracıdır. Türk devleti tarih boyunca Kürtçeyi yasaklayarak konuşulmasını cezalandırarak ve eğitim sisteminden dışlayarak Kürt ulusal kimliğini tasfiye etmeye çalışmıştır.

Çerçeve Yasa’nın mimarları, “dil konusunda” sorumluluğu devletten alıp Kürt ulusal demokratik hareketine yüklemeye çalışmaktadır. Oysa devletin eşit ilişki kurmaması birinci sorundur; ikinci sorun ise devletin “diyalog yürüttüğü muhatapların daha fazla sorumluluk üstlenmesi gerektiği” dayatmasıdır. Bu, sorumluluğu tersine çeviren, devletin tarihsel suçlarını görünmez kılan tipik bir faşist yönetim taktiğidir.

Anadilde eğitim burjuva literatürde dahi temel bir insan ve ulus hakkıdır. Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı gibi uluslararası belgeler azınlık dillerinin korunmasını ve eğitim hakkını güvence altına almaktadır. Türkiye’nin imzaladığı bu sözleşmelere şeklen bile uymamaktadır. Hiçbir yasa, hiçbir siyasal süreç bu hakkı engelleyemez! “Dilin tasfiyesi” hedefi yalnızca Kürtçenin değil Kürt ulusal varlığının da tasfiyesi anlamına gelir. Bu nedenle komünistler ve sosyalistler “Anadilde Eğitim Haktır, Engellenemez!” ilkesini her platformda savunmak ve bu talebin etrafında örgütlenmek zorundadırlar.

Bu talep, sürecin seyrini belirleyecek olanın devlet değil Kürt halkının kendi iradesi olduğunu göstermenin en somut yollarından biridir.

Bölgesel asgari ücret uygulamasına geçit yok!

Sürecin bir diğer belirleyici boyutu ekonomiktir. Devlet ve sermaye çevreleri, Kürt coğrafyasını ucuz emek havzası olarak yeniden örgütlemeye eğilimindedir. Bölgesel asgari ücret uygulaması bu eğilimin en somut ifadesidir. Farklı bölgelerde farklı asgari ücret uygulaması emekçiler arasında yapay ayrımlar yaratmanın, Kürt emekçilerini daha düşük ücretlere mahkûm etmenin ve bölgesel eşitsizliği meşrulaştırmanın bir aracıdır. Oysa Kürt, Türk, Arap, göçmen... bütün emekçiler aynı sermaye sınıfı tarafından sömürülmektedir. İşçi sınıfı bir bütündür. Bölgesel asgari ücret uygulaması bu sınıf birliğini parçalamaya, emekçiler arasında ayrıştırıcı bir politika izlemeye yöneliktir.

Bölgesel asgari ücret uygulaması aynı zamanda Kürt emekçilerinin yaşam koşullarını daha da ağırlaştıracak bir faktördür. Bugün zaten enflasyon, işsizlik ve yoksullukla boğuşan Kürt emekçileri eğer bölgesel asgari ücretle çalışmak zorunda kalırlarsa alım güçleri daha da düşecek ve sömürü

Türk ve Kürt emekçilerinin birliği, ulusal sorunun üzerini örterek değil onu demokratik biçimde çözerek kurulabilir. Bir Türk işçinin Kürt işçisine “Senin ulusal sorununu sonra konuşuruz, önce sınıf mücadelesi” demesi gerçek bir sınıf kardeşliği yaratmaz. Aksine bu yaklaşım ulusal sorunun çözümsüz bırakılmasına ve Kürt işçinin sömürüye karşı mücadelesinin zayıflatılmasına hizmet eder. Gerçek birlik karşılıklı eşitlik üzerinden temelinde kurulabilir

katlanarak artacaktır. Ayrıca bu uygulama patronları Kürt bölgelerine yatırım yapmaya teşvik etmek gibi gösterilse de aslında bu teşvik ucuz emek sömürüsü üzerinden azami kâr elde etme amacına hizmet etmektedir. Sermaye bu uygulama ile hem daha yüksek kâr marjlarına ulaşmayı hem de Kürt emekçilerini daha güvencesiz ve daha az örgütlü bir konuma itmeyi hedeflemektedir. “Bölgesel Asgari Ücret Uygulamasına Geçit Yok!” sloganı yalnızca bir ekonomik talep değil aynı zamanda sınıf birliğini ve dayanışmasını savunan ideolojik-politik bir duruştur. Bu talep, Türk ve Kürt emekçilerinin ortak sömürüye karşı birlikte mücadele etmesinin somut bir zeminini oluşturur.

Ulusal sorun ve sınıf mücadelesi

Kürt sorununu sınıf sorununa indirgemek yanlıştır. Fakat Kürt sorununu sınıf ilişkilerinden tamamen koparmak da yanlıştır. Kürt işçi hem işçidir hem de ulusal baskı ilişkilerinin içindedir. Kürt yoksul köylü hem üretim ilişkileri içerisinde sömürülür hem de ulusal baskının belirli biçimlerine maruz kalır. Türk işçi ile Kürt işçi aynı burjuva patron tarafından sömürülür. Fakat bu ortak sömürü, Kürt işçinin ulusal baskıya uğramadığı anlamına gelmez. Ulusal baskı ve ayrımcılık sınıf sömürüsünü daha da derinleştirir, çünkü Kürt işçi sınıfsal konumunun yanı sıra devletin ayrımcı politikaları, dil engelleri ve toplumsal önyargılar nedeniyle ek bir ezilmişlik deneyimi yaşar.

Lenin’in ulusal sorun üzerine polemiklerinin temel önemi burada yatar: Ezilen ulusun eşitlik ve ayrılma hakkını savunmadan gerçek proletarya enternasyonalizmi kurulamaz! Ezen ulusun işçisinin kendi devletinin ulusal baskısına karşı mücadele etmesi tutarlı enternasyonalizmin zorunlu gereğidir; buna karşın ezilen ulusun işçisine “önce sınıf mücadelesi, sonra ulusal sorun” demesi ise gerçekte kendi burjuvazisinin kuyruğuna takılmış sosyal şovenizmin ‘inceltilmeye’ çalışılması anlamına gelir. Eğer Türk işçisi devletin Kürtler üzerindeki baskısını görmezden gelir veya bu baskıyı meşrulaştırırsa milliyetçi/şovenist ideolojinin etkisi altında olduğunu dolayısıyla sınıf bilincinin bu ideoloji tarafından zehirlenip lekelendiğini görmelidir. Gerçek sınıf bilinci, kendi ulusunun diğer uluslar üzerindeki tahakkümüne koşulsuz karşı çıkmaktan geçer.

Türk ve Kürt emekçilerinin birliği, ulusal sorunun üzerini örterek değil onu demokratik biçimde çözerek kurulabilir. Bir Türk işçinin Kürt işçisine “Senin ulusal sorununu sonra konuşuruz, önce sınıf mücadelesi” demesi gerçek bir sınıf kardeşliği yaratmaz. Aksine bu yaklaşım ulusal sorunun çözümsüz bırakılmasına ve Kürt işçinin sömürüye karşı mücadelesinin zayıflatılmasına hizmet eder. Gerçek birlik karşılıklı eşitlik üzerinden temelinde kurulabilir. Türk işçisi kendi devletinin Kürt halkı

üzerindeki baskısına karşı çıktığında yalnızca Kürt halkına destek vermiş olmaz; kendi sınıfının enternasyonalist karakterini de güçlendirir. Kürt işçisi ise ulusal haklarının tanınmasını savunurken Türk işçisine karşı değil her iki halkın emekçilerini sömüren burjuva sınıfa, kapitalist tahakküme karşı ortak mücadeleyi büyütmelidir.

“Süreç”in seyircisi olmaktan çıkılmalıdır!

Bu sürecin seyircisi olunamaz! Kürt halkının ulusal taleplerinin ve beklentilerinin canlı tutulması, gündemleştirilmesi ve eylemli bir duruşla savunulması zorunludur! “Süreç”in seyrini yalnızca izleyen, uyarıcı, eleştiren edilgenlikten kurtulmak; değişik inisiyatifler geliştirerek Kürt halkının taleplerini somut mücadele başlıklarına dönüştürmek gerekir. Anadilde eğitim hakkı, bölgesel asgari ücrete karşı duruş, kayyım politikalarına son verilmesi, siyasal tutuklulukların sona erdirilmesi, yerel **demokratik** iradenin güvence altına alınması, binlerce faili meçhul cinayetin ve köy boşaltmaların hesabının verilmesi... talepleri etrafında örgütlenmek sürecin seyrini ve sonuçlarını egemen burjuvazi ve sömürücü sınıfların değil halkların, işçi sınıfı ve emekçilerin lehine çevirmenin temel yoludur.

Rojava: Çerçeve Yasa’nın bölgesel mührü ve sermaye genişlemesi

Çerçeve Yasa’nın Meclis’ten geçmesiyle birlikte devletin içeride

sağladığı “çatışmasızlık” ortamı dış politikada daha saldırgan ve ticari bir zemine oturmuştur. Bu durum, Rojava meselesini Türkiye’nin iç siyasetinden bağımsız ele almanın imkânsız olduğunu göstermektedir. Türk burjuva devleti silahlı Kürt dinamiğini içeride dönüştürüp kendi egemenlik alanına entegre ederken, sınırının hemen ötesindeki Rojava’yı -tabii Güney Kürdistanı da- bu yeniden konumlandırmanın “dış sahası” olarak görmektedir. Suriye’de Esad rejiminin çöküşü sonrası Şam yönetimi ile SDG arasında 2026 başında yaşanan çatışmalar ve ardından gelen kesintili entegrasyon görüşmeleri aslında bölgenin geleceğini belirleyen iki ana eksen ortaya çıkarmıştır: Enerji koridorları ve emek sömürsü.

Rojava’yı yalnızca “Kürt özerkliği” üzerinden okumak, emperyalizmin ve bölgesel güçlerin bu coğrafyaya biçtiği rolü görmemizi engeller. Fırat ve Dicle’nin su kaynakları, Zaho-Ceyhan petrol hattına yakınlığı, tarımsal üretim potansiyeli ve İran-Irak sınırlarına uzanan ticaret yolları Rojava’yı Türk tekelleri için vazgeçilmez bir yatırım ve rant alanına dönüştürmektedir. Türk devleti, Çerçeve Yasa’nın sağladığı “milli bütünleşme” meşruiyetini kullanarak Rojava’da kalıcı bir askeri varlık inşa etmekten çekinmemekte; bu varlığı, ABD ve AB emperyalistleri ile pazarlık masasında bir koz olarak kullanmaktadır.

Ancak buradaki belirleyici çelişki şudur: Türk devleti, Rojava’ya yönelik politikasını “güvenlik tehdidi” söylemiyle meşrulaştırırken, sahada uyguladığı politikalar tamamen

Rojava’yı yalnızca “Kürt özerkliği” üzerinden okumak, emperyalizmin ve bölgesel güçlerin bu coğrafyaya biçtiği rolü görmemizi engeller. Fırat ve Dicle’nin su kaynakları, Zaho-Ceyhan petrol hattına yakınlığı, tarımsal üretim potansiyeli ve İran-Irak sınırlarına uzanan ticaret yolları Rojava’yı Türk tekelleri için vazgeçilmez bir yatırım ve rant alanına dönüştürmektedir

neoliberal bir yağmalamaya tekabül etmektedir. Sınır ötesi organize sanayi bölgeleri, enerji nakil hatları ve tarımsal sözleşmeler Rojava’daki emekçileri daha düşük ücretlerle ve daha güvencesiz koşullarda çalışmaya mahkûm etmektedir. Bu yönelim, Kuzey Kürdistan’da uygulamaya çalıştığı bölgesel asgari ücret projesinin doğal bir sınır ötesi uzantısıdır. Devlet ve Türk burjuvazisi, içeride Kürt emekçileri ucuz işgücüne hapsederken Rojava’daki emek piyasasını da bu sisteme entegre ederek bölgesel düzeyde bir “ucuz emek kuşağı” yaratmayı hedeflemektedir.

ABD’nin Rojava üzerinden Suriye ve İran’a karşı yürüttüğü emperyalist hesaplar ile Türkiye’nin sınır güvenliği ve yatırım stratejileri Rojava üzerinde çakışmaktadır. Bu çakışma, Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkının önüne geçen birer engel olmaktan öteye geçemez. Ulusal-demokratik mücadele, Rojava’daki demokratik kazanımları korumak ile bu emperyalist hesaplara karşı çıkmayı birbirinden ayırmadan yürütmek zorundadır. Nitekim Çerçeve Yasa, Türk devletine içerideki Kürt hareketini disipline etme gücü verirken dışarıda, Rojava’nın statüsünü insani ve demokratik bir zeminde değil tamamen “pazar ve koridor” mantığıyla belirleme cesaretini de aşılamıştır. Komünistler ve sosyalistler için bu, Rojava davasını sadece bir kimlik mücadelesi olarak değil Ortadoğu emekçilerinin ortak sınıf çıkarlarının sigortası olarak savunmayı gerektirir.

İki tuzak: Kuyrukçuluk ve komploculuk arasında devrimci hat

Mevcut tartışmada iki kolay daha doğru bir niteliklemeyle ‘ucuz’ yaklaşım vardır: Birincisi: “Süreç başladı, artık her şey demokratikleşiyor.” İkincisi: “Bu tamamen devletin oyunudur, hiçbir şey değişmemiştir.” İki yaklaşım da gerçeğin bir bölümünü görür fakat bütünü kavrayamaz. Bir kesim, Kürt siyasal hareketinin attığı her adımı eleştiri dışı bırakmayı ‘demokratik’ sanmaktadır. Devlet ile yapılan her görüşme “barış”, her yasa “tarihi adım”, her geri çekilme “stratejik zafer” olarak sunulabilmektedir. Bu kuyrukçuluktur. Aynı zamanda akıl tutulmasına yol açan ya da onun sonucu olan kuyrukçuluk, devrimci politikanın temel ilkelerinden olan eleştirel bağımsızlığı terk ederek belirli bir siyasal hareketin stratejik tercihlerini sorgulamadan kabul etmektir. Bu tutum, Kürt halkının haklarını savunmak ile Kürt siyasal hareketinin tüm politikalarını desteklemek arasındaki ayrımı ortadan kaldırır, devrimci uyanıklığı ve perspektifi zayıflatır.

Devletin her adımını “oyun”, “komplo”, “kandırmaca” olarak açıklamak başka bir kolaylıktır. Bu yaklaşım ilk bakışta ‘radikal’ görünür. Fakat çoğu zaman devletin Kürt halkına yönelik tarihsel baskısını teşhir ederken Kürt halkının gerçek taleplerini de tali hale getiren bir yaklaşımın ürünüdür. Kürt halkının siyasal iradesini ve deneyimini küçümsemek, onu yalnızca devlet tarafından manipüle edilen bir kitle olarak görmek demektir. Bu özünde şovenist ve inkârcı bir bakışa denk düşer. Komploculuk, toplumsal mücadelenin dinamiklerini, halkın örgütlenme kapasitesini ve devrimci özne iradesini görmezden gelir. Oysa toplumsal mücadele devletin oyunlarına indirgenemeyecek kadar zengin, çok katmanlı ve öznelere tarafından şekillendirilen bir süreçtir. Devrimci yaklaşım iki indirgemeciliği de reddetmeyi gerektirir. Ne devletin kuyruğuna takılmak ne de Kürt halkının siyasal öznesini devletin oyununun içine hapsedmek. Temel görev, iki halkın emekçileri arasında gerçek bir eşitlik ve dayanışma zemini yaratmaktır.

Bağımsız devrimci hat ve eylemli duruş

Bugün ihtiyaç duyulan şey yeni bir kuyrukçuluk değildir. Ne devletin “Süreç”ine alkış tutan bir çizgi ne de Kürt halkının siyasal iradesini devletin komplolarına indirgeyen bir çizgi. İhtiyaç duyulan şey Kürt halkının ulusal ve demokratik haklarından taviz vermeyen, devletin entegrasyon ve silahsızlandırma politikasını eleştiren, Kürt siyasal hareketini bağımsızca değerlendirebilen ve Türk-Kürt emekçilerinin ortak sınıf mücadelesini büyütmeyi hedefleyen bağımsız devrimci bir çizgidir. Bu çizgi, devletin kurduğu çerçevenin dışında kendi sınıfsal ve enternasyonalist perspektifini inşa eder. Bu çizgi, devletin “kardeşlik” söylemine karşı eşitlik ve özgürlük talebini yükseltir; “terörsüz Türkiye”

söylemine karşı ulusal özgürlük ve demokratik haklar mücadelesini ve “bütünleşme” projesine karşı halkların kendi kaderini tayin hakkını savunur.

Bu çizginin somut ifadesi ulusal talepler ile sınıfsal talepleri birleştiren, Kürt emekçilerinin gündelik yaşamına dokunan, sürecin soyut siyasetini somut mücadele başlıklarına dönüştüren bir perspektif sahibi olmaktır. Bu duruşu sadece söylem düzeyinde bırakmadan irili ufaklı eylem ve etkinliklerle gösterebilmektir. Mesele yalnızca silahların bırakılıp bırakılmaması değildir. Mesele silahların sustuğu bir dönemde politik sözün kimin elinde olacağıdır. Mesele yalnızca devletin Kürt dinamiğini nereye yerleştireceği değildir. Mesele Kürt halkının kendi geleceğini belirleme gücünü nasıl yeniden kuracağıdır. Ve mesele yalnızca Kürt sorununun nasıl çözüleceği de değildir. Mesele Türk ve Kürt emekçilerinin kapitalist sömürüye, ulusal baskıya, devletin zor aygıtına ve emperyalist tahakküme karşı kendi bağımsız siyasal güçlerini nasıl oluşturacaklarıdır.

Mesele yalnızca silahların bırakılıp bırakılmaması değildir. Mesele silahların sustuğu bir dönemde politik sözün kimin elinde olacağıdır. Mesele yalnızca devletin Kürt dinamiğini nereye yerleştireceği değildir. Mesele Kürt halkının kendi geleceğini belirleme gücünü nasıl yeniden kuracağıdır. Ve mesele yalnızca Kürt sorununun nasıl çözüleceği de değildir. Mesele Türk ve Kürt emekçilerinin kapitalist sömürüye, ulusal baskıya, devletin zor aygıtına ve emperyalist tahakküme karşı kendi bağımsız siyasal güçlerini nasıl oluşturacaklarıdır

Komünistler ve sosyalistler için bu tarihsel bir sorumluluktur! Bu iddianın sahibi olan hepimiz bu sürecin seyircisi değil Kürt halkının ulusal ve demokratik taleplerinin tarafı ve aktif savunucusu olduğumuzun farkında olmalıyız. Kendi kimliğinin bilincinde bağımsız özneler olarak bu tarihsel sorumluluğumuzun hakkını verebilmemiz eleştirel bir bilinçle, bağımsız bir sınıf perspektifiyle ve emperyalizme, kapitalizme ve ulusal baskıya karşı kararlı bir mücadeleyle mümkündür.

Emperyalizmin Değişmeyen Dinamikleri

Almanya'nın Berlin-Bağdat demiryolu girişimi Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın patlama nedeni olmasa da bunu ivmelendiren önemli dinamiklerden biri oldu. Daha tam ifadeyle, emperyalist ekonomik ve jeopolitik rekabetin en önemli ve somut nedenlerinden biri olarak aradaki dalaşı kızıştıran bir rol oynadı. Alman trenleri hızla gelişen kapitalist üretimin ucuz tüketim mallarını Berlin'den başlayıp İstanbul üzerinden tüm bir bölge pazarına ulaştıracak, bölgeden hammadde taşıyarak dönecekti.

Almanya, o dönem sınai gelişimin önemli motoru olacağı anlaşılan petrol başta olmak üzere hammadde kaynaklarına ulaşmak için Osmanlı coğrafyasını (Balkanlar ve Ortadoğu) stratejik üs olarak görüyordu. Proje, Alman trenlerinin doğrudan Basra Körfezi'ne, oradan da İngiltere'nin sömürgeci olan Hindistan'a yaklaşması, Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz hakimiyetinin tehlikeye girmesi anlamına geliyordu. Rusya ise bu hattın kendi nüfuz alanı olan Kuzey İran'a ve Kafkaslar'a uzanmasından ve hızlı askeri sevkıyattan çekiniyordu. Bölgede mali imtiyazlara sahip olan Fransa ise Alman sermayesinin Osmanlı'da bu kadar güçlenmesinden rahatsızdı.

Petrolün geleceğin en stratejik ham maddesi olduğunun anlaşılması onu büyük güç mücadelesinin en önemli enstrümanı haline getirdi.

Alman mühendisler ve coğrafyacılar, demiryolu hattının geçeceği güzergahta, özellikle Osmanlı toprağı olan Musul ve Kerkük'te devasa petrol rezervleri olduğunu tespit ettiler. Demiryolu projesi, Almanya'ya sadece bir ulaşım hattını değil, hattın her iki tarafındaki 20 kilometrelik şerit içinde kalan tüm madenleri ve petroleri işletme hakkı (imtiyazı) veriyordu.

Bu durum İngiltere ve Fransa için kabul edilemezdi. Almanya'nın Ortadoğu petrolünü tek başına kontrol etmesi Avrupa'daki tüm güç dengesini altüst edecekti.

Kapitalist sistemin o kesitteki yapısal krizi, paylaşılan dünyanın yeniden pay

laşılmasını zorunlu kılıyordu. Yükselen yeni emperyalist güçlerin (Almanya ve ABD) bu bölüşüm kavgasına daha agresif şekilde dalmaları hammadde kaynakları ve metaların

Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı öncesindeki dünyanın haliyle bugünü bire bir kıyaslamak elbette ki abes olur. Ancak biraz irdelediğimizde emperyalist kapitalist sistemin değişmeyen yasalarının o gün de bugün de hükmünü yürüttüğünü, olup bitenlerin arkasındaki temel dinamiklerin şaşırtıcı biçimde (!) benzeştiğini görürüz

Mürüvet Küçük

dolaşımını sağlayan kara-deniz ticaret yolları üzerindeki kapışmayı da şiddetlendiriyordu.

Bugün de rekabete baş döndürücü bir gelişim ve donanım eklenen Çin ve Rusya gerçekliğiyle karşı karşıyayız.

Emperyalist kapitalizmin değişmeyen yasaları

Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı öncesindeki dünyanın haliyle bugünü bire bir kıyaslamak elbette ki abes olur. Ancak biraz irdelediğimizde emperyalist kapitalist sistemin değişmeyen yasalarının o gün de bugün de hükmünü yürüttüğünü, olup bitenlerin arkasındaki temel dinamiklerin şaşırtıcı biçimde (!) benzeştiğini görürüz.

O zamanlar üretimin temel girdileri olan petrol, kömür, demir, çelik, çimento gibi hammaddelerin bulunduğu bölgelerde hakimiyet kurmak ya da sağlamlaştırmak yaşamsal önemdeydi. Üretilen metalleri pazarlara taşıyacak ticaret-dolaşım hatlarının güvenliği ve bu hatlar üzerinde hakimiyet sağlamak da öyle. Emperyalist kapitalist sistemin kâr oranlarındaki düşme eğilimi sonucu yaşanan yapısal krizi aşmasının aynı zamanda bu hakimiyet kapışmalarıyla iç içe geçtiği, dönemin temel çizgilerinin buralarda topladığı açıktır.

O zamanlar petrol, demir, çelik, çimento; bugün nadir toprak elementleri

Bugüne geldiğimizde de tablo çok değişmiyor. Kapitalist üretimin yenilenmeye çalışılan altyapısında, dahası beyinde nadir toprak elementleri yaşamsal bir anlam kazanmış durumda. Bu, emperyalistler arası kapışmanın jeostratejik hattını oluşturan düğüm noktalarından biridir. Yeşil dönüşüm (rüzgâr türbinleri, elektrikli araçlar, güneş panelleri) denilen sahtekarlıkta, yapay zekâ teknolojisi ve bağlı her şeyde bu elementler olmazsa olmazdır.

Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndaki temel dinamiklerle bugün arasındaki tek fark o dönem kapitalizmin serbest rekabetçilikten bir dünya sistemi haline gelen emperyalizme geçişi açısından pek

Kısacası her açıdan daha da olgunlaşmış, olgunlaştıkça çürümüşlüğü daha da görünür hale gelmiş bir sistem var karşımızda. Fakat bunca deneyime, dönüşüm ve farklılaşmaya rağmen temel dinamikler bir buçuk asır öncesiyle neredeyse özdeş

çok şeyin henüz taze olmasıydı. Eski sömürgeci güçlerin bu sistemin tepesindeki yerleri sarsılıyordu. Keza sahneye agresif bir çalım ABD ve Almanya gibi yeni güçler iniyordu.

Aradan neredeyse bir buçuk asır geçti. O arada bir dünya savaşı daha

yaşandı, devrimler oldu, sosyalizm tarih sahnesine çıktı, yenildi ama sistem açısından ciddi korkularla birlikte deneyimler bıraktı, bilimsel teknik gelişmeler üretimden tüketime kadar aklımıza gelebilecek her şeyi dönüştürdü, toplumsal deneyim ve birikim kadar egemenlerin yönetme alışkanlık ve birikimleri de dönüştü. Kısacası her açıdan daha da olgunlaşmış, olgunlaştıkça çürümüşlüğü daha da görünür hale gelmiş bir sistem var karşımızda. Fakat bunca deneyime, dönüşüm ve farklılaşmaya rağmen temel dinamikler bir buçuk asır öncesiyle neredeyse özdeş.

Petrol, kömür, demir, çelik, çimentonun yerini nadir toprak elementleri; devasa ölçekte hammadde kullanılarak gerçekleşen büyük ölçekli üretimin yerini mikro girdilerle gerçekleşen üretim almış durumda. Artık en kritik girdi, çipler için silisyum ve nadir elementlerdir. Bugün tonlarca demirden ziyade birkaç gramlık çipler veya miligramlık galyum/lantan elementleri küresel üretimi kilitleyebilmektedir.

O dönem ABD ve Almanya vardı; Şimdi Çin ve Rusya...

O dönem Almanya ve ABD gibi emperyalist yağma arenasına fırlayan genç ve zinde güçler varken bugün Çin ve Rusya var karşılarında. Çin, dünyanın fabrikası olmaktan çıkıp kapitalist üretimin altyapısını oluşturan nadir toprak elementlerinin rezervi kadar bunları işlemesi-rafine etmesiyle

sanayisi için hayati önem taşıyan titanyum, nikel, paladyum gibi kritik minerallerde ve nükleer yakıt (zenginleştirilmiş uranyum) pazarında küresel bir dev olan Rusya eşlik ediyor. Yüksek teknoloji üretmese de Rusya coğrafi derinliği, nükleer caydırıcılığı ve Kuzey Kutbu (Arktik) üzerindeki lojistik üstünlüğüyle bugünün kapitalist üretimin ihtiyaç duyduğu ham madde musluklarını elinde tutmaktadır. Dünyanın en büyük askeri kapasiteye sahip ülkelerinden biridir. Mevcut Batılı hava savunma sistemleri tarafından durdurulamayan hipersonik füzelerde öncüdür.

Çin'i çevreleme siyasetinde Rusya'nın bu özellikleriyle onu besleyen bir depoya dönüşmesi ve kendisinin de son olarak Suriye ve Libya'da olduğu gibi jeostratejik derinliğini genişletme çabaları (Suriye'de eski konumunu koruyamasa da), Avrupa enerji ve hammadde kaynaklarının kilidini elinde tutması ve dayatılan makbul sınırları tanımamasıyla ilk elde kuşatılıp etkisizleştirilmesi gereken bir aktör haline geldi.

Diğer yandan devasa kalifiye işgücü nüfusu, bilgi teknolojileri, yazılım, uzay teknolojileri, ilaç sanayi gibi kilit alanlarda önemli bir güç haline gelen Hindistan ve onun sıkletinde olmasa da yakın yerde duran başka devletlerin varlığı da bu kapışmada azımsanmayacak bir yer tutuyor.

Eskiden Berlin-Bağdat Demiryolu, Süveyş ya da Panama Kanalı; Şimdi enerji ve ticaret koridorları

Aynı şey tedarik zincirleri, enerji nakil hatları ve ticaret yolları için de geçerlidir. Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı dönemi ve sonrasında Sanayi Devrimi'nin etkisiyle küresel ticaret hacmi büyümüş ve deniz yollarının dünya ticareti açısından önemi artmıştı. Dönemin emperyalist güçleri (İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya) bu yolları kontrol etmek için yoğun bir rekabet içindeydi. Buharlı gemilerin yaygınlaşmasıyla mesafeleri kısaltan her geçit, emperyalist güçler açısından yaşamsal anlam kazandı. Bu geçitlerin en önemlisi Süveyş Kanalı'ydı. 1869'da açılan bu kanal İngiltere'nin Avrupa'dan Hindistan'daki sömürgelerine giden

de dünya pazarının yüzde 90'ını kontrol ediyor. Bu, bilgi teknolojileri, "yeşil dönüşüm" kapsamına giren aletlerin-araçların üretimi, çip üretimi başta olmak üzere tüm bir kapitalist üretim ve askeri teknolojinin başat girdilerine hükmetmek demek. F35 savaş uçaklarının üretimi açısından bile bu kilit rolüyle baş ağrıtıyor. Geleneksel emperyalist metropollerin imparatorluk kurdukları otomotiv ve silah üretimi başta olmak üzere aklımıza gelebilecek hemen her kritik alanda dünya pazarlarını fethetmiş durumda ve giderek askeri olarak da azmanlaşma yolunda.

Ona savunma, havacılık ve enerji

yolunu yarı yarıya kısalttı. İngilizler burayı “İmparatorluğun Şah Damarı” olarak görüyordu.

Tam savaşın başladığı 1914 yılında açılan Panama Kanalı ise ABD’yi Atlantik ve Pasifik okyanusları arasındaki ticarete büyük bir güç haline getirdi.

Yine İstanbul ve Çanakkale Boğazları Rusya İmparatorluğu’nun dış dünyaya açılan, buğday ve petrolünü satabildiği tek kapıydı.

Denizlerde İngiltere’nin mutlak bir üstünlüğü olmasından rahatsız olan çiçeği burnunda emperyalistlerden Almanya, dengeleri değiştirmek için karadan büyük bir hamle yaptı ve yukarıda sözü edilen Berlin-Bağdat Demiryolu Projesi o koşullarda ortaya çıktı.

Aynı dönemde Rusya da boş durmayarak Moskova’yı Büyük Okyanus’a bağlayan devasa Trans-

Sibiry Hattı’nı inşa ederek Asya’daki gücünü sabitledi.

Üretimin bu ölçekte toplumsallaştığı günümüz emperyalist kapitalizmi açısından ticaret yolları ve enerji nakil hatları, nadir toprak elementleri rezervlerine hakim olmak kadar kritik bir anlam kazanmış durumda. Birinci Paylaşım savaşı öncesinde Süveyş ve Berlin-Bağdat rekabeti bugün yerini kıtaları birbirine bağlayan çok daha büyük ve karmaşık “ekonomik koridor savaşlarına” bıraktı. Ki bugün ticaret yolları sadece malların taşındığı hatlar

değil; yapay zekâ kablolarının, enerji boru hatlarının ve siyasi nüfuzun aktığı yeni nesil cephelerdir.

Bu rekabet üç dev proje ve rota üzerinde yoğunlaşıyor.

Bunlardan biri Çin’in 2013’ten beri trilyonlarca dolar yatırım yaptığı Kuşak Yol projesidir. Bu proje emperyalist güçler arasındaki ticaret savaşlarının, bütünsel olarak rekabet ve kapışmanın nirengi noktalarından biridir. Proje, Çin’i Orta Asya üzerinden Avrupa’ya bağlayan kara hatları (Kuşak) ve Hint Okyanusu üzerinden Akdeniz’e ulaşan deniz rotalarından (Yol) oluşur. Çin bu sayede Asya ve Afrika’daki kritik limanları kontrol ederek küresel lojistiğin merkezine oturmayı amaçlamaktadır.

ABD ve AB’nin buna yanıtı Hindistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) liderliğinde oluşturulan IMEC (Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Koridoru) olmuştur. Bu proje doğrudan Çin’in projesine alternatif olarak tasarlandı. Hindistan limanlarından kalkan gemilerin BAE’ye ulaşması, buradan demiryoluyla Suudi Arabistan ve Ürdün üzerinden İsrail’in Hayfa Limanı’na varması ve yeniden deniz yoluyla Avrupa’ya bağlanması hedefleniyor. Süveyş Kanalı’ndaki tıkanıklıklara ve jeopolitik risklere alternatif bir rota sunuyor.

Bir de Türkiye, Irak, Katar ve BAE ortaklığında yürütülen Kalkınma Yolu Projesi var. Proje, Basra Körfezi’ndeki devasa Büyük Faw Limanı’ndan başlayarak Irak’ı baştan başa geçen ve Türkiye üzerinden Avrupa’ya bağlanan 1200 kilometrelik bir demiryolu ve otoyol koridorudur ve IMEC’e alternatif olarak pazarlanıyor özellikle Türkiye tarafından.

Eski önemini koruyan Süveyş ve Panama kanallarının yanı sıra, bugünkü kapışmada Malakka Boğazı (Çin’in enerji ithalatının yüzde 80’inin geçtiği darboğaz) ve Kızıldeniz’in girişindeki Babülmendep Boğazı en kırılgan küresel güvenlik noktaları haline gelmiş durumda. İran’ın çevrelenmesi, onun kontrolündeki güçlerin de kendisiyle birlikte etkisizleştirilmesi siyasetinin yarattığı bu risk emperyalistler açısından önemli bir mesele. Tıpkı Hürmüz Boğazı gibi...

Birinci Paylaşım savaşı öncesinde Süveyş ve Berlin-Bağdat rekabeti bugün yerini kıtaları birbirine bağlayan çok daha büyük ve karmaşık “ekonomik koridor savaşlarına” bıraktı. Ki bugün ticaret yolları sadece malların taşındığı hatlar değil; yapay zekâ kablolarının, enerji boru hatlarının ve siyasi nüfuzun aktığı yeni nesil cephelerdir

Tüm bunlara ek olarak bir de Zengezur Koridoru var. Rusya’nın denetiminde bölgesel bir geçiş yolu olarak başlayan koridor, küresel güç dengelerinin değişmesiyle ABD güvenceli bir “Batı koridoru” olarak tamamladı. Bugün bu hat Çin’i Avrupa’ya bağlayan “Orta Koridor”un en kritik kapısı olmasının yanı sıra Kafkasya’da Rusya ve İran etkisini minimize eden, Türkiye ve diğer Kafkas ülkelerini ise doğrudan birbirine bağlayan yeni nesil bir jeopolitik zafer olarak propaganda ediliyor. Tüm ipleriye ABD’nin elinde. Zaten Trump koridorun anahtarını da ismini Trump Koridoru yaparak ele geçirdi.

Putin’in Kuril Adaları’na ziyareti ve gerçekleşen askeri tatbikat üzerine Japonya’nın adeta zıplarcasına tepki vermesini de eklemek lazım bunlara. Gerek zengin nadir element rezervleri gerekse balıkçılıktaki ünüyle bilinen Kuril Adaları üzerindeki bu gerilim denizlere açılan stratejik kapıların ve askeri güvenliğin korunması üzerinden yaşanıyor. Bu Adalar Rusya’nın Büyük Okyanus’a ve küresel deniz rotalarına serbestçe açılabilirdiği kilit önemde noktalar. Ticari ve askeri güvenlik açısından stratejik önemdedir. Rusya, bu 4 küçük adaya yerleştirdiği gelişmiş füze savunma sistemleri ve hava üsleri sayesinde ABD’nin Pasifik’teki askeri mobilizasyonunu doğrudan izleyebilmekte ve dengeleyebilmektedir. Onun müttefiki olan Japonya ve Güney Kore üzerinde de basınç uygulayabilmektedir.

Trump’un sık sık Kuzey Kutbu’ndaki (Arktik) egemenlik ve güvenlik bağlantısı dolayısıyla Grönland’ı satın alma veya ilhak etme talepleri

de dönemin ruhunu anlamak açısından çarpıcıdır. Gerek Avrupalı emperyalistler gerek ABD, Çin ve Rusya açısından bu bölge buzulların erimesiyle birlikte geleceğin en önemli ticaret geçiş noktası olacağı gibi açığa çıkacak zengin nadir element rezerviyle de kapışılacak niteliktedir. Trump'un Avrupalı emperyalistler açısından kabul edilemez çıkışı şimdilik Almanya tarafından o bölgede ortak askeri kalkan oluşturulması gibi bir öneriyle dondurulmuş oldu. Ama bu kriz (de) her an yeniden alevlenebilir.

Ankara'daki NATO zirvesi'ne bu tablo üzerinden bakmak

Tablonun başka pek çok boyutu olduğu açık. Fakat 7-8 Temmuz'da Ankara'da yapılan 36. NATO Liderler Zirvesi'ne nüfuz eden ve daha fazla silahlanma, silah teknolojilerini geliştirme ve sanayiyle entegre etme kararlarıyla açığa çıkan ruhun anlaşılması açısından bunlar da yeterlidir. Daha da netleşen gerçek ise o zirveyle Batılı emperyalistlerin sahici bir savaş hazırlığı içinde olduklarını alenen ilan etmeleridir.

Yakın zamana kadar NATO toplantıları içerik olarak belli bir rutinle yapılıp ediliyordu. Bu rutinde stratejik hedef Rusya'nın kontrolü, uyumlu bir partner haline getirilmesi, sözüm ona dünya özelde de Avro-Atlantik bölgesinin "barış ve güvenlik" içinde yaşamasının sağlanması şeklinde özetlenebilecek dostlar alışverişte görsün kabilinde bir içeriğe sahipti. NATO'nun varlığını gerekçelendirmekte en çok vurgu yapılan "terör" tehlikesiydi. 2010'da kabul edilen Lizbon Güvenlik Konsepti bu stratejik yaklaşımı ifade ediyordu. Rusya'nın partnerliği, Çin'in yalnızlaştırılması, Avrupa'nın enerji başta olmak üzere ticaret ve nakil hatları açısından güvenliğinin sağlanması olarak özetleyebileceğimiz kaygılar üzerinden şekillenen bir yaklaşımdı bu esasında.

Yaklaşım böyle konulduğu halde emperyalist kapitalizmin yapısal özelliklerini ifade eden dinamikler alttan alta işledi. NATO şemsiyesi altındaki emperyalist güçler iki Almanya birleşirken şifahen dile getirdikleri "Doğuya bir inç bile genişlemeyeceğiz" sözlerini unutup Rusya'yı çevreleme

siyaseti kapsamında alanlarının genişlettikçe genişletti. Daha 1999'da başlayan bu genişleme siyaseti son noktada Ukrayna'ya kadar vardırıldı ve bu noktada ipler tümüyle kopmuş oldu.

Silah sözleşmeleri, taahhütler ve söylemlerdeki pervasızlık

Birinci ve İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşları aynı zamanda tekniğin silahlanmaya uyarlanması, yeni tipte silahların geliştirilmesi ve sınıai altyapının savaşın ihtiyaçlarına göre dönüştürülmesiyle tarih kitaplarına geçmiştir. İngiltere'nin geliştirdiği savaş gemisi tüm eski gemileri demode hale getirirken Almanya'nın bu gelişmeye hızla kendi gemisini üreterek yanıt vermesi, Alman sanayi devi Krupp'un makineli tüfek ve devasa kuşatma topları imal etmesi, demiryolu ağlarının

7-8 Temmuz'da Ankara'da yapılan 36. NATO Liderler Zirvesi'ne nüfuz eden ve daha fazla silahlanma, silah teknolojilerini geliştirme ve sanayiyle entegre etme kararlarıyla açığa çıkan ruhun anlaşılması açısından bunlar da yeterlidir. Daha da netleşen gerçek ise o zirveyle Batılı emperyalistlerin sahici bir savaş hazırlığı içinde olduklarını alenen ilan etmeleridir

yaygınlaştırılıp uzatılması, zorunlu askerlik sürelerinin uzatılması ve başka pek çok şeyle savaş başlamadan önce Avrupa tam bir barut fıçısına dönmüştü. Savaş sırasında ise tanklar ve uçaklar üretilerek cepheye sürülmüştü. Olan hem cepheye sürülen hem de cephe gerisinde köleler gibi çalıştırılan milyonlarca emekçiye oldu!

Resmî belgelere geçmese de NATO 3.0 olarak literatürde yer alan yeni dönem stratejisinin esasları tam da bu ruhu çağırıştırıyor. Zirvenin kendisi de buna uygun oldu zaten. Bu ruh 2022 Madrid Zirvesi'nde netleşmişti. Geçen yıl yapılan Lahey Zirvesi'nde hedefler konulmuş, Ankara zirvesinin hemen öncesinde Almanya'da düzenlenen 62. Münih Konferansı'nda temel çerçevesi oluşturulmuştu zaten. "Eski dünya artık

yok ve jeopolitik açıdan yeni bir çağda yaşıyoruz" diyordu ABD Dışişleri Bakanı Marco Rubio.

Ankara Zirvesi'nde alınan kararlarla bu ruh somut askeri bir çerçeveye kavuşturulmuş oldu. Zirve NATO'nun Çin'i çevreleme (adı anılmasa da), Rusya'nın kanatlarını kırıp kuşatma, bu iki güçle ilişkili olan İran gibi dikenleri "direniş eksenini" denilen bağlaşıklarıyla birlikte ayıklama, ABD'nin sarsılan hegemonyasını tesis etme, NATO içindeki çelişkileri tehdit ve şantajla en azından kontrol altına alma noktasında kritik bir eşiği ifade etti.

Ama her şeyden önce de adeta bir silah fuarı niteliği kazandı. Bir sürü silah sözleşmesi yapıldı, ülkeler savunma bütçelerinde el yükseltti, taahhütler sıralandı. ABD'nin dayattığı ama ondan da önce kendilerinin de savaş hazırlığı kapsamında zaten yapacakları savunma harcamalarının 2035'e kadar GSMH'nin yüzde 5'ine çıkarılmasına ilişkin Lahey Zirvesi kararı hararetli taahhütlerle somutlandı. NATO'nun caydırıcılığı ve savunmasının uzay ve siber unsurlarla desteklenen uygun nükleer, konvansiyonel ve füze savunma kabiliyetleri bileşimine dayandığı kaydedildi.

Muharebe üstünlüğünün korunması konusunda kararlı olduğu vurgulanan bildiride, "Birbiriyle uyumlu çalışabilen transatlantik muharebe bulutu geliştiriyor ve güçlü yapay zekâ modellerini benimsiyoruz." ifadeleri kullanıldı.

2026 yılı için Ukrayna'ya 70 milyar euro askeri destek sözü verilirken, 2027 için de en az eşdeğer seviyeleri sürdürme taahhüdünde bulunuldu. Yani Ukrayna savaşını uzatmak için her şeyi yapacağız denilmiş oldu.

Silahlanma için böylesine pervasız bir açıklıkla hareket eden emperyalistler, tüm bunları aynı zamanda işsizliğe de bir çözüm olarak pazarlıyorlar. Çin'in dünya otomotiv piyasasının neredeyse yarısına yakını ele geçirmesinin yarattığı tıkanma başta olmak üzere başka hesaplarla gerçekleşen işçi kıyımları her geçen gün artıyor. Batı ve ABD emperyalistleri şimdi otomotiv fabrikalarını savunma sanayine entegre ederek bir yandan bu tekellere pazar

açıyor diğer yandan da işsizliğe bir çeşit çare ürettikleri izlenimi yaratıyorlar. Bu arada emekçileri savaş politikalarına angaje etmeleri de cabası.

Aynı şey Çin ve Rusya açısından da geçerli. Çin 336 milyar dolarlık askeri bütçesiyle ABD'den sonra en fazla askeri harcama yapan ülkedir. Onu izleyen ve dört yıldır Ukrayna ile savaşta olan Rusya'nın askeri bütçesi ise genel bütçesinin yüzde 40'ına yakın!

Milyarlarca dolarlık bu savaş bütçelerini elbette ki emekçiler vergileriyle fonlayacak. Toplumsal ihtiyaçlara ayrılan bütçelerin tüm Avrupa'da budanması, tasarruf tedbirleri adı altında kısıtlamaların-hak gasplarının devreye sokulması, tarihsel kazanımlardan 8 saatlik işgününün gaspının bile gündeme gelmesi boşuna değil.

Sadece askeri değil

Ortaya çıkan sonuçların NATO şahsında askeri nitelikler taşısa da esasında ekonomik-siyasal-toplumsal bir bütünü ifade ettiği açık. Bu bütünlük her alanda ve her açıdan daha fazla egemenlik ve siyasal gericilik, daha fazla sömürü ve

bilimsel-teknik gelişmelerin altyapısını oluşturduğu birikim modellerini daha bütünlüklü ifadeye kavuşturmak ve bunu güvence altına almaktır. Bu modelin ne olduğu (gerek üretim organizasyonları gerek sermaye birikim yöntemleri gerekse ideolojik-siyasal-toplumsal açıdan) nettir. Mesele engelsizce uygulanabilmesi için rakipleri kuşatmak, kontrol altına alıp oluşan "yeni dünyaya" entegre etmektir. Emperyalist sistemi yeni bir işbölümü başta olmak üzere çizgileri netleşmiş bir bütünlüğe kavuşturmadır. Bunun da artık alenileşen emperyalist kapitalist hegemonya kavgasını kızıştıracığı açık.

Ankara Zirvesi'nde ortaya çıkan çerçevenin önümüzdeki yıllarda gerek silahlanma gerekse işçi ve emekçileri bu çılgınca militaristleşme siyasetine eklemlerken ümüklerini daha fazla sıkma konusunda kolektif bir tutumun imza altına alınması anlamına geldiği ortada. Lenin'in Birinci Emperyalist Dünya Savaşı için sarfettiği şu cümleler bugünün dünyasında da tüm canlılığıyla yankılanıyor:

"Bütün ülkelerin hükümetleri ve burjuva

zorun devrede olduğu bir geleceği işaret ediyor.

Dünya tedarik zincirlerinin, ticaret-enerji nakil hatlarının ve nadir elementler açısından zengin bölgelerin kontrol altına alınması üzerinden yaşanan hegemonya telaşının temel motivasyonu elbette ki kapitalizmin yapısal krizinin bir yıkımla aşılp

partileri tarafından on yıllardan bu yana hazırlanan Avrupa savaşı başladı. Silahlanmanın artması, ileri ülkelerde kapitalizmin en yeni çağında, emperyalist gelişme aşamasında pazarlar uğruna savaşın şiddetlenmesi, en geri Avrupa monarşilerinin hanedanlık çıkarları, kaçınılmaz olarak bu savaşa yol açacaktı ve açtı. Toprak ilhakları ve yabancı ulusların

Ortaya çıkan sonuçların NATO şahsında askeri nitelikler taşısa da esasında ekonomik-siyasal-toplumsal bir bütünü ifade ettiği açık. Bu bütünlük her alanda ve her açıdan daha fazla egemenlik ve siyasal gericilik, daha fazla sömürü ve zorun devrede olduğu bir geleceği işaret ediyor

boyunduruk altına alınması, rakip ulusun yenilgiye uğratılması, servetinin yağmalanması, emekçi kitlelerin dikkatinin Rusya, Almanya, İngiltere ve öteki ülkelerdeki iç politik krizlerden saptırılması, işçi sınıfının parçalanması, milliyetçilikle aptallaştırılması ve onun öncüsünün, proletaryanın devrimci hareketinin güçsüzleştirilmesi amacıyla yok edilmesi –bugünkü savaşın tek gerçek içeriği, önemi ve anlamı budur."

Lenin'in bu sözlerinin günümüzdeki izdüşümü çok çarpıcıdır. Sadece Ankara'da gerçekleştirilen zirve öncesinde "önleyici gözaltı" denilerek yüzlerce devrimci-demokrat-ilericinin gözaltına alınması, bunlardan onlarcasının tutuklanması bile çok şey anlatıyor. NATO zirvesi sırasında estirilen bu terörün o ana mahsus ya da emperyalist efendilere "sizin için dikensiz gül bahçesi var etmeye her açıdan hazırım" gösterisinden ibaret olmadığı açık.

Yaşanan, özünde yıllardır sayısız krizle iç içe geçerek inşa edilmeye çalışılan yeni tipte faşist rejimin dünyadaki genel eğilimin rüzgarını da arkasına alarak varlığını tahkim etmekte nasıl bir zorbalık sergileyeceğinin ilanıydı. Yasama-yürütme ve yargı gücünün tek elde toplandığı bu rejim-devlet tipinin temel zaafı olan rıza üretme kapasitesinin neredeyse tükenmiş olması ve giderek daha da netleşecek biçimde zor ve baskıya dayalı bir politikayla yoluna devam edeceği sayısız kez açığa çıkmış bir gerçek.

ABD emperyalizminin bölgesel politikalarına daha tam bir teslimiyetle angaje olunması, bunun karşılığında gerek ticaret ve enerji nakil

hatlarının geçtiği alanların güvenliği karşılığında nemalanacağı kırıntılar gerekse Kürdistan'ın zaten yayıldığı bölgelerindeki konumunu pekiştirip İran'da yaşanacak olası gelişmeleri de aynı yönde kullanmak gibi beklentileri var. Buna uygun pazarlıklar içinde olduğu açık.

İttifak içi dengelerin yeniden şekillendiği bu küresel kısıtlama ve silahlanma sarmalında Türkiye'ye özellikle askeri alanda kritik jeopolitik misyonlar yüklendiği ortada. ABD'nin Avrupa'daki askeri yükünü hafifletme stratejisine paralel olarak Boğazlar ve Adana merkezli yeni askeri karargahların kurulmasıyla Türkiye Avrupa'nın güney savunma kalkanı olarak konumlandırılmış oldu. Elbette o da bu konumu karşılığında Batılı emperyalistlerden koparabileceği tavizleri koparma peşinde. NATO'nun sürekli silahlanma düzeni kapsamında Türk savunma sanayisinin uluslararası tedarik zincirinde stratejik bir "kapasite sağlayıcı" haline getirilmesi bunlardan biri. Ucuz ve hızlı silah tedariki yani. Bu aynı zamanda Ukrayna'ya yönelik lojistik desteğin de merkezi olmak yani savaşın daha doğrudan parçası haline gelmek anlamı taşıyor. Kısacası yüklenen rol oldukça tehlikeli.

Tüm bunlar aynı zamanda ABD'nin Ortadoğu "valisi" Tom Barack'ın bölge için ilan ettiği ABD stratejisinin "güçlü merkezi rejimler", "hayırsever monarşiler" olmasıyla eşgüdümlü yaşanıyor. Türkiye Ortadoğu'da NATO'nun uzantısı olarak çeşitli birlikler-ittifaklar kurma yolunda adımlarını sıklaştırıyor. Irak ve Suriye'de oynadığı rolü konumunu güçlendirecek şekilde başka yerlere de taşıma çabası içinde.

Tüm bunlar "iç cepheyi güçlendirme" hamleleriyle iç içe geçiyor.

Kimileri bu olup bitenlerin bir ayağı çukurda Trump dönemine mahsus olduğunu söylese de dünyanın genelinde yaşananlar meselenin tek tek siyasi aktörlerin kişilik ve tutumlarıyla değil emperyalist kapitalizmin dünya genelindeki siyasal gericilik eğilimiyle dolayısıyla yapısal krizinin derinliğiyle ilgili olduğu anlaşılır.

Sözün kısası ekonomik-siyasi-askeri bütünlük oluşturacak şekilde savaşa hazırlanılıyor. Savaşın ne olduğu ve günümüz dünyasında nasıl vücut bulacağını öngörmek zor değil. Mesele bu gidişata karşı işçi ve emekçiler arasında bilinç yaratma yollarını çeşitlendirmek, bu savaş sarhoşluğunu devrimci çıkışlara dönüştürebilmekte. Lenin'in kendi döneminde belirttiği gibi yarın "Anayurdu savunma" ya da "teröre, medeniyetin ortadan kaldırılma çabasına karşı" denilerek emekçilere pazarlanacak tüm savaş politikalarına karşı bütün ülkelerde savaşı iç savaşa dönüştürme devrimci iradesinin geliştirilmesidir

Erdoğan'a meşruiyet bahşedilmesinden de anlaşılacağı gibi Türkiye'deki yönetim krizi de öyle hafife alınacak bir düzeyde değil. Rıza üretmedikçe saldırganlaşan, artık sadece devrimci-demokratik nitelikteki dinamiklere değil hak talepli işçi eylemlerine de aynı saldırganlıkla yanıt veren bu rejim tıkanıklığını başka türlü aşamayacağını düşünüyor. Ki bu tıkanıklık AKP ve Cumhuriyet İttifakı içindeki sürtünmeler, klik çatışmalarıyla dile geliyor. Tam da bu nedenle varlığının garantisini "iç cephenin sağlamlaştırılması" mottosunda görüp onu da devletin kurucu partisi CHP'nin bölünüp parçalanması dahil muhalefet dinamiklerinin dağıtılması, Kürt dinamiğinin "süreç" üzerinden sisteme özümsemesi (elbette bölgesel gelişmeler, korkular, hesaplarla birlikte) gibi yaklaşımlarla hayata geçiriyor.

Tüm bunlar Türkiye'ye mahsus da değil. İngiltere dijital evreni kontrol altına alma ve göç politikalarını sertleştirme yolunda ardı ardına düzenlemeler yapıyor. Bu ülkede mülteci haklarında yapılan köklü değişikliklerle kalıcı mülteci statüsünün kaldırılması, insani sığınma özgürlüğünü yasal bir belirsizliğe sürüklenmesi söz konusu. Antifaşist-ilerici grup ve oluşumlara yönelik saldırgan düzenlemeler, ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı yasalar tüm

bunlara eşlik ediyor.

ABD'de ise kurumsal ve anayasal haklar doğrudan hedefte. İkinci Trump yönetimiyle birlikte "eşitlik odaklı" denilen sivil hak programlarının bütçeleri kesiliyor ve seçmen kaydı kuralları zorlaştırılarak oy kullanma özgürlüğü daraltılıyor. Anayasal bir hak olan doğum hakkı vatandaşlığının sınırlandırılması ve kitlesel sınır dışı kararları, Trump'un özel birliği gibi hareket eden ICE'nin estirdiği terörle birleşik olarak göçmen hakları tarihin en geri noktasına doğru zorlanıyor. İdeolojik olarak hükümetle ters düşen üniversitelerin fonlarının dondurulması ve muhalif medyaya yönelik federal baskılar ise akademik ve ifade özgürlüğünü ciddi şekilde sınırlıyor.

Almanya, Fransa ve "demokrasinin beşiği" olarak tanımlanan diğer pek çok ülkede benzer kısıtlamalar, yasal düzenlemeler yapılıyor. Almanya gerek siyasal gerekse ekonomik terörünü "Savaş Hazırlıkları" başlığı altında paketleyecek kadar açık oynuyor. Bu kapsamda "Borç freni" uygulamasını askeri harcamalar için esnetirken toplumsal ihtiyaçlar için ayrılan harcamaları alabildiğine daraltmaya çalışıyor. Ücretsiz aile sağlık sigortasının kaldırılması ve «Vatandaşlık Parası» gibi sosyal güvencelerin tırpanlanması gibi adımlar sadece başlangıç gibi. Siyasal alanda yapılan düzenlemelerde de durum farklı değil. Polis yetkilerinin genişletilmesi, ifade özgürlüğü kapsamındaki hakların daraltılması...

Sözün kısası ekonomik-siyasi-askeri bütünlük oluşturacak şekilde savaşa hazırlanılıyor. Savaşın ne olduğu ve günümüz dünyasında nasıl vücut bulacağını öngörmek zor değil. Mesele bu gidişata karşı işçi ve emekçiler arasında bilinç yaratma yollarını çeşitlendirmek, bu savaş sarhoşluğunu devrimci çıkışlara dönüştürebilmekte. Lenin'in kendi döneminde belirttiği gibi yarın "Anayurdu savunma" ya da "teröre, medeniyetin ortadan kaldırılma çabasına karşı" denilerek emekçilere pazarlanacak tüm savaş politikalarına karşı bütün ülkelerde savaşı iç savaşa dönüştürme devrimci iradesinin geliştirilmesidir.

Katil Kim?

İnternet öldü mü öldürüldü mü?

D. Emrah Zıraman

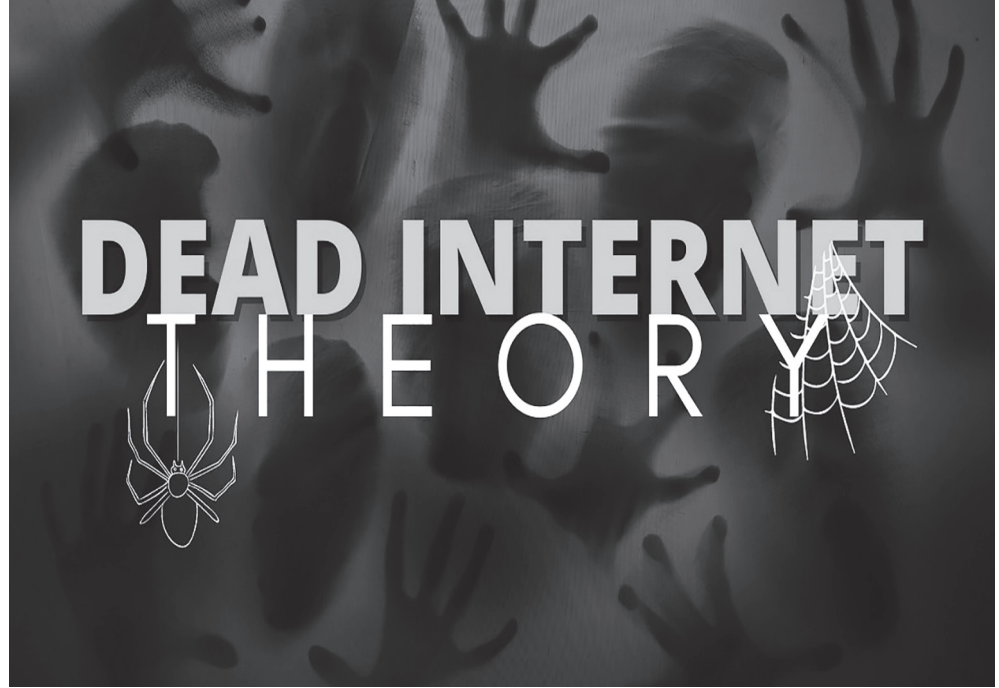
Ölü İnternet Teorisinin kökeni 2010'lara dayanır. 4Chan adlı paylaşım/tartışma platformunda internet, bilgisayar ile ilgili siber güvenlik yazılarına kadar geniş bir yelpazede ele alındı. 2010'dan bu yana konu internetin geldiği teknolojik gelişmeye bağlı olarak zaman zaman alevlendi zaman zaman söndü.

İnternetin sermaye ile olan ilişkisinde bu teori daha çok internetin görünümüleri üzerinden ama esas olarak baş aşağı biçimde tartışıldı. Ölü İnternet Teorisi henüz sonlanmamış olsa da tartışmayı materyalist bir yerden ele almak ve aynı zamanda interneti hem devrimci mücadele hem de sosyalizm için yaşatmanın yollarını ele almak bakımından önemlidir.

Ölü enternet teorisinin tarihsel seyri

Ölü İnternet Teorisi, internetin 2010 yıllarında özellikle “anonim” (gerçek kimliğin gizlenmesi) olgusunun kitleselleşmesi ile kendisini gösterdi. 2010'larda internet teknolojisi internet ve bilgisayara dair temel kullanım (bilgisayarı açma kapama, mouse, klavye kullanma vb. dışında) teknik bilgi gerektirmeyen bir seviyeye ulaştı. Bunun sonucunda kullanıcılar tarafından oluşturulan içerik (*user generated content*) ile üretilmiş web siteleri (Yahoo, 4Chan, Ekşi Sözlük vb. siteler) -John Locke'un zihninin deneyimle geliştiğini ifade etmek için

Zaten internet öldü mü tartışmalarının yapıldığı birinci dönem denebilecek 2010'larda tartışmanın esası, üretilen içeriklerin saçmalığından anlamsızlığına kadar geniş bir alanın anonim kimlikler tarafından yapılıyor olması yani kimsenin üretilenin sorumluluğunu almaması üzerineydi. Kışkırtıcı, gerçeğe aykırı, hiçbir amacı olmayan paylaşımların sorumluluğunu kimsenin üzerine almadığı bir pratik ortaya çıktı

kullandığı *tabula rasa* (boş levha) gibi- içini kullanıcıların doldurduğu web siteler olarak popülerleştiler. Nihayetinde toplamda on milyonlarca (bugün yüz milyonlarca) “anonim” kullanıcıya ulaştı bu web siteleri.

Anonimlik internet tarihinin başından itibaren bilgisayar uzmanları tarafından ikinci bir kimlik olarak kullanılmıştır. Bu kimlik, yapılan eylemin, söylemin sorumluluğundan kaçmanın yolu değil tersine özellikle üretilen yeni teknolojilerin onu üretenlerin anonim kimlikleri gibi herkese açık kullanımını sağlayan bir kimlik olarak da kullanıldı. Ancak internete girmenin, içerik üretmenin özel bir teknolojik bilgi sahipliğinden sıyrılması ile anonimlik gizlenmek için kimlik oluşturmada Jung'un “alter egosu”na benzer bir kimlik, kişilik icadının parçası haline geldi.

Zaten internet öldü mü tartışmalarının yapıldığı birinci dönem denebilecek 2010'larda tartışmanın esası, üretilen içeriklerin saçmalığından anlamsızlığına kadar geniş bir alanın anonim kimlikler tarafından yapılıyor olması yani kimsenin üretilenin sorumluluğunu

almaması üzerineydi. Kışkırtıcı, gerçeğe aykırı, hiçbir amacı olmayan paylaşımların sorumluluğunu kimsenin üzerine almadığı bir pratik ortaya çıktı.

İnternet teknolojinin gelişmesi ile -Ölü İnternet Teorisinin 2. dönemi denebilecek- 2016-2017 yılları arasında tartışma iç içe geçen iki boyuta sıçradı: 1) Bot hesapların (bilgisayarlar tarafından üretilen sahte hesapların) sosyal medya platformlarını işgal etmesi, 2) İnternetin devlet ve büyük sermaye tarafından ele geçirilmesi.

Tartışmanın bot hesap boyutu, internetin bilgisayarlar tarafından hem de gerçek ad ve soyadlarla ama sadece kodlardan oluşan ama gerçekte var olmayan kimliklerle dolup taşması ve bu botların internetteki etkileşimi belirliyor olmalarıdır. Tartışmanın devlet ve büyük sermaye boyutu ise internetin kuruluş felsefesi olan “merkezi bir otorite ve denetimden azade” yapısının tam tersine dönerek internetin devletin denetimine ve büyük kapitalist sermayeye sınırsızca açılmış olmasıdır. Her iki boyut da internetin sıradan kullanıcılar için artık öldüğü tartışmasını yeniden canlandırmıştır.

Ölü İnternet Teorisinin 3. dönemi denecek günümüzde ise (2025-2026 arası) üç boyut öne çıkıyor: 1) Yapay zekâda yaşanan sıçrama, 2) Bot hesapların, reklam bazlı algoritmaların sosyal medyayı istilası, 3) Arama motorlarının çöküşü.

Birinci boyut olan yapay zekâda yaşanan sıçramayla internet oksimoron bir biçimde var olmaya başladı. Yapay zekâ insanlığın tüm birikimlerini kullanarak gelişirken teknik konularda ne kadar iyiye sosyal konularda ise tam tersine insanlara aleni biçimde yalan yanlış bilgiler üreterek “yardımcı” olmaya başladı. Öyle ki, eğer yapay zekâ gerçek bir çalışan olsaydı bu konuda az çok deneyimi olan bir kullanıcı ürettiği bilgilerin yanlışlarından ve yanlışlarından dolayı bu çalışanı öğleye kalmaz işten çıkarırdı.

2. boyutta bot hesaplar sosyal medyayı işgal etmekle kalmadı reklam odaklı algoritmaları etkileyerek ve belirleyerek insanları sürekli bir reklam bombardımanına soktu. Böylece insanlar sosyal medyanın özünden tamamen uzaklaşarak reklam ormanı arasında öyle ya da böyle sosyalleşecek içerikleri bulmaya çalışır hale geldi.

3. boyut olan son boyutta ise arama motorları Ölü İnternet Teorisi’ne şimdilik kaydı ile tüy dikti. Arama motorlarının esası, bir içeriğe en fazla değinen/sahip olan web sitelerini en

kısa sürede kullanıcıyı ulaştırmaktır. Ancak arama motorunun tekeli olan Google arama sonuçlarını en çok reklam veren veya para veren sitelere doğru yönlendiren bir algoritma yapınca web site içeriklerinin gerçekliği tamamen sorgulanır hale geldi. Google algoritmayı öyle bir hale getirdi ki, özel bir sermaye grubuna bağlı olmayıp aldıkları reklamlarla akmasa da damlayan gelirlere bağımlı medyayı yıktı geçti. Türkiye’den örnek vermek gerekirse internet gazetesi Gazete Duvar kapanırken T24, Medyascope gibi basın siteleri, Evrim Ağacı, Onlar TV gibi bilim ve haber kanalları abone peşinde koşar hale geldi.

Ölen internet değil kapitalizm

Ölü İnternet Teorisi tartışmalarında sermayenin varlığı kabul edilse de tali bir konu olarak ele alınır. Bu nedenle tartışmalar internet teknolojilerinin sonuçları üzerinden yürütülür. Gerçekte ölen internet değil, tarihsel olarak çoktan ölmüş ve bugün çürümüş olan kapitalizmin zehirleyici etkisidir. Bu nedenle Horkheimer’a atfedilen “emperyalizmi konuşmadan faşizmi konuşmak mümkün değildir” cümlesi ne kadar doğruysa “kapitalizmi konuşmadan interneti konuşmak” da o kadar mümkün değildir.

O zaman şu soruyu cevaplamak gerekiyor: Kapitalizm hangi zorunlu nedenlerle interneti zombi hale getirdi?

Ölü İnternet Teorisi tartışmalarında sermayenin varlığı kabul edilse de tali bir konu olarak ele alınır. Bu nedenle tartışmalar internet teknolojilerinin sonuçları üzerinden yürütülür. Gerçekte ölen internet değil, tarihsel olarak çoktan ölmüş ve bugün çürümüş olan kapitalizmin zehirleyici etkisidir. Bu nedenle Horkheimer’a atfedilen “emperyalizmi konuşmadan faşizmi konuşmak mümkün değildir” cümlesi ne kadar doğruysa “kapitalizmi konuşmadan interneti konuşmak” da o kadar mümkün değildir

Bu zorunlulukların en başına sermayenin görelî artı değere (botlara, algoritmalara) yaslanarak mutlak artı değeri artırmak için az emekle çok iş yapma zorunluluğu yazılmalıdır.

Marx’ın kapitalizmin özü olarak keşfettiği artı-değerin, biri diğerinden çıkan ve ona bağılı olan iki biçimi vardır: Mutlak artı-değer ve görelî artı-değer.

Kapitalizmin mutlak artı-değer üretmesinin biricik yolu proleterin emeğini satın almasıdır. Kapitalist ve proleter arasında zamana bağılı “sözleşme”ye göre kapitalist proletere hayatını bir sonraki güne kadar sürdürebileceği karşılığı ücret olarak ödeyerek (örneğin 1 günlük çalışma süresi 8 saat ise 1 saatlik) kalan (7 saatlik) emeğe artı-değer olarak el koyar. Kapitalizm bu nedenle canlı emek dolayısıyla proleter olmadan var olamaz. Robotların kapitalizmde insanın yerine geçerek üretim yapabileceğini iddia edenlere ayrıca duyurulur.

Sermayenin cansız emek bileşenlerinden üretim araçları sayesinde ortaya çıkardığı artı-değerin ikinci bir biçimi vardır: Görelî artı-değer. Görelî artı-değer, üretim araçlarını geliştirerek onu kullanan canlı emeğin üretkenliğini artırarak meydana gelir.

Örneğin el dokuma tezgâhında günde en fazla ortalama 3 metre kumaş dokunurken üretim aracı olarak geliştirilen buhar makinesi sayesinde dokuma üretimi yüzde 1000 artış ile

Ölü İnternet Teorisi tartışmalarında sermayenin varlığı kabul edilse de tali bir konu olarak ele alınır. Bu nedenle tartışmalar internet teknolojilerinin sonuçları üzerinden yürütülür. Gerçekte ölen internet değil, tarihsel olarak çoktan ölmüş ve bugün çürümüş olan kapitalizmin zehirleyici etkisidir. Bu nedenle Horkheimer’a atfedilen “emperyalizmi konuşmadan faşizmi konuşmak mümkün değildir” cümlesi ne kadar doğruysa “kapitalizmi konuşmadan interneti konuşmak” da o kadar mümkün değildir

ortalama 30 metreye ulaşır. Bir başka örnek günümüzden; 2000’li yıllarda internette bir saniyelik veri hızı (Kpbs) 127 Kbps iken bu 2025’te ise 97.610 Kbps ulaşarak yaklaşık 300 kat hızlanmıştır. Her iki teknoloji sayesinde sermaye (kapital) elde ettiği görelî artı-değeri artırmıştır.

Mutlak artı-değer başlangıçta her zaman yüksektir. Ancak Marx’ın keşfettiği “kâr oranlarının düşme eğilimi yasası”na uygun olarak eninde sonunda düşer. Görelî artı-değer de başlangıçta yüksek olur. Ancak üretilen teknolojinin standart hale gelmesi ve rakiplerin de kullanmaya başlamasıyla görelî artı-değer de zorunlu olarak düşecektir. Ancak kapitalizm bu iki artı-değere bağımlı olduğu için bunları arttırmanın yolunu her zaman aramak ve bulmak zorundadır.

Kapitalizmin bu yapısal işleyişinden dolayı internet sermayesi bir dönem zorunlu olarak ihtiyaç duyduğu ancak kâr oranlarının düşme eğilimi yasası nedeniyle artık fazla gelen canlı emeği tasfiye etmek zorundadır. 2023’ten bu yana toplamda Amazon ~60 bin, Facebook (Meta) ~30 bin, Google (Alphabet) ~13 bin, Microsoft ~34 bin, Intel ~50 bin, Tesla ~15 bin kişiyi işten çıkardı. İnternet sermayesi canlı emeği işten çıkarmalarla şirketlerde geride

kalan çalışanlardan elde ettiği artı-değeri arttırarak kâr oranlarının düşme eğilimini durdurmaya çalışır.

İnternet sermayesi için görelî artı-değer = teknolojik gelişimdir. Şu önemli notu da düşelim; kapitalizmde bilim, insanlık gereksindiği için değil sermayenin görelî artı-değeri üretme zorunluluğundan dolayı sürekli teknoloji üretir. Görelî artı-değer üretme zorunluluğunun göstergesini günümüzün popüler terimi inovasyona (yenilik/yenilişime) yapılan yatırımların hacmi ile görebiliriz. 2020 yılında en büyük 5 teknoloji şirketinin inovasyon yatırımı toplamda 100 milyar dolar iken 2025’te Amazon tek başına 108,2 milyar dolar, Google (Alphabet) 61 milyar dolar, Facebook (Meta) 57,37 milyar dolar harcamıştır.

Şimdi Ölü İnternet Teorisi’nin temel argümanlarından olan bot üretimi ve algoritma geliştirme için harcanan paralara bakalım. 2025 yılında bot hesaplar için dünya çapında harcanan para 3,2 ila 4,1 milyar dolar arasında;

internet reklamları için harcanan para 650 ila 678 milyar dolar arasında; sadece sosyal medya reklamları için harcanan para 242 milyar dolar; arama motorları, sosyal medya algoritmaları için harcanan para ise 244,9 milyar dolardır. Bu kalemlerde harcanan paranın 1 trilyon dolara ulaşan hacmi bize interneti öldürenin ne botlar ne de algoritmalar gibi teknolojiler değil bizatihi kapitalizm olduğunu gösterir.

Sanal dünyada yaşanan amansız rekabet

İnternet sermayesinin ikinci zorunluluğu, kapitalist rekabetin hem gerçek hem de sanal dünyada giderek şiddetlenmesidir. Bunun internetteki yansıması karşımıza şöyle çıkar: Bir internet sermayesi, dünyanın her yerinde artık 24 saat var olan internette hem bu 24 saatin tamamında hem bu 24 saatin en küçük “anında» rakiplerine karşı mutlak bir galibiyet elde etmek zorundadır. Bu kazanma zorunluluğu için sermaye her şeyini ortaya koymak, her şeyi yapmak zorundadır.

Yalnız internetteki kapitalist rekabetin

sınırlarını en başta belirlemek gerekir. Hem internet hem de bilgisayar sermayesi olan Google, Facebook, Twitter (bugünkü adıyla X), Apple, Microsoft, Intel gibi şirketler internet-bilgisayar pazarında her şeyi belirleyen oligopollerdir. Aralarındaki rekabet amansız olmasına amansızdır fakat başka sektörlerdeki rekabetten farklı olarak birbirlerine karşı hamleleri örneğin Metanın Threads ile Twitter'a, Google'ın Bard/AI ile OpenAI'a karşı hamleleri gibi sınırlıdır. Fakat asıl keskin rekabet bunların saçaklarında yer alan örneğin bir bilgisayar sisteminin parça yazılımları veya bilişim alanında farklı ürünleri pazara sokmaya çalışan daha küçük sermayeler arasındadır.

Önce işin parasal kısmına bakalım. Altyapıyı dışarıda bırakırsak 2026 yılının ilk 7 ayında internetin 24 saatlik ticaret (alışveriş) hacmi yaklaşık 18,86 milyar dolar; 1 saniyelik işlem hacmi ise 218 bin dolardır. 27,50 dolar ile İsviçre şu an dünyada en yüksek 1 saatlik işçi ücreti veren kapitalist ülkedir. İsviçre'de 1 işçinin saniyelik ücreti 0,0076 senttir. Sermayenin internette sadece 1 saniyelik hacminin gerçek emeğin 1 saniyelik hacminden 28 milyon kat fazla olması interneti öldüren katilin sermaye olduğunu göstermiyor mu?

Peki sermaye “kazanmak” için neleri yapmaya hazır? Her şeyi. İnternet şirketleri, okumadan onayladığımız kullanıcı sözleşmelerine dayanarak bizleri “dinliyor”. Çoğumuz

Sermayenin M-P-M hareketini çok basit biçimde sosyal medyanın popüler insanları olan “Influencer” (içerik geliştiricileri) üzerinden görebiliriz. Influencerlar etkileşim almak, daha çok izlenmek için bir ürün tanıtımından bir insan hikâyesine kadar herhangi bir şeyi sunmak yani meta olarak üretmek zorundadır

yaşamışızdır. Eşimizle dostumuzla konuştuğumuz bir konu aynı gün içinde önümüze bir reklam olarak düşer. Bunu artık sıradan bir olgu olarak yaşıyoruz. Başka bir örnek: Rusya ve ABD'nin birbirlerinin seçimlerine

sanal olarak müdahale ettiğine dair kanıtlanmamış tartışmalı haberler bir yana, Facebook'un sahibi Zuckerberg 2024 yılında ABD temsilciler meclisi seçimlerinde FBI ve Beyaz Saray'ın talebiyle bazı haberlere sansür uyguladıklarını kabul etmiştir. Kapitalizm sadece ve sadece kazanmak için -aşağılık olmanın seviyesini her seferinde daha da düşürecek şekilde- elinden gelen her şeyi yapar.

Üçüncü zorunlu neden ise hem sermayenin hem de metanın dolaşım formülüne dayanır. Marx sermayenin dolaşım formülünü şöyle tanımlar: $P(ara) - M(eta) - P'(ara \text{ üssü})$. Basitçe para ile üretimi sağlayacak meta (canlı ve cansız emek olarak) satın alınır; meta üretim sırasında mutlak ve göreceli olarak değer üretir; bu üretim de metaların satışında para üssü (konan paradan fazla para) olarak kendisini gerçekleştirir. Marx P'ündeki - ' - üssün kapitalizmin sırrı olan artı-değer olduğunu keşfetmekle kalmaz sermayenin var olması için bu - ' - üssün mutlak biçimde dolaşıma P olarak yeniden sokulması gerektiğini söyler. Böylece sermaye P-M-P' formülünü gerçeklikte P'-M-P'' olarak işleterek artık değerini geometrik olarak yükselmesini amaçlar. Tek amacı da budur.

Google'un (Alphabet) son 5 yıllık kârlarına bakmak bile yeterlidir. Google 2020'de 40,26; 2021'de 76,03; 2022'de 59,97; 2023'de 73,79; 2024'de 100,11 ve 2025'te 132,17 milyar dolar kâr etmiştir. Google bu kadar kârı kapitalizmin söylemi olan “çalışmakla”, “inovasyonla” veya “teknolojik deha” ile değil sermayenin artı-değer sömürüsü üreten mutlak hareketi ile elde etmiştir.

M(eta)-P(ara)-M(eta) formülü ise sermayenin temel amacı olan metanın P-M-P' formülüne bağlı hareketi gösterir. Metanın canlı emek biçiminde emeğini satan proleter sattığı emeğin ücretini para olarak alır, bu parayı da hayatta kalması için gerekli geçim metalarını satın alarak tüketir. Metanın cansız emek (üretim aracı) biçiminde ise bir üretim aracı bir meta üretmek için satın alınır, ortaya çıkan yeni meta paraya çevrilerek üretim aracı veya onun giderleri olan yeni bir metanın alımıyla bu para harcanır.

Ölü İnternet Teorisi'nin sermayeyi göz ardı ederek odaklandıkları da tam meta üretim kısmıdır, yani “içerik” üretimidir. Ölü İnternet Teorisyenleri internetin ölümüne ağlarken “ne güzel içerik üretiyordu insanlık, artık üretmiyor” diye ağıt yakar. Bu ağıt doğru olsa da ayakları yere basmayan bir ağıttır. Ölü İnternet Teorisi'nin ağıt yakan aklın kendisi de bizzat ürettikleri insan yapımı içeriklerin büyük sermayenin zorunlu kapitalist ilişkilerine bağlı olduğunu gözden geçirir.

Vurgunun boyutlarına bakar mısınız?

Sermayenin M-P-M hareketini çok basit biçimde sosyal medyanın popüler insanları olan “Influencer” (içerik geliştiricileri) üzerinden görebiliriz. Influencerlar etkileşim almak, daha çok izlenmek için bir ürün tanıtımından bir insan hikâyesine kadar herhangi bir şeyi sunmak yani meta olarak üretmek zorundadır. Çünkü sermaye Influencerlara para vermenin şartı olarak “metanın etkileşiminin yüksekliği”ni esas alır. Etkileşim ne kadar yüksekse para da o kadar artar.

Örneğin Youtube, içerik üreticisine para vermek için 2 aşamalı bir sistem kurmuştur. Birinci aşamada 500 abone, 90 günde kamuya açık 3 video, 365 günde 3000 saat izlenme ister ama teşekkür niyetine maksimum 10 dolar para verir. İkinci aşamada ise Youtube sizden 1000 abone, 365 günde 4000 saat izlenme ister ve bu durumda da size ancak 100 dolar verir. Ne kadar çok meta üretirseniz yani izlenirseniz o kadar çok para kazanırsınız. Ancak Youtube sizin 1. ve 2. aşamada olup olmadığınızı bakmaksızın videonuzun arasına istediği reklamı koyar.

2026 verisine göre Youtube'un bir günlük reklam geliri 110 milyon dolardır. Youtube'da 115 milyon kanal bulunurken, bu kanallarda 3 milyon aboneyi aşan kanal sayısı ise en fazla 20 bin kanaldır. Youtube reklam gelirlerinin yüzde 55'ini video üreticilerine yani kanallara dağıtırken yüzde 45'i kendisine kalır. Ama buradaki sayılara dikkat. Youtube reklam gelirlerinin yüzde 55'ini ağırlıklı abone sayısı 3 milyonu aşan 20 bin kanala dağıtır. Ki bu da Youtube'un elde ettiği reklam gelirinin yüzde 55'inin aslında 20 bin kanala bölündüğü, dolayısıyla bu

gelirden kanal başına yüzde 0,00275 pay düştüğü anlamına gelir. Buna göre aslında Youtube reklam gelirlerinin yüzde 45'ine tek başına çöker. Birkaç Influencer'ın ya da kanalın Youtube'da yüksek gelir elde etmesi, sistemin herkes için yüksek kazanç vaat ettiği izlenimi verir, o kadar.

Ölü İnternet teorisyenlerinin “içerik sorunu” tam da burada kendisini gösterir. Influencerlar para kazanmak için içerik kalitesine bakmadan sürekli

Ölü İnternet Teorisi, internetin ölümü değil kapitalizmin interneti öldürmesiyle ilişkilidir. Bu tarihsel ayırım fark edilirse interneti yaşatmanın yolları keşfedilebilir. Bugün internetin arka sokakları olan görece daha üretken alanlar örneğin mail için Proton mail, sosyal medya için Bluesky, video için Vimeo veya Dailymotion sitelerini gözardı etmemek, kullanmak, dahası kullanmaya hazır olmak gerekir

ama sürekli içerik yani meta üretmek zorunda kalırlar. Sürekli içerik üretme baskısına negatif bir yerden değil de Türkiye'den görece kaliteli üretim yapan bir Youtube kanalından örnek verebiliriz.

Onlar TV, gazeteci Şule Aydın, Murat Ağirel, Timur Soykan, Barış Pehlivan, Barış Terkoğlu tarafından kurulan bir Youtube kanaludur. Bu gazeteciler Türkiye'de muhalif gazeteciliğin ceremesini çekmiş, işlerinden atılmış, cezaevi yatmış gazetecilerdir. Türkiye'de anlamlı denebilecek gazetecilik faaliyeti içindedirler.

Onlar TV'nin halihazırda 1,08 milyon abonesi var. Onlar TV bu 5 gazetecinin oluşturduğu hem kanalın üst adı hem de ürettikleri bir programın adı. Bununla birlikte Timur Soykan sabahları Karga Kahvaltısını Yapmadan, Murat Ağirel Murat Ağirel ile Dosya, Şule Aydın Şule Aydın ile Bi' Soralım alt yayını yapıyorlar. Onlar TV'nin 28

Temmuz'daki 1 saat 26 dakikalık yayını 251 bin görüntülenme; Timur Soykan'ın 29 Temmuz'daki 46 dakikalık yayını 46 bin görüntülenme; Murat Ağirel'in 24 Temmuz'daki 55 dakikalık yayını 246 bin görüntülenme; Şule Aydın'ın 6 Temmuz'daki 33 dakikalık yayını 76 bin görüntülenme almıştır. Hemen belirtelim görüntülenme programının tamamının izlendiği anlamına gelmez. Ancak varsayalım ki bu dört yayının toplamı 3 saat 40 dakikayı, bu yayınları da ihtimal olarak ayrı ayrı 618 bin kişinin izlediğini düşünürsek toplamda 1 milyon saat harcanmış demektir. Ki Youtube'da 1 saatlik bir görüntünün ortalama izleme süresinin en fazla 15-20 dakika, Instagram'da ise 3-8 saniye olduğu düşünülürse bu 1 milyonluk izlenme saati gerçeğin yanına bile yaklaşmaz.

Çarpıcı bir karşılaştırma ile konuyu güçlendirelim. 2026 dünya kupası finalini eş zamanlı izleyen kişi sayısı 62,8 milyondur. 90 dakika üzerinden final için harcanan süre 94,2 milyon saattir. Bu basit matematikle bile internette görece kaliteli bir yayının üretimi üretenler için muazzam bir baskı yaratırken, günümüz internetinde kaliteli denebilecek bir yayının tamamının tüketilmesinin bile gerçeklikle herhangi bir ilişkisi yoktur.

4 yılda bir olan dünya kupası finali doğal bir 94,2 milyon saatlik izlenme süresi üretirken, Onlar TV gibi sürekli yayın yapmak zorunda olan bir Youtube kanalının izlenme süresinin gerçekliği arasındaki aç farkının büyük olmasının nedeni üretici ve izleyicilerden değil sermayenin vahşi öldürücülüğünden kaynaklanır.

Kapitalist sermayenin internette yarattığı son diğer zorunluluk ise kapitalizmin insana dair her şeyi ve bizzat insanın kendisini metalaştırma zorunluluğudur. İnternetin ücretsiz olma iddiasına rağmen ücretsiz olmamasının temel nedeni kullanıcı olarak internetteki her davranışımızın ama küçük ama büyük birimlere bölünerek metalaştırılmasıdır.

Şu an dünya nüfusunun yüzde 73'ü, yaklaşık 6,12 milyar insan internete

girebilmektedir. Saniyelik olarak internete bağlanan kişi sayısı 1,5 ila 2 milyar kişi arasındadır. İnternet dışında dünyadaki hiçbir metanın üretim/ tüketim olarak bu niceliğe ulaşmadığının altını çizmek gerekir. Bu bağlamda 2 milyar kişinin internete 1 saniye içinde ulaşmasına olanak sağlayan alt yapılardan e-ticarete kadar her bir kalemi muazzam kârlar içeren interneti kapitalizm ancak öldürerek var edebilirdi ve öyle yaptı.

Sonuç olarak Ölü İnternet Teorisi tartışmasını ayakları üzerine oturtmak meseleyi anlamak kadar ona bir çözüm bulmak açısından da önemlidir. Kendi kendine doğmuş, büyümüş, var olmuş ve zamanı gelince de bir nedenle ölmüş bir internet tartışması makul ve de gerçek değildir. Söz konusu olan tarihsel olarak ömrünü tüketmiş ama hâlâ yaşamaya devam eden, bu anlamda yaşayan ölü/zombi kapitalizmin enfekte ettiği zombi internettir. Bu bağlantı göz ardı edilecek olursa kapitalizm koşullarında internetin burjuvazinin ideolojik-kültürel hegemonya araçlarından biri olduğu gerçeği de ıskalanır, burjuvazinin interneti hâlâ “özgürlük ortamı” olarak yutturmak başta olmak üzere burjuvazinin pek çok zokası kolayca yutulur.

Ölü İnternet Teorisi, internetin ölümü değil kapitalizmin interneti öldürücülüğüyle ilişkilidir. Bu tarihsel ayırım fark edilirse interneti yaşatmanın yolları keşfedilebilir. Bugün internetin arka sokakları olan görece daha üretken alanlar örneğin mail için Proton mail, sosyal medya için Bluesky, video için Vimeo veya Dailymotion sitelerini gözardı etmemek, kullanmak, dahası kullanmaya hazır olmak gerekir ki; Hindistan'da sınav soruların çalınması üzerine büyük eylem yapan “Hamamböceği Gençliğinin” (1)

100 metrelik alan içinde iletişime olarak sağlayan Bluetooth teknolojisi ile interneti kontrol eden devlet ve sermayeyi devre dışı bırakarak elde ettikleri zaferler dünya çapında daha da çoğalabilin.

(1) Hamamböceği Halk Partisi (Cockroach Janta Party) Hindistan Başyargıcı Surya Kant'ın bir duruşmada aktivizm ve gazeteciliğe yönelen gençleri “hamamböceği”ne benzetmesi büyük bir tepki topladı. Hindistanlı gençler de kendilerine yapılan hamamböceği hakaretini tersine çevirip iktidardaki milliyetçi Bharatiya Janata Party'e (BJP- Hindistan Halk Partisi'ne) atıfla Cockroach Janta Party (CJP- Hamamböceği Halk Partisi'ni) kurdu.

Sosyalizmin çekim gücünü yitirmesinin nedenleri tartışılırken karşımıza enva-i çeşit tez ve iddia çıkar. Bunları kabaca ‘nesnelciler’ ve ‘özelciler’ şeklinde iki ana grupta toplayabiliriz sanırım.

Bütün kabahati komünist hareketin gücünü aşan, bu anlamda onun dışındaki etkenlerde arayanlar ‘nesnelciler’ kategorisini oluşturur. Bunlar her şeyin temelinde dünya burjuvazisi ve uluslararası gericiğin sosyalizmi inşa girişimlerini soluksuz bırakıp yoldan çıkarmak için yürüttüğü çok yönlü sistematik faaliyeti görürler. Bu yaklaşımı uçlaştıran kimi versiyonlar sosyalizme ihanet ettiklerini düşündükleri Kruşçev ya da Gorbaçov gibilerin iktidarı ele geçirmelerini bile bu karşı devrimci faaliyet ve komplolarla bağlarlar. Nesnelci yaklaşımın kimi alt versiyonları, devrimci proletaryanın tarihteki ilk kapsamlı sosyalizmi inşa pratiğine Rusya gibi kapitalizmin yeterince gelişmediği geri bir ülkede girişmek zorunda kalmasını uğranılan başarısızlığın belirleyici nedenleri arasında sayarlar.

İster ‘nesnelci’ isterse ‘özelci’ karakterde olsun bu tarz “açıklamaların” istisnasız hepsi en başta idealizme özgü bir tek yanlılık ve indirgemecilikle maluldür. Doğruya en fazla temas ettikleri durumlarda bile bütünsel ve tutarlı bir sosyalizm kavrayışından uzaktırlar. Zaten bu makalenin konusu bakımından meselenin düğüm noktasını da bu oluşturur: Sosyalizmin itibar kaybına uğramasında, bütünlüklü ve tutarlı olmaktan giderek uzaklaşan -bu arada hayatietini de yitiren- sığlaşmanın rolü...

Her şeyi kişilerin, partinin hatta Marksist teorinin yetersizlik ve hatalarına bağlayan ‘özelci’ yaklaşım ise çeşitlilik gösterir. Bu kategoriye girenlerin çoğunluğuna göre bütün sorumlu Stalin yoldaştır; bazıları Lenin’i ve onun özellikle de parti öğretilerini işin içine katarlar; bir adım daha ileri gidenler Ekim Devrimi’ni “tarihsel bir hata” olarak görür;

Sosyalizmin Kavranışında Bütünlük

daha toptancı yaklaşım ise yaşanan sonucu Marksist teorinin “eksikliğine, yetersizliğine, geçersizliğine” bağlar. Özelci yaklaşımın alt versiyonları içinde bütün sorumluluğu “Kruşçevci ihanete” ya da “Hain Gorbaçov’a” bağlayan versiyonlar fazlasıyla yaygındır.

Lâfi fazla yaymamak için aşırı basitleştirerek bir anlamda karikatürize ettiğim bu yaklaşımların herbiri -aynı ölçüde olmasa da- üzerinde durulması gereken geçerli yönler içerir kuşkusuz. Fakat bu onlara bütünüyle haklılık kazandırmaz. Onların doğruyla teması teğet ilişkisi biçimindedir. Gerçekliğin bir yönünü en fazla bazı parçalarını dile getirmekle birlikte onun bütününi yansıtmaktan uzaktırlar.

Sosyalizmin kavranışında sığlaşma

Bu bağlamda ister ‘nesnelci’ isterse ‘özelci’ karakterde olsun bu tarz “açıklamaların” istisnasız hepsi en başta idealizme özgü bir tek yanlılık ve indirgemecilikle maluldür. Doğruya en fazla temas ettikleri durumlarda bile bütünsel ve tutarlı bir sosyalizm kavrayışından uzaktırlar. Zaten bu makalenin konusu bakımından meselenin düğüm noktasını da bu oluşturur: Sosyalizmin itibar kaybına uğramasında, bütünlüklü ve tutarlı olmaktan giderek uzaklaşan -bu arada hayatietini de yitiren- sığlaşmanın rolü...

Komünizmin başlangıç/alt evresi olarak sosyalizmin tarihsel anlam ve işlevinin belirli yön ve parçalarla sınırlı kavranışı olarak tanımlayabiliriz bu sığlaşmayı. Öz olarak, proletaryanın şahsında insanlığın kurtuluş öğretisi olarak bilimsel sosyalizmden uzaklaşma, ona ait olmakla birlikte onun kendisi -bütünü- olmayan öğelerin ‘her şey’ haline getirilmesi anlamına gelir. Özellikle de bazı yönlerdeki gelişme ya da araçların amaçlaştırılması biçiminde tezahür eder.

Marksizm’e ve sınıfsız komünist toplum idealine uzak hatta düşmanca

bir yaklaşım sahibi oportünizm bu çarpıtmayı baştan bilinçli olarak yapar. Sosyalizmle ilgisi olmayan imitasyon bir “sosyalizm” anlayışını vazeder. Anti komünist özünü çoğu kez saklama gereği dahi duymayan bu burjuva sosyalizm anlayışlarının teşhisi (ve teşhiri) nispeten kolaydır. Asıl üzücü ve korkutucu olan, sosyalizme samimi bir bağlılık temelinde ortaya çıkanlardır. Bunlar genellikle belirli bir konjonktürün basıncı sonucu boy verirler. Elde olmayan nedenler kadar teorik yetersizlik, koşulların yanlış değerlendirilmesi hatta elde edilen umulmadık başarıların yol açtığı baş dönmesi vb. gibi özel etkenler de tabii ki işin içine girer. Fakat hangi etkenler bütünlüğünün sonucu olarak hangi yönde nasıl olursa olsun sonuç olarak bu da bir sapmadır. Sınıfsız

ve Tutarlılık Zafiyeti

H. Selim Açıkan

komünist toplum tarihsel amacı doğrultusunda ilerlemeyi yolundan çıkarır, giderek imkansızlaştırır, dahası o güne dek kaydedilmiş başarıları da anlamsızlaştıracak şekilde geri dönüşlere kapı açar. Sovyetler Birliği başta olmak üzere 20. yüzyıldaki sosyalizmi inşa pratiklerinin sonuçta hüsrana noktalanmasından çıkarılması gereken en büyük ders kanımca budur.

Burada bir parantez açarak ‘bütünsel’ kavrayışın Marksist yaklaşım açısından önemini hatırlamak yerinde olur.

Marksizmde ‘bütün’ün önemi

Lukacs ‘bütün’ kavrayışının Marksist tutum/yaklaşım açısından önemini özlü bir tarzda özetlerken söze, “Marksizmi burjuva bilim ve düşüncesinden ayıran nitelik, ekonomik gerekçelerin tarihin

açıklanmasında oynadığı öncel rol değil ‘bütün’ anlayışı denen görüştür.

Bütün kategorisi, yani bütün’ün parçalar üzerindeki her yönden belirleyici öncelik veya üstünlüğü Marx’ın Hegel’den alıp yepyeni bir bilimin temeli haline ama özgün bir anlayışla getirdiği yöntemin özüdür” diyerek başlar (G. Lukacs, Tarih ve Sınıf Bilinci, sf. 87, abç). Biraz uzun bir alıntı olacak belki ama devamında idealist yöntemle Marksist diyalektik materyalist yöntem arasındaki özsel farkı şöyle tanımlar:

“...Hegel’in diyalektik yöntemini, Herzen’in deyişiyle söylersek, ‘devrimin cebiri’ne dönüştüren Marx oldu. Ama bu, yöntemi öyle düpedüz materyalist anlamda tersine çevirmekle olmadı. Hegel yönteminde yatan diyalektik içerik gerçi bu ters-yüzlemeye ama daha çok yöntemin özüne yani bütün anlayışına; **tüm kısmi fenomenleri**, bütünü, düşüncelerin ve tarihin birliği olarak kavranan ve **bütün denen diyalektik sürecin momentleri olarak görme anlayışına** bağlı kalmakla su yüzüne çıkabilirdi. Marx’taki diyalektik yöntem toplumu bir bütün olarak kavramaya yöneliktir. Burjuva bilimi, bir yanda araştırılan nesneleri ayırıştırma ve yalnızlaştırmak öte yanda bilimsel işbölümü ve uzmanlaşmaktan ileri gelen -ve özel bilimlerin yöntemleri açısından gerekli ve yararlı- soyutlamalarla ilgileniyor; bunlara ya safdil bir gerçekçilikle ‘gerçeklik’ yakıştırıyor ya da güya ‘eleştirel’ bir yaklaşımla ‘bağımsızlık’ tanıyor. Oysa Marksizm bu ayrışık veya özelleştirilmiş belirtileri diyalektik birer moment düzeyine çıkarıp o düzleme yatırıyor, oraya indiriyor. Gerçi elemanları ve kavramları soyutlamak, dolayısıyla yalnızlaştırma veya ayırıklaştırmak hem bütün bir araştırma alanında hem de özel disiplinlerde bilimin elbette kaçınılmaz gereğidir. Ama belirleyici olan bu ayırıklaştırmamanın bütünü kavramaya yarayan bir araç olup olmadığı ve varsaydığı ve yöneldiği genel bağlamla daima bütünleşip bütünleşmediğidir; kısacası bu ayrışık parçalara ait soyut kavramların ‘bağımsızlık’larını hâlâ koruyup kendilerine yönelik bir amaç (Selbstzweck) veya hedef haline gelip gelmedikleridir. Çünkü Marksizm açısından son kertede hukuk, ekonomi,

Lukacs ‘bütün’ kavrayışının Marksist tutum/yaklaşım açısından önemini özlü bir tarzda özetlerken söze, “Marksizmi burjuva bilim ve düşüncesinden ayıran nitelik, ekonomik gerekçelerin tarihin açıklanmasında oynadığı öncel rol değil ‘bütün’ anlayışı denen görüştür. **Bütün kategorisi, yani bütün’ün parçalar üzerindeki her yönden belirleyici öncelik veya üstünlüğü Marx’ın Hegel’den alıp yepyeni bir bilimin temeli haline ama özgün bir anlayışla getirdiği yöntemin özüdür”** diyerek başlar

tarih vb. gibi bağımsız bilimler yoktur, tam tersine toplumun bütün olarak evrimine yönelik -diyalektik ve tarihsel- bütünsel bir tek bilim vardır.” (agk, sf.88, abç)

Sosyalizme ait bazı yön ve parçaların hatta kapitalizmden sınıfsız komünist topluma giden yolda bir ‘geçiş dönemi’ olan sosyalizmi ‘kendinde şey’ haline getirerek amaçlaştırmamanın Marksizm’e aykırılığı biraz daha açıklık kazanmış olsa gerektir.

‘60 Sonrası yaşanan patlama

Yukarda ‘sığlaşma’ olarak tanımladığımız bütünlüklü ve tutarlı bir sosyalizm kavrayışından uzaklaşma eğiliminin uluslararası komünist hareket saflarında ilk filizlenişi 1930’ların ortalarına kadar gider. Fakat bu deformasyon asıl patlamayı 1950’lerin sonu-1960’larda yaptı. Birbiriyle ilişkili fakat nitelikçe asla aynılaştırılamayacak, bu anlamda 2’ye karşı 1 şeklinde tanımlayabileceğimiz üç dinamik yol açtı bu patlamaya: Bunlardan aynı karşı devrimci öze sahip olan ikisi Kruşçevci ihanet ile ABD istihbarat kurumlarıyla emperyalist tekerci sermaye fonlarının işbirliği temelinde komünizme karşı açılan ideolojik Soğuk Savaş’tır. Bunların tam karşısında yer alan devrimci 1’i ise dünya komünist hareketi içinde AEP ve ÇKP öncülüğünde Kruşçevci revizyonist ihanete açılan savaş, daha doğrusu onun istenmedik sonucu oluşturur.

Bu devrimci tutumu diğer iki karşı

Revizyonizme bu karşı çıkış tümüyle haklı ve devrimci bir itirazdı. Sosyalizmin inşasında Marksist-Leninist yaklaşımda ısrar anlamını taşıyordu. Fakat içerik itibarıyla sosyalizmin özü ve tarihsel misyonundan ziyade devrim ve sosyalizmi inşa sürecinde proletaryanın ve partinin öncülüğü, şiddete dayan devrim ve proletarya diktatörlüğünün zorunluluğu gibi onu gerçekleştirebilmenin zorunlu araçları üzerinde yoğunlaşan bir sınırlılık taşıyordu. O koşullarda bu elbette bir tercih sonucu olmayıp bu devrimci itirazı gerekli hale getiren gelişmelerin dayattığı bir zorunluluğun sonucuydu

devrimci dinamikle aynı bağlamda anmak ilk bakışta yadırgatıcı hatta kabul edilemez bulunacaktır muhtemelen. Fakat bu bağlantıyı sosyalizmin bütünsel kavranışından uzaklaşma sürecindeki etkileri yönünden, sadece bununla sınırlı kurduğumuz gözden kaçırılmamalıdır. Bu bağlamda bile birinciler tümüyle bilinçli karşı devrimci bir rol oynarken Kruşçevci revizyonist ihanete karşı açılan haklı tarihsel savaş proletarya devriminin izlemesi gereken yolun temel esaslarını savunma konusunda baştan aşağı devrimci bir konumdadır. Bu onları nitelikçe birbirlerine taban tabana zıt karşı cepheler haline getirir.

O halde aralarındaki bağlantı nerede diye sorulacaktır haklı olarak. Bu bağlantıyı kısaca, Kruşçevci revizyonist ihanete açılan devrimci savaş sırasında haklı olarak esas alınıp öne çıkarılan ideolojik-siyasal eleştiri konularının zamanla sosyalizmin özü-kendisi olarak algılanmasına yol açması şeklinde özetleyebiliriz. Bu aslında onun hedeflemediği ‘istenmedik bir sonuç’tur.

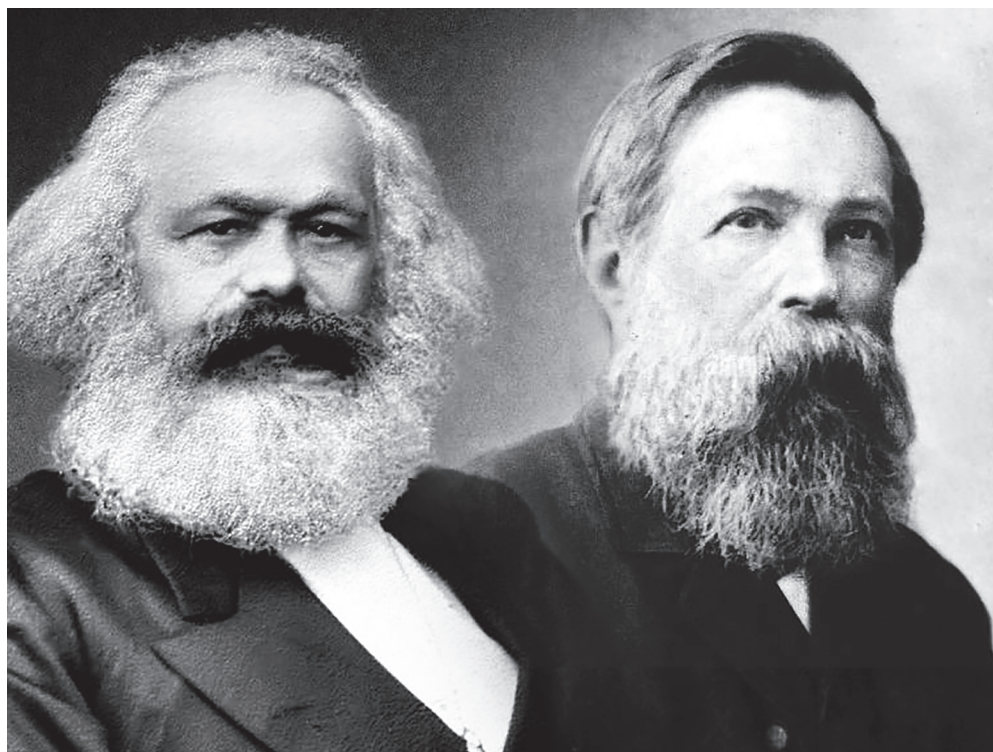
Stalin yoldaşın şaibeli bir biçimde son nefesini vermesinin ardından Malenkov, Molotov ve Kaganoviç gibi “eski Bolşevikler”in aymazlıkları yanında bürokratlaşmış diğer parti yöneticileri ve Mareşal Jukov gibi efsaneleşmiş askerlerin desteğini aldığı komplolar

sonucu parti ve devlet yönetimini ele geçiren Kruşçev haini ilk büyük çıkışını 1956’daki 20. Kongre’de yaptı. Uluslararası karşı devrim ve onun mızrak başı işlevini gören Troçkizmin o günden beri diline doladığı Stalin yoldaşa yönelik alçakça iftiralarla dolu Gizli Rapor dışında emperyalizmle “Barış içinde bir arada yaşama” ve “Sosyalizme parlamenter yoldan barışçıl geçiş” revizyonist tezlerini ortaya attı. Bu açılışı, sosyalizmi inşa sürecinde tayin edici bir işleve sahip olan partinin önderliği ve proletarya diktatörlüğünü tasfiye yöneliminin kılıfı olarak “Bütün halkın devleti” ve “Bütün halkın partisi” revizyonist tezleri takip etti. Uluslararası komünist hareket içinde başını AEP ve ÇKP’nin çektiği anti revizyonist güçlerin tepkileri de bu tasfiyeci revizyonist görüşlerin Marksist-Leninist yaklaşımla eleştirisi temelinde şekillendi. 1957 Moskova ve 1960 Bükreş toplantılarının ardından yaşanan büyük yarılma bu eksende gerçekleşti ve giderek derinleşti.

Revizyonizme bu karşı çıkış tümüyle haklı ve devrimci bir itirazdı. Sosyalizmin inşasında Marksist-Leninist yaklaşımda ısrar anlamını taşıyordu. Fakat içerik itibarıyla sosyalizmin özü ve tarihsel misyonundan ziyade devrim ve sosyalizmi inşa sürecinde proletaryanın ve partinin öncülüğü, şiddete dayan devrim ve proletarya diktatörlüğünün zorunluluğu gibi onu

gerçekleştirebilmenin zorunlu araçları üzerinde yoğunlaşan bir sınırlılık taşıyordu. O koşullarda bu elbette bir tercih sonucu olmayıp bu devrimci itirazı gerekli hale getiren gelişmelerin dayattığı bir zorunluluğun sonucuydu. Anti revizyonist kampa bu noktada belki sadece bu darlığı giderecek ufuk genişliğinin hiç olmazsa ilerleyen yıllarda neden sergilenmediği eleştirisi getirilebilir. Fakat bu eksiklik onun tarihsel haklılığını, meşruluğunu ve devrimci karakterini küçümseyip yok sayma gerekçesi olamaz. (Aynı şey, ilerleyen yıllarda işin içine Çin’in jeostratejik hesaplarının, sınır davaları güden milliyetçi politika ve reflekslerin, şantaj ve yaptırım politikalarının vb. girmesi açısından da geçerlidir. Başlangıçtaki devrimci çıkışın ilerleyen yıllarda sosyalistlik iddiasının özülle de ruhuyla da bağdaşmaz politika ve tutumlara evrilmiş olması o ilk reaksiyonun tarihsel açıdan haklılığını ve meşruluğunu ortadan kaldırmaz.)

Aralarındaki nitelik ve amaç farklılıklarına karşın sonuç olarak aynı tarihsel kesitte etkin olan andığımız üç dinamiğin toplam sonucu, bilimsel sosyalizm öğretisi olarak Marksizm ve sosyalizmin geçerliliği konusundaki kuşku ve güvensizliği kamçılama sınırlı kalmadı; sosyalizmi savunmakta ısrarlı güçlerin saflarında da kafa karışıklığı ve yüzeyselleşmeye yol açtı. Sınıfsız komünist toplum tarihsel amacıyla bağlantısı içinde sosyalizmin

özü ve oynaması gereken rol yerine onu inşa edebilmenin temel araçlarına odaklanan bir devrimci sosyalistlik anlayışı güç kazandı. Konunun özünden bu uzaklaşma teoride donma, düşünme tembelliği ve “tarafar psikolojisi”nin sağladığı kolaylık gibi başka etkenlerle de birleşerek yeni kırılma ve savruluşlara kaynaklık etti.

Sonuçta ortaya devrimci bir bütünlükten yoksun, bu yüzden sık sık kendisiyle bile çelişkiye düşen ucube ‘sosyalizm’ savunuları çıktı. Öyle ki, toplumu oluşturan bireylerin ilgi duydukları konularda kendilerini geliştirebilmeleri için istedikleri gibi değerlendirecekleri boş zamanlarını çoğaltmayı hedefleyen bir sistem olan sosyalizmin amacının tam tersine “Emek en yüce değerdir” gibi bir slogan temelinde çalışmayı yücelten bir “sosyalistlik” iddiası mümkün ve yaygın hale gelebildi. Bu sığlaşmanın vahim sonuçlarından biri de sosyalizm propagandasının mekanikleşip donuklaşması oldu

Sonuçta ortaya devrimci bir bütünlükten yoksun, bu yüzden sık sık kendisiyle bile çelişkiye düşen ucube ‘sosyalizm’ savunuları çıktı. Öyle ki, toplumu oluşturan bireylerin ilgi duydukları konularda kendilerini geliştirebilmeleri için istedikleri gibi değerlendirecekleri boş zamanlarını çoğaltmayı hedefleyen bir sistem olan sosyalizmin amacının tam tersine “Emek en yüce değerdir” gibi bir slogan temelinde çalışmayı yücelten bir “sosyalistlik” iddiası mümkün ve yaygın hale gelebildi.

Bu sığlaşmanın vahim sonuçlarından biri de sosyalizm propagandasının mekanikleşip donuklaşması oldu. “Sosyalizm tartışmaları” ve “propagandası” işçi sınıfı ve emekçilerin yaşamlarına dokunan, onların öfke ve beklentilerine tercüman olan canlı ve çekici bir alternatifin dile gelişi olmaktan çıkıp “solcular” arasında cereyan eden ideolojik bir

tartışma ve didişme görünümüne büründü. 1960’ların başlarından itibaren giderek çoğalan sosyalizme aykırı politika ve pratiklerin yarattığı hayal kırıklığı ve tepkilerle de birleşince bu hayattan kopukluk ve ruhsuzlaşmanın sonuçları ağır oldu. 1989 ve sonrasında tanık olunan iflas görüntüleri hepsinin üzerine adeta tüy dikti.

Sahi, sosyalizmin özünü ne oluşturur?..

Sosyalizm dendiği zaman Türkiye solunda büyük çoğunluğun aklına hemen -hatta bazılarında sadece- ekonomide kamu mülkiyeti ve planlama, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin çalışma ve yaşam koşullarının gözle görülür biçimde iyileştirilmesi, işsizliğin ortadan kalkması, barınma sorununun çözümü, eğitimin-sağlığın-ulaşımın parasız hale gelmesi, ezilen ulusların tam hak eşitliği, kadınların özgürleşmesi, bilimde-teknikte-sanat ve edebiyatta etkileyici atılımlar vb. gelir.

Daha çok ‘farklı ve özgün’ görünme merakından kaynaklı olarak kimileri sosyalizmin özünü proleter demokrasinin genişliği ve işleyişinde görür, kimileri üretici güçlerin gelişimini, ekonomide kaydedilen başarıları ve atılımı öne çıkarır; başka birileri sosyalizmin kendisinin bir geçiş dönemi olduğunu gözardı ederek sosyalizmden de önce ona “geçiş dönemi” şeklinde bir ara dönem icat ettikten sonra “değer yasasını, parayı, bölüşüm ilişkilerinde burjuva hukuku tümüyle ortadan kaldıramamış bir sosyalizm sosyalizm sayılmaz” iddiasında bulunur. Bütünlük düşüncesinden yoksunluk ve sosyalizmin özünün gözden kaçırılması kimilerinde toplumsal yaşamın farklı alanlarının birbirlerinden ayrıştırıldığı eklektik ve tutarsız bir sosyalizm savunusu biçimine bürünür. Öyle ki, bir taraftan parti kadrolarından başlayarak devlet yönetiminde, ekonomide ve toplumsal ilişkilerde yozlaşma ve çürümenin nasıl boyutlandığına dair birbirinden tiksindirici olgu ve veriler sergilenirken diğer yandan o yapı hâlâ “sosyalist” olarak tanımlanmaya devam edilir.

Genel hatlarıyla andığımız bu “sosyalizm” tanımı ve tasavvurlarını gördükçe önce “Bunun neresi

sosyalizm?” sorusu uyanır zihninizde; ardından, “Bu sınırlar içinde yapılan ‘sosyalizm propagandası’ günümüzde kime ne anlatmış olur?.. Özellikle kazanmamız gereken işçi ve emekçi kitlelerin ilgisini ne kadar çeker, öyle bir dünya için dövüşmeye değer duygusunu ne ölçüde uyandırır?” sorusunu sorma gereği duyarsınız.

Sosyalizmin özünü olabildiğince açık, sade ve etkileyici tarzda yansıtmak bütünlük düşüncesinde ısrar bu nedenle önemli. Yoksa mesele bizden farklı düşünenleri eleştirme ya da eskisi gibi birbirimizle sidik yarıştırmaya sorunu değil.

Bilimsel sosyalizm öğretisinin temellerini atan tarihsel önderlerimiz, sosyalizmin üst/olgunluk aşaması olan komünizmi “özgürlük dünyası” olarak tanımlar. Çalışmanın mecburiyetten katlanılan bir angarya olmaktan çıkıp insanların keyif alarak yerine getirdikleri toplumsal bir varoluş biçimi haline geldiği bu toplumun karakteristik özelliğini sömürünün, bütün eşitsizlik, ayrımcılık, baskı biçimlerinin ortadan kalkması yanında her bireyin istediği yönlerde özgürce gelişimini mümkün kılacak koşulların yaratılması oluşturur.

Komünizmle bağlantısı içinde onların sosyalizmi nasıl tanımladıklarına dair çok sayıda alıntıyı peş peşe sıralamak mümkündür. Onların bu açıklamaları, tarihsel hedef bilincimizin netliği ve kaybolmaması açısından kuşkusuz kulağımıza küpe olmalıdır. Fakat sosyalizme çekim gücünü yeniden nasıl kazandırırız diye bir derdimiz varsa ve bunun için ne yapmalı, nasıl bir yol izlemeliyiz sorusunu tartışıyorsak ölçüyü farklı yerden koymamız daha doğru olur. Örneğin, “Kadın-erkek, genç-yaşlı sıradan işçi ve emekçileri günümüzde sosyalizm davasına nasıl kazanabiliriz” sorusu başlangıç adımı olarak yol gösterici olabilir. Her iki emperyalist paylaşım savaşı öncesi ve sonrasında da barbarlığa karşı tutum alan ünlü bilim insanı Einstein, 1949 Mayıs’ında yayınlanan *Neden Sosyalizm* makalesinde sosyalizme niçin sempati duyduğunu açıklarken onu “*Temel amacı insanlığı hâlâ aşamadığı vahşi (yurtıcı) evrenin ötesine taşımak olan, gelişkin sosyal ahlâk gayesine sahip bir sistem*” olarak tanımlar. “Derin

teori” meraklılarına bu belki çok basit ve yüzeysel bir tercih nedeni olarak görünebilir fakat bu aslında politikaya uzak insanların tercih yaparken kullandıkları ölçülere dair anlamlı bir örnektir.

Andığım makalesinin devamında Einstein, insanlığı yok oluşturma sürükleyecek yeni bir savaş tehlikesini dahi umursamayacak ölçüde umutsuzluğa kapılmış biriyle yaptığı konuşmayı aktardıktan sonra, “Bu, kendisi içinde bir denge kurmaya çalışmış ve başarmaktan umudu kesmiş bir adamın ifadesidir. Bu, birçok insanın bugünlerde çektiği acılı bir yalnızlık ve izolasyonun ifadesidir. Nedeni nedir? Bir çıkış yolu var mı?..” sorularını sorar (bkz. <https://www.ivmehareketi.com/2024/06/14/neden-sosyalizm-albert-einstein/>)

Sosyalizme eski çekim gücünü yeniden kazandırarak onu güçlü bir alternatif haline getirme sorumluluğumuz işte bu yüzden büyük, yakıcı ve acil. Bunu başarabilmemiz içinse onun insanlığa nasıl bir gelecek vadettiğini ‘sokaktaki insanı’ dahi heyecanlandıracak somutlukta işçi ve emekçilerin gündemine taşımamız şart

Einstein’ın çektiği bu fotoğrafın, “Barbarlık içinde yok oluş...” tehlikesinin ‘sokaktaki insan’ tarafından bile görülebilecek kadar büyük ve yakın tehlike halini aldığı günümüzle benzerliği sizin de dikkatinizi çekti mi?.. Sosyalizme eski çekim gücünü yeniden kazandırarak onu güçlü bir alternatif haline getirme sorumluluğumuz işte bu yüzden büyük, yakıcı ve acil. Bunu başarabilmemiz içinse onun insanlığa nasıl bir gelecek vadettiğini ‘sokaktaki insanı’ dahi heyecanlandıracak somutlukta işçi ve emekçilerin gündemine taşımamız şart. Tarihsel önderlerimizin çizdikleri benzer çok sayıda tablo içinde en etkileyicilerden biri olan şu tasvire benzer açıklık, yalınlık ve somutlukta bir sosyalizm propagandasına -tabii ki süreklilik kazandırma yanında pratiğimizde de somutluk kazandırıp kitlelere güven vermek koşuluyla- kayıtsız kalınacağını düşünebilir misiniz:

“...Şu anki konumuzu oluşturan ‘sosyalizmin insanlığa nasıl bir gelecek vaad ettiği, nasıl bir toplum ve birey yaratmayı hedeflediği, bunun sosyalizmin teorisindeki yeri’ konusuna tekrar dönecek olursak, buna verilebilecek en çarpıcı özet yanıtı *Alman İdeolojisi*’nde buluruz.

Proletaryanın iki ölümsüz önderinin ortak ürünlerinden biri olan bu eserin kendisinden daha fazla bilinen ve **Engels** tarafından kaleme alınmış ünlü bir pasajında şunlar söylenir:

...İnsanlar doğal toplum içinde bulundukları sürece, yani kendine özgü çıkarlar ile ortak çıkar arasında yarılma olduğu sürece, dolayısıyla faaliyet gönüllü olarak değil de doğallıkla bölündüğü sürece, insanın kendi edimi insan tarafından kontrol edilecek yerde onu köleleştiren, insana karşı duran yabancı bir güce dönüşür.

Gerçekten de işbölümü ortaya çıkar çıkmaz, herkesin kendisine özgü, yalnızca kendisine ait bir faaliyet alanı olur. Bu faaliyet alanı ona zorla dayatılır ve kimse bu alanın dışına kaçamaz. Kişi avcıdır, balıkçıdır, çobandır ya da eleştirmendir; eğer geçim araçlarını yitirmek istemiyorsa işini sürdürmek zorundadır

Oysa komünist toplumda, yani kimsenin sınırlanmış bir faaliyet alanının içine hapsolmadığı, herkesin arzu ettiği bir dalda işin üstesinden gelebileceği toplumda, toplum genel üretimi düzenler. Böylece, bugün başka bir şey yarın başka bir şey yapmak, hiçbir zaman avcı, balıkçı, çoban ya da eleştirmen olmak durumunda kalmadan, akla estikçe, sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşam sığır yetiştiriciliği yapmak, yemekten sonra da eleştiri yazmak mümkün olur...

Marks ve Engels’in bağımsız eserleri kadar klasikleşmiş bu ünlü alıntıda çizilen tasviri, ‘**sosyalizm rüyasının dile gelişi**’ olarak da okuyabiliriz.”

(H. Selim Açan, *Sosyalizm Fil midir?*, Alinteri 15 Temmuz 2014/Şubat Yayıncılık 2018)

Özel Mülkiyet Ekseninde Hukuk ve Sosyalizm -IV

Kazım Bayraktar

NEP sonrası hukuk ve sosyalizm

NEP dönemi özünde kapitalizm ile sosyalizm, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki savaşın sosyalist devletin kontrolü altında farklı araçlarla devamıydı. Sosyalist işçi devleti hem özel (medeni) hukuka izin veriyor hem de idare ve kamu hukuku yasalarıyla bu tarım ağırlıklı kapitalist işletmeleri belli bir sınırdan ve denetim altında tutma mücadelesi veriyordu. Öte yandan NEP'in izin verdiği kapitalist işletmeler üretici güçleri -açlığa son vermek amacıyla daha çok tarımda- geliştirirken başta azami kâr ve sermaye birikimi olmak üzere kapitalizmin iktisadi hareket yasalarının hükmü altında sosyalizmin koyduğu hukuk yasalarını yaygın biçimde ihlal ediyor, iktisadi güçlerini siyasi güce dönüştürecek kanallar arıyorlardı.

Dönemin sosyalizm açısından en kritik yanı, önceki toplumdan gelen ve varlığını hâlâ sürdüren burjuva **kültür ve hukukunun**, Ekim 1917'den beri 8 yıldır sürekli büyüme ve yayılma eğilimi gösteren NEP kapitalizmi üzerinden de kendini yeniden üretiyor olmasıydı. Marksizmin tarihsel-materyalist felsefesinin açıkladığı gibi: "İnsanların varlığını belirleyen şey bilinçleri değil, bilinçlerini belirleyen şey toplumsal varlıkları"

olduğuna göre sosyalist iktidar altında Troçki'nin meşhur "dünya devrimi"ni ya da Avrupa devrimlerini beklerken kapitalist üretim ilişkilerinin ister sanayide ister tarımda olsun sürgit devam etmesi halinde ideolojik-kültürel üstyapının sosyalist kalacağını sanmak Marksizm'in inkarından başka bir şey değildi. Toplumsal bilinci belirleyen şey nihayetinde maddi üretim ilişkileri olduğuna göre sosyalizmin ideolojik hegemonyasının sağlanması, sosyalist-komünist bilincinin kitleleşmesi için öncelikle sosyalist üretim ilişkilerinin ülke çapında tam olarak egemen kılınması zorunluydu, daha fazla beklenemezdi ve bu zorunluluğun öncelikle devrime öncülük eden parti içinde bilince çıkarılması gerekiyordu. Tek ülkede sosyalizmin inşasının mümkün olup olamayacağı konusunda tartışmalar SBKP içinde yeniden alevlendi.

Bu noktada Sovyet devriminin ilk yıllarında kendini gösteren ve gelecekteki iktidar kavgalarında belirleyici etkisi olan bir olguyu dikkate almakta yarar var. Her devrimin yükselme döneminde mevcut iktidara karşı toplumsal hoşnutsuzluk ve öfke birikimleri harekete geçer ve devrime öncülük eden örgüt(ler) ve genel olarak toplumsal mücadeleye akın akın katılımlar olur. Sosyalist devrimlerde

de böyledir. Düşmanı devirmek için en geniş cephenin oluşturulmasının elzem olduğu koşullarda devrime öncülük eden partiye katılımların kriterleri esnetilir. Eski devlet aygıtı yıkılıp yenisi kurulurken sosyalizmden etkilenen ama sosyalist-komünist bilinci henüz kazanamamış bu geniş cephenin bazı temsilcileri de devlet organlarında ve partide önemli görevlere getirilirler. Devrimin içte ve dışta en zor günleri gelip çattığında, işçi sınıfı sosyalizmi inşa etmeye yöneldiğinde, yükselme döneminin koşullarında mücadeleye katılanların azımsanmayacak bir kesimi devrimi hedefinden saptırmaya, devrimin iç ve dış düşmanlarıyla işbirliğinin yollarını aramaya, bu amaçlarına ulaşmak için iktidarı ele geçirmeye yönelirler. Kişisel zaafılar, hırslar, çıkarlar devrim günlerindeki ideallerin önüne geçmeye, devlet içinde çıkar grupları, parti içinde gizli veya açık hizipler oluşmaya başlar. Lenin'in dediği gibi: *Küçük burjuvazi, sınıf mücadelesinden korkar; onu mantıksal sonucuna, gerçek hedefine dek götüremez.*"

Dönemin sosyalizm açısından en kritik yanı, önceki toplumdan gelen ve varlığını hâlâ sürdüren burjuva kültür ve hukukunun, Ekim 1917'den beri 8 yıldır sürekli büyüme ve yayılma eğilimi gösteren NEP kapitalizmi üzerinden de kendini yeniden üretiyor olmasıydı. Marksizmin tarihsel-materyalist felsefesinin açıkladığı gibi: "İnsanların varlığını belirleyen şey bilinçleri değil, bilinçlerini belirleyen şey toplumsal varlıkları" olduğuna göre sosyalist iktidar altında Troçki'nin meşhur "dünya devrimi"ni ya da Avrupa devrimlerini beklerken kapitalist üretim ilişkilerinin ister sanayide ister tarımda olsun sürgit devam etmesi halinde ideolojik-kültürel üstyapının sosyalist kalacağını sanmak Marksizmin inkarından başka bir şey değildi

Bunların ortak “kaderleri”nden biri de Lenin ve Stalin dönemleri boyunca muhalif düşüncelerini özgürce dile getirip tartışabildikleri proleter-demokratik ortamda -ki bu durum devrik burjuvaziye diktatörlük uygulayan sosyalist hukukun işçi sınıfına ve müttefiklerine dönük demokratik rejimin gereğidir- gündem olan önemli karar ve önerilerinin oylanmasında olsun, Parti kongrelerinde yapılan seçimlerde olsun hukuksal haklarını sonuna kadar kullanmaları ancak siyaseten sürekli azınlıkta kalıp kaybetmeleri idi

Sovyet pratiğinde Lenin’e de muhalefet eden Troçki ve taraftarları başta olmak üzere, Zinovyev-Kamenev ile Buharin blokları, Bolşeviklerin safına geçmiş eski menşevikler bu kesimi oluşturmuyorlardı. Bunların ortak “kaderleri”nden biri de Lenin ve Stalin dönemleri boyunca muhalif düşüncelerini özgürce dile getirip tartışabildikleri proleter-demokratik ortamda -ki bu durum devrik burjuvaziye diktatörlük uygulayan sosyalist hukukun işçi sınıfına ve müttefiklerine dönük demokratik rejimin gereğidir- gündem olan önemli karar ve önerilerinin oylanmasında olsun, Parti kongrelerinde yapılan seçimlerde olsun hukuksal haklarını sonuna kadar kullanmaları ancak siyaseten sürekli azınlıkta kalıp kaybetmeleri idi. Örneğin 1925 yılı 14. Kongresi’nde tek ülkede sosyalizm ve sosyalist sanayileşme atılımına -muhalefete karşı yine oy çokluğuyla- karar verildikten sonra Parti içi gerilimlerin arttığı sürecin 1927 yılı yazında tüm Parti üyelerinin katıldığı referandumda Troçki ve muhalefetin aldığı 4 bin oya karşılık Stalin yönetimi 740 bin oyla desteklenmişti. [Michael Sayers-Albert E. Kahn, Sovyetlere Karşı Büyük Komplo, sf. 197] Demokratik-hukuksal yoldan yenilgiyle uğrayan, kimi zaman birbirlerine karşı sert tartışmalara giren bu muhalifler sonunda Troçki’nin şu sözlerini rehber edinerek hep birlikte sosyalist rejime, hukukuna ve Anayasası’na karşı 1936-38 darbesini deneyeceklerdi: “Stalin bürokrasisinin, bir Parti ya da Sovyet kongresiyle

değiştirilebileceğini düşünmek çocukluk olacaktır. Hakim kliğin görevden alınabilmesi için normal, anayasal yollar artık yoktur... İktidarı proleter öncüye devretmeye ancak ZOR yoluyla zorlanabilirler” [age sf. 209, Troçki’nin Ekim 1933 tarihli “Muhalefet Bülteni”nden alıntı]

Sovyet Devrimi 1917-1925 arasında bu muhaliflerle de boğuşarak yol alırken bu durumu gözlemleyenlerden biri de İngiltere Başbakanı Lloyd George’dur. Bolşevik devrimin savaş, işgal gibi yöntemlerle yenilgiye uğratılamayacağını kavrayan L. George, Sovyetler’in içinde bulunduğu ağır koşullara, zorluklara, kapitalist işletmelere izin verilmesine, iktidar-muhalefet kavgalarına bakarak -burjuvazinin 300 yıllık iktisadi-siyasi tarihsel birikiminden gelen sezgisiyle- “ülke sanayilerinin sosyalist kontrolünün başarısızlığa uğrayacağına, Bolşevik önderlerin gerçekliklerin zorluklarıyla yüz yüze geldiklerinde ya komünist teorilerinden vazgeçeceklerine ya da Fransız devriminin öncülerinden Robespierre veya St. Just gibi aralarında çatışıp iktidardan düşeceklerine inanıyordu.” [age sf. 131] İnanmakla kalmadı, “Sovyet sanayisinin sosyalist kontrolünü” başarısızlığa uğratmak için yapılan gizli planlara onay verdi. Alman ve Japon emperyalistleri de aynı doğrultuda yıkıcı planlar peşindeydiler. Böyle zamanlarda içeriden muhalif kesimlerle işbirliği aramak planının önemli parçalarından biriydi.

NEP sayesinde sanayide az çok bir gelişme sağlanmış, açıktan

kurtulunmuş olsa da Sovyetler hâlâ geri bir tarım ve köylü ülkesiydi. Başta NEP’in yol açtığı iktisadi-hukuksal sorunlar ve emperyalist kuşatma-tecrit olmak üzere tarihsel-sınıfsal çelişkiler bir yumak haline geldiğinde tarih 1925’i gösteriyordu. Yumak ya hızla sosyalizme doğru çözülecek ya da kapitalizme doğru büyüyerek yuvarlanıp gidecek, nihayetinde proletarya iktidarı kaybedecekti. Yeni dönemin hukukunu da belirleyecek stratejik bir dönüm noktasına gelinmişti.

Tek ülkede sosyalizmi inşanın olanaksız olduğunu iddia eden Zinovyev-Kamenev bloku, bunun ancak “sosyalizmi kurma olanağını güvence altına almak” için kapitalizmin gelişmesine izin vermek, başta kulaklar olmak üzere yoksul köylülerin sömürülmesine dayanan kapitalist tarım işletmelerini geliştirmekle mümkün olacağını savunuyorlardı. Proletaryanın öncülüğünde sosyalist ekonominin inşası yerine salt kapitalist ekonomik büyüme stratejisi öneriyorlardı. Somut sorunlara somut çözüm önermek yerine “dünya devrimi” gibi soyut sol keskin lafları tercih eden, pratik siyasette apolitik olan Troçki 1925’de de somut bir çözüm öneremedi. Ancak 1926 yılında yapılan 15. Parti Konferansı’nda Stalin’in tek ülkede sosyalizm düşüncesini “dünya devrimine ihanet ve Rusya’da kapitalist restorasyonun garantisi olmakla” suçladı. [Stephen Kotkin, Stalin: İktidar Paradoksları, sf.800] Sosyalizmi hızla inşa etmek yerine bir mesih gibi ne zaman geleceği belli olmayan “dünya devrimini” beklemekte

ısrarlı olan Troçki, mevcut rejimi, “sosyalizm olarak değil, kapitalizmden sosyalizme geçiş için bir hazırlık rejimi” olarak adlandırıyor, Marksist literatürde hiçbir yeri olmayan bu rejim tipini pratik açılımını dahi yapmadan soyut boş bir kavram olarak ortada bırakıyordu. [Troçki, İhanete Uğrayan Devrim, sf.70, aktaran H. Selim Açı, Bilince Dönüşen Zorunluluk, sf.67] Zinovyev-Kamenev ile Troçki’nin buluştukları -aynı zamanda işçi sınıfı ile köylülerin ittifakını bozma potansiyeli taşıyan- nokta sanayileşme için yoksul köylülüğün sömürülmesiydi.

Lenin’in “o, diyalektiği hiç öğrenememiştir” dediği, soldan sağa sağdan sola yalpalamalarıyla bilinen, parti içinde esas olarak sağ blokun öncülüğünü yapan ama aynı zamanda tek ülkede sosyalizmin mümkün olduğunu savunan Buharin’in temel düşüncesini tarım ve köylülük belirliyor, sanayileşmeyi ve sosyalizmi buna bağlı bir eksenden ele alıyordu. NEP’in sınırlarının kaldırılmasını, kapitalist köylü (kulak) çiftliklerinin büyümesine izin verilmesini istiyordu.

1925 yılında yapılan 14. Parti Kongresi’nde tek ülkede sosyalizmin kurulması zorunluluğunu bilince çıkaran Stalin, sosyalizm yolunda ağır sanayinin tayin edici önemini şu sözlerle ifade ediyordu:

“Sanayinin her türlü gelişmesi, sanayileşme anlamına gelmez... Sanayileşmenin görevi, ... kapitalist devletlerce çevrelenmiş olan ülkemizin iktisadi bağımsızlığını güvence altına almak, onu dünya kapitalizminin bir eklentisine dönüşmekten alıkoymak görevine sahiptir. Bir proletarya diktatörlüğü ülkesi, kapitalist kuşatma karşısında eğer kendi ülkesinde kendisi üretim alet ve -araçları üretmiyorsa, eğer kendi halk iktisadının, üretim alet ve araçları üreten ve ihraç eden gelişmiş kapitalist ülkelere zorunlu olarak bağımlı kaldığı bir gelişme aşamasında çakılıp kalırsa iktisaden bağımsız kalamaz. Böyle bir aşamada çakılıp kalmak, dünya sermayesine boyun eğmek demektir.”

Lenin’in sözünü ettiği bir adım geri dönemi kapanacak “sosyalist sanayileşme atılımı” başlatılarak iki adım ileri atılacaktı. 1927 sonuna doğru Sovyet ekonomisinde sanayinin payı savaş öncesinin üzerine çıkarak yüzde 42’ye ulaşmıştı. Ancak bu ağır sanayi değildi ve amaçlanan çok

gerisindeydi.

Troçki bloğunun 1927 yılında yapılan parti içi referandumda hezimetle uğramasını müteakip sosyalist sanayileşmede büyük atılımın hazırlık süreci başlatıldı. Öncelikle sanayiye seferber edilecek işgücünün beslenmesi için tarımın hızla kolektifleştirilmesi, kulakların elinde onların kâr ve sermaye birikim hesaplarına göre işleyen kapitalist çiftliklere el konulması -diğer bir anlatımla NEP ile ertelenen tarımda sosyalist devrimin tamamlanması- gerekiyordu. Bu sırada parti içinde gerilimler giderek artıyor, sözde sosyalizmi savunan ancak pratikte küçük burjuvaziyi temsil eden muhalifler tam da Lenin’in dediği gibi “sınıf mücadelesinden korkuyor, onu mantıksal sonucuna, gerçek hedefine dek götürmek istemiyorlardı.” Ancak

Üretenlerle mülk edinenlerin uzlaşmaz sınıflara ayrıştığı özel mülkiyet sistemlerinin eşitsiz gelişen tarihsel hareket yasaları hukuku sürekli yeniden belirleyerek peşinden sürüklerken özel mülkiyet şu veya bu şekilde (ticaret, kanunla veya kanunsuz el koyma, savaş, yağma vb.) el değiştirir. Ancak bu kez işçi sınıfı iktidarının yürürlüğe koyduğu hukuk yasalarıyla el değiştiriyor, üretim araçları üretenlerin (bu aşamada zorunlu olarak devlet aracıyla) kolektif mülkiyetine geçiyordu. Bu el değiştirme 1917 Ekim Devrimi’nin ertelenmiş tarihsel sözüydü

muhaliflerin görüşleri parti kitlesi ve Sovyet meclisleri içinde azınlıkta kalıyordu.

NEP döneminin sona ermesiyle birlikte öncelikle NEP’e özgü hukukun sosyalizm yönünde yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Sosyalist hukuku yeni dönemin siyasal karar mekanizmalarında alınan kararlar ile sosyalist üretim ilişkileri altında üretici güçlerin ve ekonominin gelişme seyri belirleyecekti.

Kulakların kapitalist ayrıcalıklarına son verildi. Arazi kiralamalarına, işçi çalıştırmalarına, sermaye birikimlerine izin veren yasalar yürürlükten kaldırıldı.

“Büyük özel işletmelerin kamulaştırma yasağı kaldırıldı ve köylüler hemen kulak sınıfını kamulaştırdı. 1920’lerin sonlarında kırsal kapitalistlerin kamulaştırılması, on yıl önceki kent kapitalistlerinin kamulaştırılması kadar belirleyiciydi.” [Amerikalı tarihçi H. Bruce Franklin’in Zorunlu Stalin başlıklı incelemesinden aktaran H. Selim Açı, Bilince Dönüşen Zorunluluk, Sel yay. sf. 109]

Üretenlerle mülk edinenlerin uzlaşmaz sınıflara ayrıştığı özel mülkiyet sistemlerinin eşitsiz gelişen tarihsel hareket yasaları hukuku sürekli yeniden belirleyerek peşinden sürüklerken özel mülkiyet şu veya bu şekilde (ticaret, kanunla veya kanunsuz el koyma, savaş, yağma vb.) el değiştirir. Ancak bu kez işçi sınıfı iktidarının yürürlüğe koyduğu **hukuk yasalarıyla** el değiştiriyor, üretim araçları üretenlerin (bu aşamada zorunlu olarak devlet aracıyla) kolektif mülkiyetine geçiyordu. Bu el değiştirme 1917 Ekim Devrimi’nin ertelenmiş tarihsel sözüydü. Sovyetler’deki sınıf mücadelesinin tarihsel seyrinde yeni bir aşama söz konusuydu. Devrimin amacından gelen meşruiyeti bir yana, özel mülkiyetin (savaş, el koyma ve yağma yöntemleri dahil) eşitsiz iktisadi gelişme yasalarını kurallara bağlayarak meşrulaştıran hukukun kendine bağlı olmayan bu tarihsel özellikleri dikkate alındığında kulaklara karşı yeni yasaların hukuka aykırılığından söz edilemezdi. Ancak kulakların yanıtı tam anlamıyla hukuk dışı oldu: *“Kulaklar, kooperatiflere ve kolektiflere saldıran, tahıl doluyken ahırları yakan, tarlaları tahrip eden ve hatta komünist köylü liderlerini öldüren terörist gruplar örgütlediler... Bu saldırılardan daha ciddi olarak Kulaklar, şehirlerde açlık ve kaos yaratmak amacıyla kendi büyük tahıl tedariklerini pazardan geri tuttular. Fakir ve orta köylüler geriletildi. Kırsal kesimlerde gerçek, açık bir iç savaş başladı.”* [age sf. 109]

Sınıflar mücadelesinde silahlar çekildiğinde hukuk susar siyaset konuşur, güç dengelerine göre hukuk yeniden düzenlenir. Tarafların yürürlükteki yasaların tanıdığı hak ve yetkileri başta yargı yoluyla olmak üzere diğer hukuksal kurumlarda karşılıklı koz olarak kullanıp sonuç alabildikleri -bu nedenle hukukun üstünlüğü yanılışına da yol açan- istisnai dönemler dışında hukuk hiçbir zaman sınıfların ve siyasetin üstünde belirleyici bir konuma sahip olamaz ve

bu tarihsel-nesnel gerçeklik sosyalizmde de geçerlidir.

Kulaklar sosyalist ilerlemeye karşı yıkıcı bir güç kullanmaya başladılar. Başta Almanya, Fransa ve İngiltere olmak üzere tetikte bekleyen Batı emperyalistleri bu durumu fırsata dönüştürdüler. Çarlık artıklarını, muhaliflerden derledikleri işbirlikçilerini, ajanlarını harekete geçirdiler. Sovyet iktidarı kendini

“Toprak ağaları ve köy tefecileri tamamen ‘özel işletme sahipleri olarak’ ortadan kaldırıldılar. Kuşkusuz ki, birçok yerde gereksiz şiddete ve acıya maruz kalındığı doğrudur. Ancak bu Stalin ile ortaya çıkmadı. Yüzyıllar boyunca alçaltılmış ve aşağılanmış ve sayısız kan borcu bulunan Rusya köylü kitlelerinin ezicileriyle hesaplaşma saati gelmişti. Stalin onların öfkelerini serbest bırakmış olabilir, ancak yüzyıllar boyunca birikmesine neden olan Stalin değildi...”

hukukla bağlı hissetmeden kimi yerde hukuk kurallarını işleterek ancak orantısız bir güç kullanarak yanıt verdi: “*Toprak ağaları ve köy tefecileri tamamen ‘özel işletme sahipleri olarak’ ortadan kaldırıldılar. Kuşkusuz ki, birçok yerde gereksiz şiddete ve acıya maruz kalındığı doğrudur. Ancak bu Stalin ile ortaya çıkmadı. Yüzyıllar boyunca alçaltılmış ve aşağılanmış ve sayısız kan borcu bulunan Rusya köylü kitlelerinin ezicileriyle hesaplaşma saati gelmişti. Stalin onların öfkelerini serbest bırakmış olabilir, ancak yüzyıllar boyunca birikmesine neden olan Stalin değildi... Gerçekte bu kolektif hareket tarafından coşku ile oluşturulan aşırılıkları dizginleyen Stalin idi.*” [age sf. 109]. Stalin’in 1930 başlarında *Pravda*’da yayınlanan *Zafer Sarhoşluğu* başlıklı makalesi bu dizginleme çabasının kanıtlarından biridir. Ancak önderlik zafiyetlerine işaret eden vahim olaylar Stalin’in, Parti Merkez Komitesi’nin (MK) ve devlet yöneticilerinin siyasal sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.

Gerek hata ve acılarla dolu bu süreçte yaşananlar gerekse takip eden dönemdeki (aşağıda kısaca

değineceğimiz) büyük sosyalist atılımın zorunlulukları ve sonuçları birlikte ele alındığında, **hukukun sınıf mücadelesinin devam ettiği sosyalizm aşamasındaki rolü** hakkında -“özgürlükçü sosyalizmi”, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin sosyalizmde de uygulanmasını savunanlara da bir yanıt olarak- Sovyet örneğinden hareketle altı çizilmesi gereken bir sonuç daha ortaya çıkar: Yürürlükteki hukuku da ağır biçime ihlal eden bu aşırılıkların siyasal sorumluluğu yanında hukuksal cezai sorumluluğu da vardı. Dolayısıyla hukuk devleti, hukukun üstünlüğü ilkeleri uğruna, başta Stalin ve MK çoğunluğu olmak üzere sosyalizm yönünde ilerlemenin öncüsü olan partiyi iktidardan düşürecek veya zayıflatacak, sosyalist devletin bağrında gedikler açacak şekilde geniş kapsamlı tutuklama ve cezalandırma yoluna da gidilmesi gerekirdi. Ama bu durumda sosyalizm hukuka feda edilmiş olurdu. Sınıflar mücadelesi tarihinin birçok çalkantılı döneminde olduğu gibi süreci hukuk değil sınıflar mücadelesi belirliyor, hukuk susuyor, yeni siyasal sürecin sonucunu bekliyordu. Bu koşullarda hukuksal sorumluluğa bakılmaz ancak siyasal sorumluluk eleştiri konusu yapılabilirdi.

Sosyalist sanayileşmede bir hukuk ve yöntem sorunu

Tarımda hızlı kolektifleştirmeye başlayan Büyük Atılım’la birlikte dünyada bir ilk olarak birinci beş yıllık

ekonomik plan uygulamaya koyuldu. NEP kapitalizminin tasfiyesiyle birlikte üretim, dağıtım ve tüketim ağları arasındaki ilişkiler kapitalizmden farklı bir sosyalist hukuk düzenini ve kurallarını zorunlu kılıyordu. İşin en zor ve en önemli yanı, başta üretken tüketim olmak üzere her birinin kendi faaliyet alanına özgü çalışma sistemini oluşturabilmesi, işletmeler arasında hukuksal sözleşmeler yapılması, mal ve para akışının belirlenmesi vb. yanında teşvik amacıyla işletmelere belli bir özerkliğin tanınması ile merkezi plan arasındaki çelişkili ilişkinin kurallarının belirlenmesiydi. Özerkliğin sınırlarının tespiti yoğun tartışmalara neden oldu. Sahadaki gerçekliğe geçmeden önce bu sorunun ileride Yugoslavya Devlet Başkanı Tito’nun -bürokratlaşmayı önleme gerekçesiyle- ortaya atıp öncülük ettiği “özyönetim sosyalizmi” akımında kendini yeniden gösterdiğini hatırlayarak, Benediktov örneği üzerinden devam edelim.

“Benediktov bu sorunu, Sovyet devlet işletmesini ‘müdürün yönetiminde işçi ve personelin kolektifi’ olarak tanımlamak suretiyle çözmeye çalışmaktadır... Mülkiyet, Benediktov ve diğerlerince ‘doğal çalışma fırsatına sahip olma ve çalışmanın ürünlerinden yararlanma hakkı’ olarak tanımlanır.” Oysa bu sırada SSCB’de mülkiyet devlete aittir ve *“Yine Benediktov’un işletme tüzel kişiliğinin hukuki hakkına suje olan işçilerin kolektifi görüşü sert bir biçimde eleştirildi... Benediktov’un Sovyet işletmelerini, mülkiyet hakkının*

Sosyalizm kapitalizmden farklı olarak yukarıdan aşağı örgütlenmek, kitlelerin görüşünü alarak tüm işletmelerin aynı hedef doğrultusunda birbirlerini tamamladıkları toplumsal merkezi planlamalar aracıyla komünist topluma doğru kesintisiz ilerlemek zorunda olan bir sistemdir

devletle bu tüzel kişiler arasında paylaşıldığı yarı bağımsız tüzel kişiler olarak kabul eden yorumu ... ” özyönetimli sosyalizm denilen bir tür kapitalizme yol açabilir, “... *Prodüktif amaçlar uğruna intifa hakkı ve Benediktov anlamında mülkiyet hakkı sadece Sovyet devleti tarafından değil herhangi bir kapitalist ülkedeki herhangi bir fabrika sahibi tarafından da işverenden ayrı hakların süjesi olmaksızın işçilere devredilebilir.*” di. [Marksizm ve Sovyet Hukuk Teorisi, sf. 292-293]

“Özyönetim sosyalizmi” veya bir benzeri olan “özgürlükçü sosyalizm” akımları, her fabrikanın o fabrikada çalışan işçilerin ortak mülkiyetinde olması, devletin müdahalesinin en aza indirgenmesi, bu işletmeler arasında serbest ticaret ve piyasa ilişkilerinin teşvik edilmesi, her birinin çalışanlarının kârdan pay alması, her fabrika ve işletmede birbirinden bağımsız işçi konseylerinin oluşturulması, kolektif bir organ olarak konseyin fabrikanın üretim ve işleyişi hakkında karar vermesi, yönetim kurulunu seçmesi ve görevden alması olarak özetlenebilecek ademi merkezîyetçi bir “sosyalizm” tarzını savunurlar. Özünde burjuva toplumun bireysel mülkiyetini fabrika/işletme bazında grup-özel mülkiyetine dönüştüren, sosyalizm yanlısaması yaratarak mal mübadelesi ve para ilişkilerini hukukuyla birlikte gittikçe sönümlendireceği yerde pekiştiren, bireyci kapitalizme geri dönüşün dinamiklerini de içinde taşıyan ütöpik bir sosyalizmden başka bir şey değildir.

Sosyalizm kapitalizmden farklı olarak yukarıdan aşağı örgütlenmek, kitlelerin görüşünü alarak tüm işletmelerin aynı hedef doğrultusunda birbirlerini tamamladıkları toplumsal merkezi planlamalar aracıyla komünist topluma doğru kesintisiz ilerlemek zorunda olan bir sistemdir.

Sovyet deneyiminde adı “özyönetim sosyalizmi” olmasa da merkezi planlamayı reddetmese de özerkliğin sınırlarını genişletmeyi isteyen bir eğilim söz konusuydu. Merkezi planlamanın başarısız olma kaygısından doğan bu eğilim her biri kendinden (kendi yönetiminden, kendi kâr veya zararından, kendi mülkiyetinden vb.) sorumlu bağımsız işletmelere doğru gidiş tehlikesini içinde barındırıyordu.

Ancak bir yandan kitlelerin görüşü alınarak düzenlenmiş merkezi beş yıllık sosyalist plan uygulanırken diğer yandan bu planı uygulayacak olan gerek işçiler ve köylüler arasındaki gerekse doğadaki hammaddenin çıkarılmasından üretim ve tüketim araçlarının üretilmesine ve dağıtımına kadar zincirin halkaları arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan çelişkilerin, anlaşmazlıkların çözüm kurallarının hukuksal düzenlemesi, statülerin, hak ve yetkilerin belli kurallara bağlanması, anlaşmazlıkları hukuksal yoldan çözecek kurumların da oluşturulması gerekiyordu. Tartışmaların sonucunda merkezi plan doğrultusunda çoğunluk görüşü oluştu:

“Devlet Hakem Kurulu tarafından bir devlet işletmesi lehine diğer bir devlet işletmesi aleyhine verilen bir hüküm uygulandığı zaman, işletmeler yekdiğerinin işletme binasına ve makinelerine el koymayıp sadece kredileri durdurur; banka hesaplarına el koyar ve daha ağır hallerde yeni malzeme almalarını önler -ayrıca, siparişlerini (merkezi plan doğrultusunda-nba) yerine getirmeyen fabrika idaresinin reorganizasyonuna girişilir. Sovyet Medeni Yasası'nın günümüzdeki uygulamasında bütün fonksiyonlar 19. maddede toplanmıştır. ... İşletme müdürlerinin çok geniş bağımsızlığa sahip olmalarından çekinen devlet ... hukuki ilişkileri personelin yeteneklerini kontrol etmek için pratik

bir metod olarak kabul etmektedir... Prensip olarak özerk şirketler bakımından belirli hukuki ilişkilere girişmelerine izin veren fakat tüzel kişinin tüm haklarını kabul etmeyen böyle bir görüşü Sovyet görüşü”. [age, sf.290-291)

Çelişkiler uzlaşmaz değildir ama devasa üretim-dağıtım ilişkilerinde birimler arasında aynı hedef doğrultusunda uyum sağlamak da kolay değildir. Üretim-dağıtım-tüketim zincirinde her bir halka kendinden öncekinin üretim ve çalışmasına bağlıdır. İşletmeler arasındaki anlaşmazlıkları çözümleyen, idare hukuku kapsamında faaliyet gösteren bir yargı organı olarak Devlet Hakem Kurulu oluşturuldu. Bu organın işini kolaylaştırmak amacıyla Medeni Yasanın 19. maddesinde yapılan değişiklikte devlet işletmelerinin bütün yetki ve hakları merkezi planın verdiği görevlerin yerine getirilmesi şartına bağlandı.

Tarihten gelen deneyimlerden yoksun Sovyetler ilk örneği yaratmaktadır. Özellikle NEP sonrası sosyalist atılım

döneminde sosyalist üretim ilişkilerinin düzenlenmesinde hukuk ile hızlı gelişen iktisadi pratiğin değişen ihtiyaçları arasında çok sorun yaşanmış, hukukun her gelişmeye derhal uyum sağlaması, kimi zaman planın yolunu açacak şekilde önden gitmesi kolay olmamış, belli bir istikrara kavuşması zaman almıştır. Sosyalist üretim-tüketim ilişkileri nihayetinde hukuku belirlemiş, ayak bağı olduğu noktalarda aşılacak zorunda kalmıştır. Bu durum hukukun -sosyalizmde de geçerli olan- şu evrensel karakterinden kaynaklanır:

*“Hukukta da bezer bir durum var...
üretime ve ticarete genel bağımlılığına*

Bu aynı zamanda sosyalizm bilincinin kitleselleşmesi yönünde de büyük bir atılımdı. Üretenler ürettiklerinin kârdan pay olarak değil toplumsal ihtiyaçlar ve ülke bazında kendilerine nasıl döndüğünü atılım ilerledikçe gördüler. Bu aşamada tayin edici şey merkezi kolektif sosyalist üretim seferberliğine dönük tüm karar ve yönetim mekanizmalarına işçilerin ve yoksul emekçi köylülerin katılımının sağlanmış olmasıdır

karşın, o da bu alanlar üzerinde özel bir etki kapasitesine sahiptir. Modern bir devlette hukuk yalnızca genel ekonomik duruma tekabül etmekle ve onun ifadesi olmakla kalmamalıdır; ama aynı zamanda, ülke içindeki çekişmelere uyararak kendisi ile çelişmeyen, içsel olarak tutarlı bir ifadesi olmalıdır. Ve bunu başarabilmek için, ekonomik koşulları [hukuka] tıpatıp yansımından giderek daha çok fedakarlık edilir. Yasanın, bir sınıfın egemenliğini pervasız, yumuşatılmamış, hile karıştırılmamış biçimde ifade etmesi -ki bu “hak kavramı”nın ihlalinin kendisidir- ne kadar seyrek olursa bu fedakarlık o kadar sık görülür.” [F. Engels’ten Conrad Schmidt’e 27.10.1890 tarihli mektup, Seçme Yazışmalar-2, sf. 242, Sol yay.]

Hukuk kendi içinde tutarlı bir bütün oluşturma eğilimi nedeniyle ekonomik

ilişkileri yansıtmaya işlevini tam olarak gerçekleştiremez. Tutarlılığı esas aldığındaki ekonomik ilişkilerle çelişmek zorunda kalabilir. Ekonomik ilişkileri tam olarak ifade etmeye çalıştığında kendi iç tutarlılığı bozulabilir. Hukukun bu açmazı -sosyalizmde de devam eden - meta-para ilişkilerinden doğar ve çözümü yoktur. Bu durum hukuk yasalarının sınıf egemenliğinin, siyasetin ve ekonominin hareket yasalarını tam olarak takip etmesini

Merkezi planlamayı esas alan, sınırlı özerkliği dahi bu planla uyumlu çalışma şartına bağlayan bu stratejinin ne ölçüde doğru olduğu ilk kez Büyük Atılım deneyiminde sınanmıştır.

Sosyalizm yolunda Büyük Dönüşüm

Üretim araçları ve kaynakları kolektifleştirilip üretim ve artı-değer paylaşımı tüm üretkenlerin çıkarlarına ve

Affiche pour le XVIIe congrès du P.C. de l'U.R.S.S. (1934)

olanaksız kılar. Bu nedenle Sovyetler’de sosyalist toplumsal yaşam hukukun üstünlüğü ilkesiyle değil sosyalist sanayileşme atılımının önceliği altında, hukuku araç kılarak sosyalizme doğru biçimlenmekte, bireysel veya işletmesel çıkarların üstünde olan sosyalizm bilincinin ne derecede tayin edici öneme sahip olduğunu göstermektedir.

iç-dış koşullar dikkate alınarak ülkenin öncelikli ihtiyaçlarına göre üretkenlerin de katılımıyla planlandığında hem kapitalizme özgü devasa israfa neden olan üretim-tüketim anarşisi ve üretici güçlerin kapitalist sistemlerde geliştikçe yıkıcı güçlere dönüşmesi hem de işçilerin işe ve üretim araçlarına yabancılaşma koşulları ortadan kalkar, üretici güçlerin hızla gelişmesinin yolu

açılır. Marksist teorinin bu öngörüsünün doğruluğu Sovyet sosyalizminin birinci beş yıllık planının olağanüstü bir başarıyla uygulanmasında kanıtlandı. Başarının sırrı yıllardır patron-ağa zulmü ve sömürsü altında çalışan işçi ve yoksul köylülerin ilk kez insanca çalışma koşullarını ve iş üzerinde söz hakkına sahip olduklarını gördüklerinde kendiliğinden gelişen birlikte çalışma şevki ve heyecanı yaratan, insanın ilk kez komünal çağın üretim ilişkilerinde filizlenen gerçek özünü yeniden ortaya çıkaran sosyalist kolektivismde saklıydı:

“Plana yardım etmek için sözleşmeyle gelen Amerikalı mühendisler bunun gerçekten bir ‘plan’ olmadığını söylemekten pek hoşlanıyorlardı. Teknik bakımdan haksız sayılmazlardı.

Tek ülkede sosyalizmin kurulamayacağını ya da tarımda kapitalizmin daha fazla geliştirilmesini savunan muhaliflerin gardı düşüyor, emperyalistlerin beklentileri boşa çıkıyor, kulakların tasfiyesi sırasındaki aşırılıklara rağmen Stalin önderliğindeki iktidarın itibarı ve kitle desteği hızla artarken sosyalizm inancı ve kolektivism kültürü de kitleselleşiyordu. Bu atılım aynı zamanda dışta emperyalist-kapitalist devletlerin çıkarları içte Lenin’in tanımladığı küçük burjuvazinin genel karakterini temsil eden, partide ve toplumda istediği kitle desteğini elde edemeyen, sınıf mücadelesinden korkan, tarih önünde haksız çıkan muhalefetin siyasi geleceği açısından tehlike çanları demektir

Çünkü plan, harfi harfine izlenmesi gerekli bir kopya değildi; o karşılanması ve sonra da aşılması gerekli bir yarışmaydı. Yalnız Moskova tarafından yapılmamıştı. Moskova ile birlikte ülkenin en uç köşeleri de elbirliği yaparak hazırlanmıştı. Fabrikalarda ve köylerde insanlar ne istediklerini ne yapabileceklerini ve bunu yapmak için nelere gereksinimleri olduğunu tartışmışlardı. Bu yerel planlar gerekli yollardan ‘merkez’e gitmiş, öteki planlar ile uyumlaştırılmış ve gene yerel

makamlarca kabul edilmek üzere geri gelmişti.” [Anna Louise Strong, Stalin Dönemi, sf. 34]

Hiçbir kapitalist sistemin veya her işçinin çalıştığı fabrikanın ortağı olduğu grup-özel mülkiyetli piyasacı özyönetim sosyalizminin asla yapamayacağı kolektif kitlesel gönüllü devasa bir işgücü seferberliği sürecidir. Bu aynı zamanda sosyalizm bilincinin kitleselleşmesi yönünde de büyük bir atılımdır. Üretenler ürettiklerinin kârdan pay olarak değil toplumsal ihtiyaçlar ve ülke bazında kendilerine nasıl döndüğünü atılım ilerledikçe gördüler. Bu aşamada tayin edici şey merkezi kolektif sosyalist üretim seferberliğine dönük tüm karar ve yönetim mekanizmalarına işçilerin ve yoksul emekçi köylülerin katılımının sağlanmış olmasıdır. Üretenlerin söz sahibi oldukları merkezi plana dayanan bu sistem kurulmadan hiçbir hukuk kuralı ve yaptırımı, “hukukun üstünlüğü” inancı bu seferberliği sağlayamazdı. Daha önce kapitalist sistemin peşinde sürüklenen, mülkiyetin özelden özele el değiştirmesi kavgalarında delik deşik olan hukuk sosyalizmin peşinde, zaman zaman ihlal edilse de hedeflere uygun yasal düzenlemeler yapıldığında ekonomik gelişmeyi kolaylaştırıcı rol üstlenebiliyordu.

Sosyalist Büyük Atılım dünyada öyle bir yankı uyandırmıştır ki New York Times gazetesinin Moskova muhabiri Walter Duranty birinci beş yıllık plan hakkında haberiyle 1932 yılında Pulitzer ödülünü alır. “Rusya ağaç

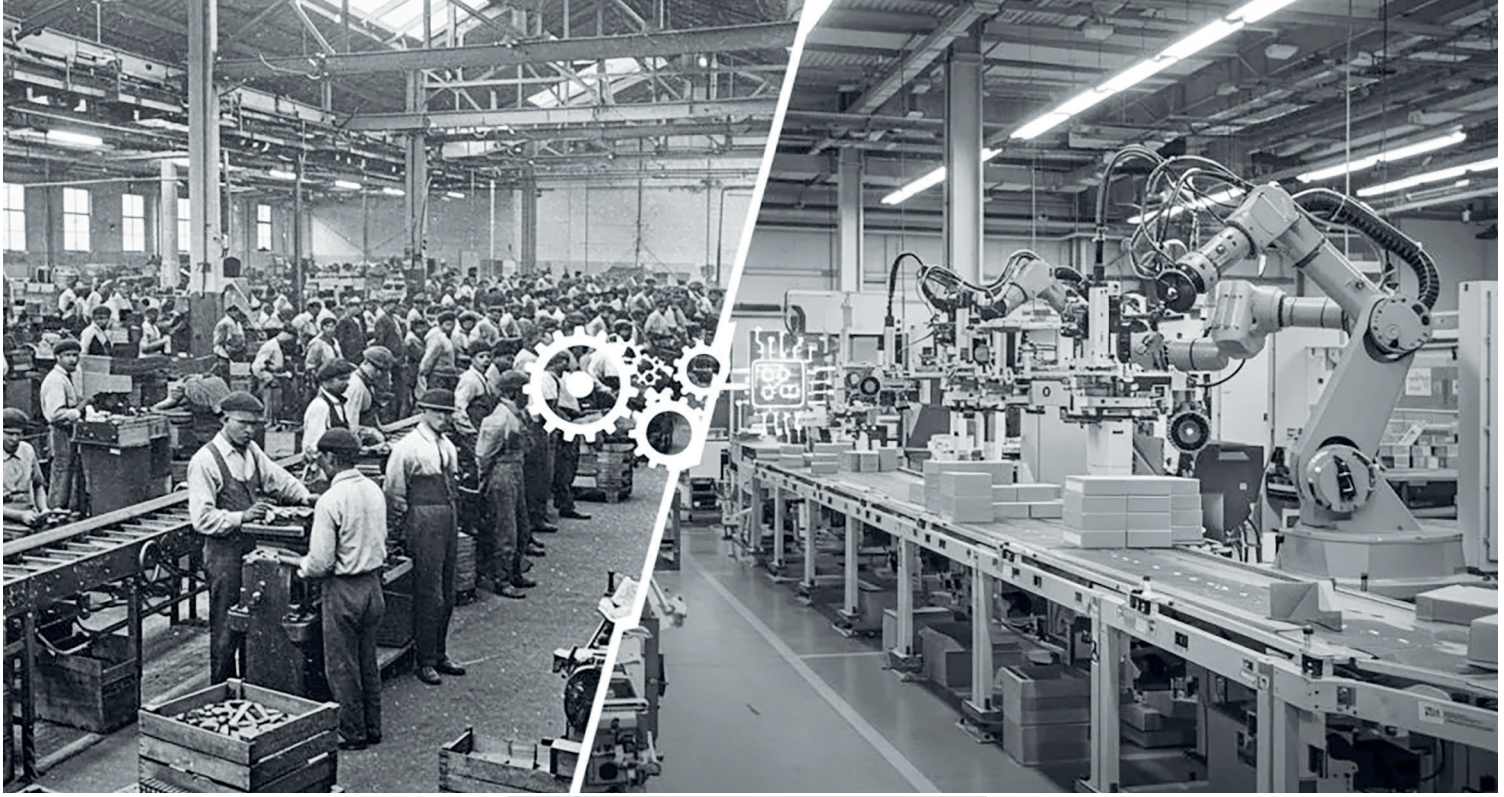
devrinden çelik, beton, motor devrine geçmektedir” diyen İngiliz United Domination Bankasının başkanı Gibson Jarvie 1932 Kasımı’nda Sovyetler Birliği gezisindeki izlenimlerini şu cümlelerle anlatır: “Belirtmem gerekir ki komünist değilim, Bolşevik de. Kesinlikle kapitalist bireyciyim. Rusya ilerliyor, aynı anda bizde bir sürü fabrika hareketsiz duruyor. Halkımızın 3 milyon insanı çaresizlik içinde iş aramakta. 5 yıllık plana çoğu güldü. Fakat şimdi kuşkusuz plan sırasında hedeflenenden daha fazlasını yerine getirdiler. Ziyaret ettiğim sanayi şehirlerinde okulları, hastaneleri işçi kulüplerini gördüm, ayrıca hiç eksik olmayan kreşleri ve çocuk evlerini... **Bugünkü Rusya’nın ruhu ve idealleri var. İşçiler öyle bir şeye sahipler ki, kapitalist ülkelerde bugün maalesef bu yok...**” [Aktaran H. Selim Açan, Bilince Dönüşen Zorunluluk, Sel yay. sf. 103, abç]

çıkıyor, kulakların tasfiyesi sırasındaki aşırılıklara rağmen Stalin önderliğindeki iktidarın itibarı ve kitle desteği hızla artarken sosyalizm inancı ve kolektivism kültürü de kitleselleşiyordu. Bu atılım aynı zamanda dışta emperyalist-kapitalist devletlerin çıkarları içte Lenin’in tanımladığı küçük burjuvazinin genel karakterini temsil eden, partide ve toplumda istediği kitle desteğini elde edemeyen, sınıf mücadelesinden korkan, tarih önünde haksız çıkan muhalefetin siyasi geleceği açısından tehlike çanları demektir.

(sürecek)

Teknolojik Hız ile Devrimci Zamanın Diyalektiği

Selçuk Ulu

Kapitalizmi yalnızca bir üretim sistemi ya da piyasa ekonomisi olarak tanımlamak onun tarihsel özgülüğünü kavramak için yetersiz kalır. Kapitalizmin her şeyden önce zamanı yeniden örgütleyen bir sistem gerçekliği olduğunu da görmeliyiz. Toplumsal yaşamın ritmini sermaye birikiminin ihtiyaçlarına göre biçimlendiren, insan varoluşunu ölçülebilir, parçalanabilir ve satılabilir bir meta haline dönüştüren tarihsel bir gerçeklik... Sanayi Devrimi'nden bu yana fabrika saati köy çanının, dakika mevsimin, üretkenlik yaşamın yerini almış, Edward Palmer Thompson'un deyimiyle "zaman disiplini"(1) modern kapitalizmin temel kültürel aracı olmuştur. Bugün ise dijital teknolojiler ve yapay zekâ bu dönüşümü yeni bir aşamaya taşımış durumda. Zaman artık yalnızca ölçülüp disipline edilmemekte, aynı zamanda mikro saniye düzeyinde optimize edilmekte, algoritmik olarak yönetilmekte ve yaşamın kılcal damarlarına nüfuz eden bir veri akışına dönüşmektedir.

Kapitalizmin her şeyden önce zamanı yeniden örgütleyen bir sistem gerçekliği olduğunu da görmeliyiz. Toplumsal yaşamın ritmini sermaye birikiminin ihtiyaçlarına göre biçimlendiren, insan varoluşunu ölçülebilir, parçalanabilir ve satılabilir bir meta haline dönüştüren tarihsel bir gerçekliktir bu

Ancak kapitalizmin zaman rejimi ile devrimci hareketin zaman anlayışı arasında derin ve aşılmaz bir çelişki var. Sermaye için zaman hızın, dolaşımın ve azami kârın zamanıdır. Devrimci strateji içinse zaman bilincin olgunlaşması, örgütlü deneyimin birikmesi ve tarihsel sıçramanın (devrimin) hazırlanmasıdır. Bu çelişki 21. yüzyılda yeni bir yoğunluk kazandı. Yapay zekâ ve dijital ağlar sermayenin denetim kapasitesini eşi görülmemiş ölçüde artırırken aynı teknolojiler kolektif planlama ve sınıf eğitimi için de bizlere benzeri görülmemiş olanaklar sunmaktadır.

Dolayısıyla teknolojinin sermayenin hız silahı olmaktan çıkarılıp sınıfın kolektif zaman aracına dönüştürülmesinin teorik ve pratik koşulları üzerine daha fazla kafa yormaya ihtiyacımız var.

Hızın sınıfsal dağılımı ve eşitsizliğin zamansal boyutu

Kapitalist toplumda nasıl ki gelir ve servet eşitsiz dağılıyorsa hız da aynı ölçüde eşitsiz bir biçimde dağılır. Sermaye, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki avantajını kullanarak üretim ve karar alma süreçlerini hızlandırırken, işçi sınıfı ve emekçiler bu hızın nesnesi haline gelir. Bu asimetri kapitalizmin yapısal bir özelliğidir aynı zamanda. Hız sermaye için bir özgürleşme aracı (daha hızlı dolaşım, daha esnek yatırım, daha hızlı karar) iken, emek için bir tahakküm biçimidir. Post-Fordist üretim tarzında "tam zamanında" üretim, esnek istihdam, kısa sözleşmeler ve algoritmik yönetim, emek sürecine nüfuz eden başlıca hızlandırma mekanizmalarıdır.

(1) Thompson, E. P. (2023). Zaman, iş-disiplini ve sanayi kapitalizmi. U. Kocabaşoğlu (Çev.), Avam ve görenek: İngiltere'de geleneksel popüler kültür üzerine araştırmalar içinde (s. 437-494). İletişim Yayınları.

Sermaye küresel ağlar içinde hareketlenirken emek, tam da bu hızın kurbanı olarak güvencesizleşmekte, mekânsal olarak yerleşmekte ve zamansal olarak parçalanmaktadır.

Burada belirleyici olan, hızın sınıfsal dengesizliğidir. Sermaye için hız, devir süresini kısaltan ve kâr oranını koruyan bir araçtır. Emek için ise hız yoğunlaşan sömürü, uzayan çalışma saatleri, daralan dinlenme zamanı ve artan meslek hastalıkları anlamına gelir. Dijital platformlarda çalışan kuryelerin rotaları saniye saniye optimize edilirken çağrı merkezi çalışanlarının nefes alma aralıkları bile performans ölçümüne konu olmaktadır. Amazon benzeri tekellerin depolarında çalışan işçilerin her hareketi sensörlerle izlenmekte, yapay zekâ sistemleri işçinin bir raftan diğerine geçiş süresini hesaplayarak “verimlilik” adı altında insan bedenini makinenin ritmine uydurmaktadır. Bunu Marx’ın “makinenin işçiyi eklentisine dönüştürmesi” tespitinin dijital dönemdeki çarpıcı tezahürü olarak adlandırmak yanlış olmaz.

Hızın sınıfsal dağılımındaki bu asimetri, devrimci pratiğin de çelişkisini oluşturur. Sermaye zamanı sıkıştırırken emek zamanı genişletilmiş bir sömürüye tabi tutulur. 21. yüzyıl sosyalizmi için bu, yalnızca daha kısa çalışma saatleri talebinden ibaret görülemez. Bu durum aynı zamanda zaman üzerindeki sınıfsal denetimin yeniden örgütlenmesini gerektirir. Sosyalist

bir toplumda hız, sermayenin rekabet baskısının tersine toplumsal ihtiyaçların demokratik olarak belirlenmesiyle yönetilmek durumundadır. Bu, üretim hızının, dolaşımın ve iletişimin kolektif karar mekanizmalarına tabi kılınması

Sosyalist bir toplumda hız, sermayenin rekabet baskısının tersine toplumsal ihtiyaçların demokratik olarak belirlenmesiyle yönetilmek durumundadır. Bugünün dijital altyapısı bu tür bir demokratik zaman yönetimi için teknik olanaklar sunmaktadır, ancak bu olanaklar sermayenin özel mülkiyetinden ve hiyerarşik kontrolünden kurtarılmadıkça mevcut eşitsizliği derinleştirmekten öteye geçemez

anlamına gelir. Bugünün dijital altyapısı bu tür bir demokratik zaman yönetimi için teknik olanaklar sunmaktadır. Ancak bu olanaklar sermayenin özel mülkiyetinden ve hiyerarşik kontrolünden kurtarılmadıkça yalnızca mevcut eşitsizliği derinleştiren bir işlevsellikle malul kalacaktır.

Devrimci örgütlenmede zaman yönetimi

Kapitalizmin dayattığı anlık ve tepkisel zaman rejimine karşılık, devrimci örgütlenme kolektif iradeye

dayalı, uzun erimli ve stratejik bir zaman anlayışını zorunlu kılar. Bu, sermayenin bireyselleşme ve anlık tatmin mantığına doğrudan bir meydan okumadır. Devrimci zaman ne doğrusal ilerleyen bir çizgidir ne de pasif bir bekleyiştir. Marx’ın diyalektiğinde tarih, nicel birikimlerin belirli eşiklerde nitel sıçramalara dönüşmesiyle ilerler. Devrim hızdan ziyade olgunlaşmanın ürünüdür. Ama bu olgunlaşma, kendiliğinden gerçekleşen doğal bir süreçten farklı olarak örgütlü bilincin aktif müdahalesini gerektiren etkin bir politik pratiktir.

Lenin’in siyasal teorisinin merkezinde zaman ve tarihsel an’ı kavrama problemi de yer alır. Ona göre devrim ne salt nesnel koşulların kendiliğinden ürünüdür ne de yalnızca öznel iradenin eseridir. Devrim, uzun süren birikim ile patlama anının diyalektik kesişiminde ortaya çıkar. Lenin’in Bolşevik Parti anlayışı, bu tarihsel diyalektiğin bilinçli bir örgütlenmesidir. Parti, sıradan günlerde sınıfın eylemli deneyimini biriktiren, kadrolarını yetiştiren ve stratejisini olgunlaştıran bir kurumdur. Amacı “sıradan” görünen günlerde biriken bu gücü, tarihin kapısını araladığı o ender ve kısa “devrimci durum” anlarında, iktidarı ele geçirecek bir kaldırıca dönüştürebilmektir.

Bu noktada asıl mesele, “hız çağının” zihni ve algıyı parçalayan etkisine karşı örgüt içinde ortak bir zaman disiplini oluşturabilmektir. Önceliklerin sıralamasını sürekli değiştiren, güncel akıntıya kapılan, her yeni olayı acil müdahale gerektiren bir kriz gibi gören yaklaşım, bütünün stratejik hareketini felç eder. Oysa devrimci örgüt, zamanı yönetmeyi bir siyasal beceri olarak geliştirmeli; uzun vadeli hedeflerden kopmadan günlük taktikleri konumlandırmalı; toplantı, eğitim, eylem ve değerlendirme döngülerini dinamik kılarak kolektif bir zaman ritmi oluşturmalıdır. Kişisel düzeyde ise dikkati dağıtan uyarıcılara karşı bilinçli bir mesafe, okuma ve tartışma için ayrılmış düzenli zaman dilimleri, örgütsel kararları takip eden bir öz-disiplin bu parçalanmışlığın panzehiridir. Önemli olan, zamanı kapitalizmin akışına bırakmak değil onu

Dijitalleşme içerisinde kapitalizmin belirleyici ideolojik başarılarından birisi zamanı anlık akışa indirgeyerek tarihsel belleği tasfiye etmesidir. Algoritmalar sürekli yenilenen içerik akışıyla bilincin derinlikli kavrayışını engellerken, sınıf mücadelesinin birikimli deneyimini de parçalamaktadır

sınıfın kolektif amacına hizmet edecek şekilde inşa edebilmektir.

Dijital çağın en büyük yanılsaması, hızlı iletişimin güçlü örgütlenme anlamına geldiği inancıdır. Oysa sosyal medya platformları dikkat ekonomisinin mantığıyla çalışır: Daha çok etkileşim daha kısa içerik daha hızlı tüketim. Bu mantık siyasal mücadeleyi kesintisiz bir “gündem akışı”na indirgeme eğilimine yol açar. Devrimci örgütlenme algoritmaların belirlediği görünürlük sıralamasına teslim olamaz. Onun asli görevi sermayenin zaman ritmini takip etmek olmadığı gibi kendi mücadele ritmini yaratma zorunluluğudur. Bu, dijital araçların reddi anlamına gelmez. Tam tersine, bu araçlar doğru kullanıldığında öncünün etki alanını/güç kapasitesini artıran bir işlevsellik kazanır. Ancak stratejik öncelikler algoritmik trendlerle değil sınıf mücadelesinin uzun erimli hedefleriyle belirlenmek durumundadır.

Bellek ile anlık akış arasında tarihsel bilincin savunusu

Dijitalleşme içerisinde kapitalizmin belirleyici ideolojik başarılarından birisi zamanı anlık akışa indirgeyerek tarihsel belleği tasfiye etmesidir. Algoritmalar sürekli yenilenen içerik akışıyla bilincin derinlikli kavrayışını engellerken sınıf mücadelesinin birikimli deneyimini de parçalamaktadır. Burada unut(tur)ma, sansürden farklı olarak “aşırı görünürlük” yoluyla üretilir. Her şey aynı anda görünür olduğu için hiçbir şey

kalıcı hale gelemmez. Bir direniş haberi birkaç gün içinde tamamen görünmez olabilirken büyük bir işçi eylemi “ünlü” bir kişinin tek bir paylaşımının gerisine düşmekten kurtulamıyor. Dikkat ekonomisi, uyku dahil yaşamın her anını metalaştırmaya çalışan, sürekli uyarıcı değişimiyle tarihsel derinliği ortadan kaldıran bir mekanizmadır. Bu mekanizma, insanın zihinsel kapasitesini kesintisiz bir tüketime açarak uzun süreli odaklanmayı ve derinlemesine düşünmeyi imkânsız kılar. Oysa sınıf bilinci tam da bu derinlikte, tarihsel süreçlerin kavranmasında ve bunların bugünle ilişkilendirilmesinde yeşerir.

Sınıf belleği, nesiller boyu süren mücadele deneyimlerinin birikimini içerir. Her grev her direniş her yenilgi ve her devrim sonraki kuşaklara aktarıldığında siyasal bir üretici güce dönüşme potansiyeline sahiptir. Kapitalizm ise bu birikimi sürekli olarak kesintiye uğratmanın peşindedir.

Alman İdeolojisi’nde işaret ettikleri gibi “Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel gücüdür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretim araçlarını da emri altında bulundurur, öyle ki, bu sayede, zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri de genel olarak egemen sınıfa bağımlıdır.”(2) Bu, yalnızca bugünün fikirleriyle sınırlı olmayıp geçmişin nasıl hatırlanacağını da kapsar. Dijital çağda bu mücadele dijital arşivlerin, sözlü tarih projelerinin, grev veritabanlarının ve çevrimiçi eğitim platformlarının inşasıyla yürütülmek durumundadır. Wikipedia benzeri ancak kolektif denetim altındaki işçi sınıfı ansiklopedileri, sendikaların dijital hafıza merkezleri ve enternasyonal dayanışma ağları bu belleği canlı tutmanın araçları olabilir.

Dijital platformlar aracılığıyla sistem

Egemen sınıflar her kuşağın mücadele deneyimini unutturmak ister çünkü her yeni kuşak mücadeleye sıfırdan başlarsa sermaye açısından büyük bir avantaj oluşur. Bu nedenle devrimci öznenin temel işlevlerinden birisi sınıfın tarihsel hafızasını korumak ve geleceğe taşımaktır. Marx ve Engels’in

belleği daha derin bir çelişkiye sokar. Bu platformlar bir yandan geçmiş davranışlarımızı büyük veri olarak depolarken, diğer yandan tarihsel bilincin zayıflamasına neden olan bir etkidir. Hatırlanan şey tarihsellikten ziyade tüketim alışkanlığıdır. Sınıf mücadelesinden öte kullanıcı

(2) Marx, K. ve Engels, F. (1992). Alman İdeolojisi [Feuerbach] (S. Belli, Çev.). Ankara: Sol Yayınları, s. 70.

Teknoloji geliştikçe üretim için gerekli emek zamanı azaldığından, mantıksal olarak insanların daha az çalışması gerekir. Gerçekte ise bunun tam tersi yaşanır, çünkü teknoloji kapitalizm altında insanların boş zamanını artırmak yerine rekabeti hızlandırmak için kullanılmaktadır. Her teknik ilerleme yeni bir boş zaman yerine yeni bir “performans” standardı yaratır

tercihleri, kolektif deneyim yerine bireysel davranış kalıplarıdır. Bu nedenle 21. yüzyılda sınıf mücadelesi yalnızca fabrikalarda, işyerlerinde ya da sokaklarda değil aynı zamanda hafızanın korunması ve yeniden üretilmesi alanında da yürütülmek durumundadır. Belleği örgütlemek aynı zamanda sınıfın tarihsel sürekliliğini örgütlemektir. Devrimci sosyalist hareket kendi dijital ekosistemini yaratmalı, algoritmaların akışına karşı erişilebilir, güvenilir ve kolektif olarak geliştirilen bellek organizmaları inşa etmelidir. Bu yalnızca geçmişin korumak anlamına gelmez, bugünün mücadelelerini tarihsel bir bağlama oturtturarak anlamlandırmak ve gelecek için dersler çıkarmak anlamına gelir. Hatırlamak bu bağlamda pasif bir arşivciliğin ötesine geçen aktif bir siyasal eyleme dönüşür.

Zamanın metalaşması ve teknolojik belirlenimcilik

Zamanın metalaştırılması kapitalist üretim modelinin kendi açısından en büyük tarihsel başarılarından biridir. Marx'ın Kapital'de açışladığı üzere patron işçinin emeğini değil emek-gücünü belirli bir zaman dilimi için satın alır. Ücret, yapılan işten ziyade belirli bir süre boyunca çalışma kapasitesinin bedelidir. Dolayısıyla kapitalizmin gerçek hammadde demir, enerji ya da verinin yanında asıl olarak insan ömrüdür. Bu nedenle bir metanın değerini belirleyen şey, onu üretmek için harcanan toplumsal olarak gerekli emek-zamanıdır. Teknolojik yeniliklerin

ekonomik anlamı da aynı metayı daha kısa sürede üretmek anlamında burada saklıdır. Ancak burada önemli bir paradoks ortaya çıkar. Teknoloji geliştikçe üretim için gerekli emek zamanı azaldığından mantıksal olarak insanların daha az çalışması gerekir. Gerçekte ise bunun tam tersi hüküm sürüyor. Çünkü teknoloji kapitalizm altında insanların boş zamanını artırmak yerine rekabeti hızlandırmak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla her teknik ilerleme yeni bir boş zaman yerine yeni bir “performans” standardı yaratır.

Marx'ın Grundrisse'de öngördüğü “general intellect” (toplumsal bilgi birikiminin maddileşmiş biçimi) bugün yapay zekâ algoritmalarında cisimleşmiştir. Hiçbir büyük dil modeli tek bir mühendisin ürünü değildir. Onlar on yıllar boyunca üretilmiş bilimsel bilgi, milyarlarca metin, kolektif kültür ve ortak insanlık deneyimi üzerine kuruludur. Fakat bu ortak zekâ birkaç teknoloji tekelinin özel mülkiyetine dönüşmüştür. Dolayısıyla kapitalizmde zaman yalnızca ölçülen bir nicelik olarak görülemez; o doğrudan toplumun belirleyici egemenlik biçimlerinden biri olarak çıkar karşımıza. Yapay zekâ ile birlikte bu egemenlik, saniyenin altına inen ölçümlerle daha da boyutlanarak çığrından çıkmıştır. Fare hareketleri, klavye kullanımı, ekran süresi, göz hareketleri her şey veriye dönüşerek sermayenin denetimine alan açan bir boyuta ulaşmış durumda.

Teknolojik belirlenimcilik (toplumsal değişimin temel nedenini teknoloji olarak gören yaklaşım) bu noktada ideolojik bir işlev görür. Teknolojinin yönünü belirleyen şey üretim ilişkileridir. O kendi başına ne özgürleştiricidir ne de baskıcıdır; hangi sınıfın iktidarı altında geliştirildiğine bağlı olarak farklı toplumsal sonuçlar üretir. Dolayısıyla 21. yüzyıl sosyalizminin temel hedeflerinden biri üretim araçlarının yanı sıra zamanın da toplumsallaştırılması olmalıdır. Bu, üretkenlik artışının meyvesini daha yüksek kârlar yerine daha kısa çalışma haftaları daha fazla sosyal-kültürel etkinlik, demokratik katılım için genişleyen boş zaman ve insanın çok yönlü gelişimi olarak

örgütlemek anlamına gelecektir. Bugün, otomasyonun yaygınlaşmasıyla birlikte 15 saatlik çalışma haftası, insanca yaşamaya yetecek ücret gibi temel talepleri daha fazla gündemleştirmeliyiz. Bu, sermayenin kâr hadlerini koruma mantığının sınırlarını parçalayacak düzlemde ve toplumsal zenginliğin demokratik dağılımı temelinde düşünülmelidir.

Mekânsal/zamansal parçalanmaya karşı dayanışma

Dijital ağlar emeği coğrafi olarak parçalarken aynı zamanda zamansal olarak da atomize ediyor. Platform kapitalizmi işçileri fiziksel olarak birbirinden uzaklaştırırken zaman kullanımlarını da parçalara bölüyor. Bu parçalanma, mekânsal ve zamansal olarak benzeri görülmemiş bir esneklik kazanmıştır: Aynı işçi aynı anda birden fazla platformda çalışır aynı anda farklı zaman dilimlerine bölünür. Uber sürücüler, kuryeler, serbest çalışanlar ve uzaktan çalışanların hepsi, sermayenin esneklik talebine uyum sağlamak zorunda kalırken sendikal örgütlenmenin geleneksel mekânsal temelleri de aşınıyor.

Devrimci pratik bu parçalanmaya karşı birliği-dayanışmayı örgütlemek zorundadır. Birlik yalnızca mekânsal bir araya gelmeyi değil aynı zamanda ortak bir zamansal bilinci, mücadelenin ritmini ve kolektif karar alma süreçlerini içermek durumundadır. Burada dijital ağlar ikili bir karakter taşır: sermaye için bir parçalanma aracı olduğu kadar işçi sınıfı için yeni örgütlenme olanakları da sunar. Ancak bu olanaklar sermayenin zaman rejimine teslim olmadan kendi zamanımızı inşa etme kapasitesine bağlıdır. Sendikaların, kooperatiflerin ve mahalle örgütlenmelerinin dijital araçlarla desteklenmesi, parçalanmış emek gücünü yeniden birleştirmenin yollarından biridir.

21. yüzyıl sosyalizmi, ulusötesi emek ağlarını örgütlemek için dijital araçlardan yararlanmalıdır. Küresel tedarik zincirleri, farklı ülkelerdeki işçileri birbirine bağlarken aynı

zamanda onların dayanışmasını da zorunlu kılıyor. Dijital platformlar, bu dayanışmanın iletişim ve koordinasyon altyapısını sağlayabilir ancak bu, fiziksel toplantıların, ortak eylemlerin ve yüz yüze dayanışmanın yerine geç(e)mez tamamlayıcısı olur. Asıl mesele, teknolojinin aracılık ettiği bu birliğin dayanışmayı güçlendirip

“Vizyon zamanı”, teknolojinin mevcut kullanımının ötesine geçerek onun potansiyelini sınıfın kolektif çıkarı doğrultusunda yeniden tasarlama kapasitesidir. Bu, yalnızca mevcut dijital araçları ele geçirmek değil; onları toplumsal ihtiyaçları karşılayacak, ekolojik dengeyi gözetecek, emeği insanileştirecek ve demokratik katılımı mümkün kılacak yeni bir teknolojik paradigmaya dönüştürmektir

güçlendirmedir. Eğer dijital ağlar işçilerin birbirlerini tanımalarını, güven inşa etmesini ve kolektif karar almasını sağlıyorsa o zaman parçalanmaya karşı birliğin aracı haline gelecektir. Bunun için sendikaların ve kitle örgütlerinin dijital stratejileri yalnızca propaganda ve iletişimle sınırlı kalmamalı aynı zamanda üye katılımı, eğitim ve ortak eylem planlamasını da kapsamalıdır.

Kriz zamanı ile devrim zamanı arasındaki kayma

Kapitalizmin yapısal krizleri zaman algısında radikal kırılmalar yaratır. Kriz anlarında mevcut zaman rejiminin sürdürülemezliği açığa çıkar ve yeni zaman olanakları belirir. Ancak burjuva ideolojisi kriz zamanını olağanüstü hal ve acil önlemler zamanına indirgeyerek devrimci zamanın imkânını ortadan kaldırmaya çalışır. Devrim zamanı krizin yarattığı boşlukta ortaya çıkar fakat krizden devrime geçiş otomatik bir süreç değildir. Kapitalizm krizlerle doludur ama her kriz devrim doğurmaz çünkü kriz yalnızca mevcut düzenin çatlaklarını görünür hale getirir. Bu çatlaklardan hangi siyasal gücün çıkacağı ise örgütlenmeye bağlıdır.

1873, 1929, 1973, 2008 her büyük kriz kapitalizmin kendi kendini yeniden ürettiği birer uğrak olmuştur. Bunların hiçbirisi kendiliğinden sosyalist devrime dönüşmemiştir. Tarih, krizlerin faşizmi, savaşı veya otoriter rejimleri de besleyebildiğini göstermektedir.

Bu nedenle devrimci komünist örgüt kriz anlarını bekleyen değil ona hazırlanan bir özne olarak konumlanmalıdır. Lenin’in 1917 deneyimi bu açıdan belirleyicidir. Bolşevikler yıllarca süren örgütlenme, eylem, propaganda ve kadro yetiştirme sayesinde birkaç ay içinde iktidar sorununa müdahale edebilecek bir kapasiteye ulaşmışlardı. Eğer yalnızca uzun vadeli birikim olsaydı ama ani tarihsel fırsatı değerlendirecek siyasal esneklik bulunmasaydı Ekim Devrimi mümkün olmazdı. Tersine, yalnızca anlık fırsatlara odaklanan bir hareket de tarihsel momentleri değerlendiremez. Devrimci zamanın diyalektiği tam burada ortaya çıkar. Uzun süreli hazırlık ile ani müdahale, stratejik sabır ile taktik hız, tarihsel süreklilik ile kopuş anı arasındaki gerilimi doğru biçimde örgütleyebilmek...

21. yüzyıl sosyalizmi, bu diyalektiği dijital dönemin koşullarında yeniden düşünmek zorundadır.

Lenin’in elektrifikasyon vizyonundan günümüze vizyon zamanı

Lenin, 1920’de “Komünizm = Sovyet iktidarı + tüm ülkenin elektrifikasyonu” formülüyle, teknoloji ile devrim arasında kurulacak ilişkinin vizyoner bir tanımını yapmıştı. Elektrifikasyon, bir teknik proje olmaktan çok yeni bir toplumsal zamanın (planlı ve kolektif kalkınmanın zamanının) inşasıydı. Bu vizyon, teknolojinin sermayenin hız silahı olmaktan çıkarılıp sınıfın kolektif kurtuluş aracı olabileceğini gösteriyordu. Lenin bu projeye yalnızca ekonomik kalkınmayı değil aynı zamanda köylülüğü ve işçi sınıfını modern bir kültürel düzeye taşımayı, zaman algısını dönüştürmeyi ve sosyalist toplumun maddi temelini inşa etmeyi hedefliyordu. Bugün bu

vizyonun izdüşümü yapay zekâ ve dijital ağlar üzerinden düşünülmelidir.

“Vizyon zamanı”, teknolojinin mevcut kullanımının ötesine geçerek onun potansiyelini sınıfın kolektif çıkarı doğrultusunda yeniden tasarlama kapasitesidir. Bu, yalnızca mevcut dijital araçları ele geçirmek değil onları toplumsal ihtiyaçları karşılayacak, ekolojik dengeyi gözetecek, emeği insanileştirecek ve demokratik katılımı mümkün kılacak yeni bir teknolojik paradigmaya dönüştürmektir. Vizyon zamanı kısa vadeli kâr mantığına saplanmayan, gelecek nesillerin zamanını da hesaba katan bir ufku ifade eder. Bugün yapay zekâyı sağlık hizmetlerini demokratikleştirmek, eğitimi yaygınlaştırmak, ekolojik planlamayı mümkün kılmak ve emek süresini alabildiğince kısaltmak için kullanmak pekâlâ mümkün. Örneğin enerji şebekelerinin yapay zekâ ile optimize edilmesi, tarımsal üretimin iklim koşullarına göre planlanması, ulaşım ağlarının toplumsal ihtiyaçlara göre düzenlenmesi... bütün bunlar sosyalist planlamanın dijital çağdaki olanaklarıdır. Ancak bu, üretim araçlarının toplumsallaştırılması kadar bilgi ve zaman araçlarının da toplumsallaştırılmasını gerektirir. Algoritmaların mülkiyeti, veri merkezlerinin kontrolü ve yapay zekâ eğitimi için kullanılan veri kümelerinin sahipliği 21. yüzyıl sınıf mücadelesinin stratejik hedeflerinden biri olmalıdır.

Kuşaklararası köprü

Dijital teknolojilerle büyüyen genç kuşaklar anlık erişim, hızlı geri bildirim ve sürekli yenilenme beklentisi içindedir. Bu teknolojik yatkınlık, bir yandan genç işçilerin dijital araçlara hakimiyetini ve yeni örgütlenme biçimlerine açıklığını getirirken diğer yandan devrimci pratiğin gerektirdiği sabırla doğrudan gerilim halindedir. Burada sabır pasif bir bekleyişten farklı olarak aktif bir olgunlaşma sürecidir. Örgütü örgütleme, bilinç geliştirme, kadro yetiştirme, deneyim biriktirme, sınıf bağları ve örgütlenmesini oluşturma faaliyetlerinin aktif biçimidir. Ancak bu sabır, gençliğin dinamizmiyle

çatışıyor gibi görünse de aslında onu tamamlayan bir unsurdur.

Gençliğin teknolojiye yatkınlığı ile örgütlü sabır ihtiyacı arasındaki gerilim ancak diyalektik bir ilişki içinde aşılabılır. Gençliğin dinamizmi devrimci harekete canlılık ve aciliyet kazandırırken, örgütlü sabır bu enerjiyi stratejik bir yöne kanalize eder. Teknolojinin sunduğu hız devrimci pratiğin uzun erimli karakteriyle çelişmek zorunda değildir. Aksine hızlı iletişim ve örgütlenme araçlarını uzun vadeli stratejik birikimi hızlandırmak için kullanmak mümkün. Örneğin günümüzde iklim ve teknoloji odaklı sosyal hareketler, gençlerin dijital becerilerini ve aciliyet duygusunu somut siyasal hedeflere dönüştürmede ilginç örnekler sunmaktadır. Bu hareketler hem teknolojiyi etkili kullanmakta hem de kalıcı örgütsel yapılar kurma ihtiyacını deneyimlemekteler.

Önemli olan anlık öfkeyi kalıcı örgütlenmeye, tekil direnişleri sınıf hafızasına, viral kampanyaları tarihsel sürekliliğe dönüştürebilmektir. Öncü genç işçiler yeni teknolojik araçları benimserken eski kuşakların mücadele deneyimlerinden öğrenmeye ve bu deneyimleri güncellemeye açık olmalıdır. Aynı şekilde eski kuşaklar gençliğin teknolojik kapasitesini küçümsememeli, onların dijital doğasını sınıf mücadelesinin hizmetine sokmanın yollarını aramalıdır. Bu kuşaklar arası diyalektik, 21. yüzyıl sosyalizminin dinamik alanlarından biridir. Eğitim

çalışmaları, mentorluk programları, ortak eylem planlamaları ve dijital okuryazarlık atölyeleri bu köprüyü inşa etmenin somut araçları olarak işlev görecektir.

Teknolojik hız ile devrimci zaman arasındaki diyalektik 21. yüzyıl sosyalizminin merkezi sorunsallarından biri olmak durumundadır. Kapitalizm, teknolojiyi sınıf tahakkümünü derinleştiren bir hız silahı olarak kullanırken devrimci pratik bu silahı kolektif zamanın aracına dönüştürme olanağına sahiptir. 21. yüzyıl sosyalizmi teknolojiyi sınıfın kolektif iradesine tabi kılan bir ileri sıçrama olmak

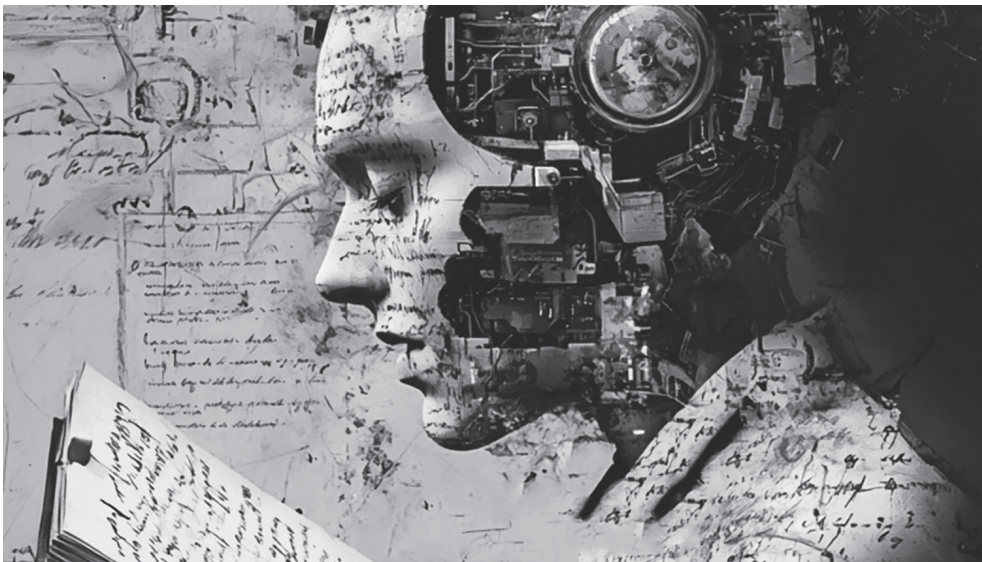
Kapitalizm, teknolojiyi sınıf tahakkümünü derinleştiren bir hız silahı olarak kullanırken, devrimci pratik bu silahı kolektif zamanın aracına dönüştürme olanağına sahiptir. 21. yüzyıl sosyalizmi teknolojiyi sınıfın kolektif iradesine tabi kılan bir ileri sıçrama olmak zorundadır

zorundadır. Kapitalizmin hız rejimi, sonsuz bir akış yanılsaması yaratırken, devrimci zaman diyalektik sıçramaların, birikimli dönüşümlerin ve kolektif özgürleşmenin zamanıdır. Çünkü kendi zamanını kuramayan bir hareket, geleceği de kuramaz. Bugün, insanlığın ortak bilgi birikimi hiç olmadığı kadar büyümüş, üretkenlik tarihinde görülmemiş

ölçüde artmışken, bu zenginliğin kimin zamanını özgürleştireceği sorusu, 21. yüzyılın temel politik mücadelesi haline gelmiştir. Sosyalizmin görevi, teknolojinin vaadini sermayenin elinden almak ve onu özgürlük zamanının inşasına yönlendirmektir. Zamanın artık para olmadığı, insanların kendi yaşam ritimlerini kolektif olarak belirlediği, teknolojinin insani gelişmenin hizmetine girdiği bir toplum.

Bu ufkun gerçekleşmesi, yalnızca teknik düzenlemelerle değil köklü bir siyasal ve kültürel dönüşümle mümkündür. Bunun için öncelikle, dijital altyapının ve verinin toplumsallaştırılması, algoritmik karar süreçlerinin şeffaf ve denetlenebilir kılınması gerekir. İkinci olarak çalışma süresinin radikal biçimde kısaltılması ve üretkenlik artışının toplumsal ihtiyaçlar için seferber edilmesi, tekeli sermaye birikiminin mantığını kırarak en somut adımlardan biridir. Üçüncü olarak teknolojik gelişmenin yönü, halkın katılımına açık demokratik platformlarda belirlenmeli; bilim insanları, işçiler, çevre aktivistleri ve tüketiciler bu sürecin öznesi haline getirilmelidir. Dördüncü olarak, bu dönüşüm ulusal sınırları aşan bir karaktere sahiptir, çünkü dijital tekeller ve küresel tedarik zincirleri ulusötesi güçlerdir. Bu nedenle 21. yüzyıl sosyalizmi, uluslararası işçi dayanışmasını dijital ağlar üzerinden yeniden inşa etmeli, ortak veri havuzları, açık kaynak kodlu yazılımlar ve küresel eğitim ağlarıyla sermayenin tekeline karşı bir “dijital enternasyonal” geliştirmelidir.

Ancak tüm bunların ötesinde belki de en zorlu olanı, insanın zamanla kurduğu ilişkiyi dönüştürmektir. Kapitalizm bize zamanı sürekli yetişilmesi gereken bir baskı olarak öğretti. Oysa özgürlük zamanı, zamanın bir kaynak olarak değil bir yaşam alanı olarak deneyimlendiği andır. Bu ufuk, bugünün krizlerinden çıkışın da tek gerçekçi yoludur. Çünkü mevcut hız rejimi, hem ekolojik hem toplumsal hem de psikik olarak sürdürülemez hale gelmiştir. İşte 21. yüzyıl sosyalizmi, bu sürdürülemezliği aşmanın adıdır.

(arka kapaktan devam)

Onu ölçen ise zamandır. Dolayısıyla 18. yüzyıldan itibaren saatin kadranı emek sömürsünün başat araçlarından biri haline gelir. 1700'ler boyunca buna din sosu da eklenecek, Luther'in öncülük ettiği sıkı çalışmayı, mesleki başarıyı ve tasarrufu erdem sayan Püritenizm toplumsal yaşamı ve çalışma hayatını da domine ederek sermaye oluşumunu ve birikimini teşvik edecektir. Püriten iş ahlakında tembellik ve boş zaman geçirme hakkı günah sayılarak kınanırken, çok çalışmak, tasarruf ve ekonomik başarı inancın bir kanıtı olarak kutsanır. Böylelikle çalışma hayatı ve çalışma dışı alan sermayenin isteklerine göre yeniden organize edilir.

İnsanın yaşamı pahasına ve sınırsız bir yayılcılıkla yükselen kapitalist üretim 19. yüzyıl boyunca ücretli emeği oldukça ağır-zorlu koşullarda ve uzun çalışma sürelerine (14-16 saat) mahkum ederek Marx'ın da belirttiği gibi kendi emek gücünden başka bir varlığı olmayan işçinin boş zamanı yeniden üretimin bir zorunluluğu olarak deneyimlemesine neden olacaktır

Boş zamanın yeniden üretimin bir zorunluluğu olarak deneyimlenmesi

Kapitalist üretimin yükselişiyle birlikte çalışma hayatı Püriten iş etiğine ek olarak Taylorist anlayış çerçevesinde de reorganize edilecektir. Böylelikle zaman hem emek ölçütü hem de işçi üzerinde bir kontrol ve tahakküm aracı haline gelecektir. Bu doğrultuda çalışma süreleri sermayenin maksimum kâr mantığıyla uzadıkça uzayacak, boş zaman bireyin inisiyatifinden çıkarak kurumsal aygıtlar (iş-zaman çizelgeleri, giriş-çıkış saatleri, fazla mesai vb.) ve sisteme hizmet eden hukuki düzenlemeler aracılığıyla insanın tüm yaşamını kuşatan bir iktidar alanı haline gelecektir.

Taylorist çalışma sistemi sadece iş-içi alanı organize etmekle kalmayacak iş-dışı yani boş zaman ve rekreasyon (ev dışı alanlarda gerçekleştirilen aktiviteler) gibi yaşam alanlarını da organize edecektir. Özcesi üretim süreci kadar üretim dışı olan eğlence ve tüketim aktiviteleri de Taylorist kâr/maliyet hesaplarına göre organize edilecektir.

İnsanın yaşamı pahasına ve sınırsız bir yayılcılıkla yükselen kapitalist üretim 19. yüzyıl boyunca ücretli emeği oldukça ağır-zorlu koşullarda ve uzun çalışma sürelerine (14-16 saat) mahkum ederek Marx'ın da belirttiği gibi kendi emek gücünden başka bir varlığı olmayan işçinin boş zamanı yeniden üretimin bir zorunluluğu olarak deneyimlemesine neden olacaktır.

Paul Lafargue 1883'te yayımlanan *Tembellik Hakkı* adlı eserinde 19. yüzyıl Avrupası'nın yaklaşık 14-16 saat çalışmaya mahkum edilmiş işçilerin hem bu sefil ve zorlu çalışma koşullarını hem de boş zamanı nasıl deneyimlediklerini burjuva bir demagog olan Dr. L. R. Villerme'den bir alıntıyla şöyle dile getirir:

“Büyük bir bölümü, on yedi binden beş bini, yüksek kiralar yüzünden komşu köylerde barınmak zorunda kalıyordu. Bazıları çalıştıkları manifaktürden 2 fersah, hatta 2,25 fersah (1 fersah yaklaşık 5,7 km) mesafede ikamet ediyorlardı. Mulhouse'un Dornach semtinde iş yaz kış sabah beşte başlıyor, akşam sekizde bitiyordu... Her sabah nasıl geldiklerini nasıl gittiklerini görmeliydiniz. İçlerinde çok sayıda benzi solmuş, zayıf, çamurların içinde yalınayak yürüyen, şemsiyeleri olmadığı için yağmur veya kar yağdığında önlüklerini veya eteklerini yukarı kaldırıp başlarını ve boyunlarını korumaya gayret eden kadınlar ve daha da kalabalık bir grup halinde en az onlar kadar kirli, onlar kadar solgun, çalışırken tezgahlarından üzerlerine dökülen yağa batmış paçavralar içinde küçük çocuklar var. Giysileri su geçirmediği için yağmurdan daha iyi korunan çocukların kollarında bahsettiğimiz kadınlardaki gibi, günlük azıklarını koydukları bir sepet bile yok; eve dönene kadar parınlarını doyuracakları ekmek parçasını ya

ellerinde taşıyor ya da ellerinden geldiği kadar ceketlerinin altına saklıyorlar. Yani bu zavallılar için ölçüsüzce uzun bir iş gününün -çünkü en az on beş saat- yorgunluğuna her gün yapılan bu çok zahmetli geliş gidişlerin bitkinliği de ekleniyor. Bunun sonucunda, akşam uykusuzluktan bitmiş bir halde eve varıyor ve ertesi sabah da açılış saatinde atölyeye yetişebilmek için tam dinlenmeden yola çıkıyorlar.” (3)

Bu sefil çalışma koşulları elbette ki işçi sınıfı nezdinde karşılığını bulacak ve “tembellik hakkı”nı sınırsızca kullanarak servetine servet katan, üstelik çalışmanın emekçi sınıflara bir gönenç sağladığını ve bir erdem olduğunu salık verenlere karşı işçiler öbür yanaklarını dönmeyi reddedecek ve tarihin en büyük işçi eylemlerini ve grevlerini örgütleyeceklerdir.

“Çok çalışmaktan yorulduk
Yaşamaya ancak yetecek kadar para
Düşünceye zaman yok
Güneş ışığını hissetmek istiyoruz
Çiçekleri koklamak istiyoruz
Tanrının bunu istediğinden eminiz

Doklardan, dükkan ve fabrikalardan
Güçlerimizi bir araya getirdik
Sekiz saat çalışma
Sekiz saat dinlenme
Sekiz saat canımız ne isterse
Bunu başaracağız (4)

1 Mayıs 1886'da Amerika Chicago'da greve çıkan yarım milyonu aşkın işçinin dilinde bu şarkı vardır ve talepleri nettir: “Sekiz saat çalışma, sekiz saat dinlenme, sekiz saat canımız ne isterse!”

Cinsiyetlendirilmiş boş zaman

Ücretli emeğin ortaya çıkışından itibaren çalışma süresi işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki en çetin ve en temel meselelerden biri olmuştur. Kapitalizmin sınırsız kâr mantığıyla insan onurunu ve yaşamını hiçe sayan düzenine karşı işçi sınıfı daha kısa iş günü talebiyle 8 Martları ve 1 Mayısları yaratmış; ücretli çalışma ve boş zamanın sınırlarının sınıfın lehine çizilmesinde etkin bir rol üstlenmiştir.

(3) Lafargue, P. (2025), *Tembellik Hakkı*, s. 10-11 İş Bankası Kültür Yayınları

(4) 19.yüzyılda tüm dünyada 8 saatlik iş günü için mücadele eden işçilerin dilden dile yayılarak söylendiği şarkı

Ancak geçmişten günümüze kadınlar boş zamanı erkeklerle eşit bir düzlemde deneyimleyememişlerdir. Mary Collier'in 1739'da Stephen Duck'ın *Harmancının Emeği (The Thresher's Labour)* şiirine nazire olarak kaleme aldığı *Kadının Emekleri: Bay Stephen Duck'a Mektup (An Epistle to Mr. Stephen Duck)* şiiri yaşamları ev içi emek, çocuk bakımı ve aile içi rol beklentileri gibi görevlerle örülmüş kadınların bırakalım boş/serbest zaman deneyimini olsa olsa kadınların zamansızlığına dair çarpıcı bir örnektir.

“... Eve geldiğimizde,

Aman Allahım! İşimizin henüz
başladığını görürüz

O kadar çok şey bekler ki ilimizi,

On elimiz olsa hepsini kullanabiliriz.

Çocuklarımız yatırılınca büyük bir
Özenle

Sizin eve gelişiniz için herşeyi hazırlarız:
Yemeğini yer zaman geçirmeden yatağa
girersin,

Ve bir sonraki gün için dinlendirirsin
bedenini;

Oysa biz, aman Tanrım! Ne kadar az
uyuruz,

Çünkü aksi çocuklarımız ağlar ve
çıldırır...

Her İşte, alırız (biz) Payımıza düşeni;

Ve Hasatın başladığı andan itibaren

Buğdayın biçilip içeriye taşınmasına
kadar;

Günlük İşimiz ve çabamız öylesine
aşırıdır ki,

Rüya göreceğ zamanı nadiren buluruz”
(5)

Collier'in 1700'lerden referansla resmettiği bu örnek “Teknoloji Çağı” denilen günümüz dünyasında da tüm yakıcılığıyla geçerliliğini sürdürmektedir. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin kadının gündelik yaşamındaki bu eşitsiz-ilkel döngüye etkisi sınırlıdır. Çalı süpürgelerinin yerini robot süpürgeler, kömür ütülerinin yerini buharlı ütüler, merdaneli çamaşır makinelerin yerini otomatik makineler almıştır. Araçlar değişmiş fakat kadınlardan beklenen toplumsal roller değişmemiştir.

Boş zaman ve rekreasyon faaliyetleri ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet rollerinin ve dolayısıyla da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretildiği alanlardır. İstihdamda yer alsın ya da almasın boş zaman kadınların ne yapıp ne yapmayacaklarına özgürce karar verecekleri bir zaman dilimi olmaktan çok uzaktır. Çünkü sistemin gündelik yaşamda kadınların omuzlarına yüklediği “zamansal çoklu görev”ler (temporal multitasking) buna izin vermez. Dolayısıyla aynı anda ücretli iş, ev içi emek ve çocuk bakımı gibi görevleri yerine getirmek zorunda

Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin kadının gündelik yaşamındaki bu eşitsiz-ilkel döngüye etkisi sınırlıdır. Çalı süpürgelerinin yerini robot süpürgeler, kömür ütülerinin yerini buharlı ütüler, merdaneli çamaşır makinelerin yerini otomatik makineler almıştır. Araçlar değişmiş fakat kadınlardan beklenen toplumsal roller değişmemiştir

bırakılan kadınlar boş zamanı da yekpare olarak değil kesintili/parçalı bir biçimde deneyimlemek zorunda kalırlar. Bir taraftan dizi izlerken diğer taraftan ütü yapmak ya da çocuklarının ödevine yardımcı olmak gibi boş zaman deneyimleri kadınlara özgüdür. Bu yönüyle de kadınların boş zaman olarak adlandırılan bir faaliyete katılması, o zaman dilimini boş zaman olarak deneyimlediği anlamına gelmemektedir.

Boş zaman, ücretli iş/çalışma yaşamından geriye kalan, bağlayıcı ve zorunluluk unsurlarından arındırılmış zaman olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama ev emekçisi kadınlar için sorunlu bir tanımlamadır. Neredeyse tüm zamanını temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi ücretsiz işlerde geçiren kadınların bu faaliyetleri emek faaliyeti olarak nitelendirilmek yerine boş zaman olarak nitelendirilerek değersizleştirilmektedir.

Kadınların boş zaman deneyimlerine ilişkin kuramsal yaklaşımlar genel anlamda toplumsal cinsiyete dayalı

norm ve beklentilerin kadınların boş zaman deneyimlerini nasıl etkilediği üzerinden yürütülmüştür. Bu bağlamda kapitalizmin kadınların boş zamanlarını kâr/maliyet hesaplarıyla şekillendirip ticarileştirdiğini de gözden kaçırmamak gerekir.

Ücretli emek içerisinde yer alan kadınlar çalışma sürelerinin uzunluğu, vardiyalı çalışma sistemi ve düşük ücretler gibi nedenlerle boş zamanlarını büyük çoğunlukla ev içi emek bağlamında deneyimlemektedirler. Boş zamanlarını rekreasyon faaliyeti olarak değerlendirmek istediklerinde ise aşmaları gereken birçok engelle karşılaşmaktadırlar. İpek Bozkurt'un *İşçi Kadınların Rekreasyon Davranışlarını Belirleyen Etmenler: Esenyurt Örneği (6)* başlıklı yüksek lisans tezi bu konuda çarpıcı örnekler sunmaktadır. Bozkurt işçi kadınların rekreasyon faaliyetlerine katılımında temel belirleyicilerin çalışma süreleri ve çalışma koşulları olduğunu belirtmektedir.

Bozkurt'un çalışması düşük ücretler ve fabrika, atölye ortamında gün ışığı görmeden çalışan işçi kadınların rekreasyon alanı olarak ücretsiz ve açık alan olan parkları veya deniz- göl kenarlarını tercih ettiklerini yine uzun iş süreleri ve düşük ücretler nedeniyle ücretsiz ya da bütçelerine uygun rekreasyon faaliyetlerine yöneldiklerini, evli-çocuğu olan veya boşanmış işçi kadınların bekar kadınlara oranla boş zaman bulmakta zorluk yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Özcesi kapitalist zaman rejiminde işçinin boş zamanı üretime ve tüketime fayda sağlayacak bir biçimde sermaye tarafından gasp edilerek emeğin bir uzantısı haline getirilmiştir. Bu doğrultuda bugün dahi emekçiler özgürce vakit geçirebilecekleri boş zaman deneyiminden yoksundurlar. Kadınlar ise boş zamanı kapitalist ataerkinin gölgesinde çifte sömürü olarak deneyimlemektedirler. Dolayısıyla kadınların, işçilerin ve emekçilerin sömürüye, şiddete, baskıya uğramadığı, çitlerin olmadığı özgür bir dünyayı kurmak bizim ellerimizdedir.

(5) Collier, M. 1739'dan aktaran Thompson, E.P. age, s.469

(6) Bozkurt, i. (2025), *İşçi Kadınların Rekreasyon Davranışlarını Belirleyen Etmenler: Esenyurt Örneği*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, s.40-120

Kadınların Zamansızlığı

Eylül Gökçin

Kapitalist demagoglar, küçük burjuva Kaydınlar, tanrılar, peygamberler ve tabii ki din adamları yüzyıllar boyu toplumlara çalışmanın bir erdem olduğunu salık verdiler. Erken kalkmak övgüye değer bulunurken tembellik ve boş zaman geçirme hakkı sistematik bir biçimde kınandı. Öğrenilmiş çaresizliğin bir tezahürü olarak da emekçi sınıfların küçümsenmeyecek bir bölümü tarihin bu en büyük yalanına inanmak zorunda bırakıldı. Dolayısıyla dünyanın bütün zenginliklerini üreten işçi sınıfı uyku dışında boş zamanı olmayan bir makine rolüne mahkum edildi.

Tarih boyunca zamana toplumdan topluma ya da dönemden döneme değişen farklı anlamlar atfedilmiştir. Kimileri zamanı öznel bir yanılsama olarak ele alırken, kimileri ise zamanı öznenen tamamen bağımsız akıp giden dışsal bir gerçeklik olarak yorumlamıştır. Ancak unutulmamalıdır ki zaman kavramı üretim ilişkilerinden ve egemenlerin hükmetme/ iktidar biçimlerinden azade değildir.

Kapitalist üretim tarzı öncesi zaman

ölçülebilen, bölünebilen evrensel kriterlere sahip değildir. Geleneksel ritüellere, mevsimlere ve doğanın ritmine göre değişen bir zaman algısı mevcuttur. Zamanın belirleyicisi mevsimlerin akışı ve doğanın ritmidir. Dolayısıyla bu toplumlarda çalışma zamanı ve boş zaman gibi keskin bir ayırım söz konusu değildir. Çalışma ve yaşam birbirinden keskin çizgilerle ayrılmaz aksine iç içe akar.

Sanayi kapitalizmi ile birlikte ölçülebilen, bölünebilen ve denetlenebilen bir zaman rejimi ortaya çıkar. Böylelikle zaman bir meta ve iktidar alanı haline gelir. E.P Thompson'ın "zamanlı emeğe geçiş" (1) olarak nitelendirdiği bu yeni zaman rejiminde zamanın nasıl kategorize edileceği, işçinin hangi faaliyetlerinin çalışma ya da boş zaman olarak nitelendirileceği üretim ilişkileri ve iktidar biçimleri tarafından belirlenecektir. Böylelikle sanayi kapitalizmi ile ortaya çıkan kapitalist zaman rejiminde zaman çalışma zamanı ve çalışma dışı zaman/boş zaman olarak keskin çizgilerle birbirinden ayrılacaktır.

Çalışma zamanı artı-değerin üretildiği zaman aralığı olarak kurgulanırken, çalışma dışı zaman/boş zaman artı-değerin gerçekleştirildiği, tüketilmesiyle sermayeye dönüştürüldüğü bir zaman aralığı olarak kurgulanacaktır. Tam da bu nedenle boş zaman, kapitalist üretim ilişkileri açısından işçinin özgürce vakit geçirdiği bir zaman olmaktan çıkıp üretim çarkının en önemli dişlilerinden biri haline gelir.

Bu zaman rejiminde saatin kadrını her daim kapitalistten yana dönüp duracak ve işçinin boş zamanı sermaye tarafından üretime ve tüketime fayda sağlayacak şekilde kontrol altında tutulacaktır. Marx bu durumu şöyle özetler: "*Zaman, insan gelişiminin mekanıdır. Harcadığı hiç boş zamanı olmayan, uyku, yemek vb. gibi salt bedensel kesintiler dışında bütün ömrü kapitalistler için çalışmakla tükenen bir insan, bir yük hayvanından bile beter durumdadır. O, bedence ezilmiş, kafaca duyguları yok edilmiş, başkaları için servet üreten basit bir makinedir.*" (2)

Marx'ın yine aynı eserde belirttiği üzere işçinin emek gücü bir metadır.

(1) Thompson, E.P. (2023), *Avam ve Görenek: İngiltere'de Geleneksel Popüler Kültür Üzerine Araştırmalar*, s. 444 İletişim Yayınları

(2) Marx, K. (2026), *Ücret, Fiyat ve Kar*, s. 69 Evrensel Basım Yayın

Devamı: 38-39